

Markkinoiden muodonmuutoksia

**Turun markkinat vuoden 1827 suurpalosta
markkinajärjestelyihin 1867**

Jukka Heininen

Pro gradu -tutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitos

Suomen historia

Huhtikuu 2013

SISÄLLYSLUETTELO

sivu

Tiivistelmä

1. JOHDANTO	1
1.1. Markkinoiden kehityksen pitkä linja	1
1.2. Tutkimusmetodi, rajaukset ja kysymyksenasettelut	3
1.3. Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	5
2. INSTITUUTION SYNTY JA VAKIINTUMINEN	7
2.1. Markkinaidean kehittyminen	7
2.2. Markkinat syntyivät kuin itsestään	8
2.3. Turun omat markkinat	11
2.4. Turun markkinain kauppaa-alue	15
2.5. Kustaa III:n uudistukset	17
2.6. Mittava markkinajärjestely-yritys 1800-luvun alussa	17
2.7. Markkinat ja autonomian alku	18
3. MARKKINAT KOHTAAMISPAIKKANA	22
3.1. 1800-luvun liberalismi ja markkinat	22
3.2. Suomen rahaolot 1800-luvulla	22
3.3. Majamiestalonpojat	23
3.4. Heikinmarkkinat	26
3.5. Muita markkinoita	29
3.6. Maaseutumarkkinat ja maakauppa	38
3.7. Turun sataman markkinat	43
3.8. Laivaliikenne markkinoiden tukena	45
4. KAUPANKÄYNTIÄ JA HUVITUKSIA	46
4.1. Mitä markkinoilla myytiin ja ostettiin	46
4.2. Raha markkina- ja torikaupassa	49
4.3. Veroparseli, verohinnanpano ja verohinta Suomessa	50
4.4. Hintatietoja 100-luvun alkupuolelta	52
4.5. Tori- ja markkinakauppaa Turussa 1800-luvulla	53
4.6. Tapahtumia toreilla	61
4.7. Autonomian aika markkinoiden parasta aikaa	63
4.8. Markkinoiden kansanjuhlan luonne	66
4.9. Turun markkinat ulkomaalaisten silmin	66

5. KANSANJUHLAN VIEHÄTYS: OSALLISTUMISMOTIIVIEN ANALYYSIA	67
5.1. Markkinoiden luonteesta	67
5.2. Sosiaaliset tarpeet	68
5.3. Uutuuksiin tutustuminen	68
5.4. Elämyksiä markkinoilta	69
6. MARKKINOIDEN HYÖDYT JA HAITAT	76
6.1. Maakaupan lakkauttamisvaatimuksia	76
6.2. Markkinoiden vahingollisuudesta	76
6.3. Markkinoiden lieveilmiöitä	78
6.4. Keskustelut markkinoiden tarpeellisuudesta 1800-luvulla	81
6.5. Vuoden 1866 markkinajärjestely	82
6.6. Turun päätorit 1800-luvulla	85
7. LOPPUPÄÄTELMIÄ	87
8. LÄHTEET	89
9. LIITTEET	94

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteen tutkimuksen laitos

HEININEN, JUKKA:

Markkinoiden muodonmuutoksia

Turun markkinat vuoden 1827 suurpalosta markkinajärjestelyihin 1867

Pro gradu -tutkielma, 115 s.

Suomen historia

Maaliskuu 2013

Tutkielmani käsittelee Turun markkinoiden kehitystä ja merkitystä kaupungin suurpalosta 1827 vuoden 1867 markkinajärjestelyihin saakka. Turun markkinoilla on pitkät perinteet aina keskiajalta saakka. Markkinoilla oli suuri merkitys ihmisten elämässä, kun elettiin suuressa määrin omavaraistalouden aikaa. Markkinat Suomessa kehittyivät samaan tahtiin kuin emämaassa Ruotsissa. Venäjän liittäessä Suomen Suuriruhtinaskunnan itseensä Suomessa alkoi elämä uuden isäntämaan ohjauksessa.

Tutkimuksessani tarkastellaan markkinoiden ”loistovuosia” ja samalla vaatimuksia markkinoiden lopettamisesta. 1700-luvun lopulta lähtien väitettiin, etteivät markkinat enää vastanneet tarkoitustaan. Ne olivat muodostuneet pääosin huvittelutilaisuuksiksi. Markkinat olivat kuitenkin kaupungille ja sen kauppiaille tärkeä tulonlähde, joten oli ymmärrettävää, ettei niitä käyty hanakasti lopettamaan. Jo 1800-luvun alussa oli yritetty voimakkaasti puuttua asioihin, mutta markkinain järjestely-yritykset eivät onnistuneet. Vuonna 1821 senaatti totesi, etteivät maa- ja pitäjämarkkinat ole täyttäneet tarkoitustaan ja lopetti ne. Kaupunkimarkkinoihin senaatti ei sen sijaan vielä tällöin puuttunut. Vasta vuosien 1863-1864 säätyvaltiopäivillä oltiin valmiit toden teolla supistamaan markkinoita. Uusi markkinajärjestely astui voimaan vuoden 1867 alusta. Mikä oli se voima, joka oli vuosisadat vetänyt kansaa markkinoille? Markkinat olivat niin syöpyneet kansan mieleen, että niitä vielä vuoden 1867 jälkeenkin järjestettiin ”vanhasta” muistista.

Markkinoiden merkitystä analysoitaessa on tarkasteltu tuotteiden tori- ja verohintojen muodostumista. Markkinoilta saatiin selville kulloisetkin hinnat, mikä oli talonpojille tärkeää, kun muitakaan tietolähteitä ei kovin paljon löytynyt. Tuotteiden tori- ja markkinahinnat antoivat pohjan myös verohintaluetteloille. Verotuksen pohjana oli vielä 1800-luvullakin tuotteiden verohinnat. Ne vahvistettiin vuosittain ja niistä laadittiin verohintaluettelo. Markkinat olivat verottajalle tärkeitä niin kauan kuin verotus pohjautui markkinahintoihin. Tutkimuksen pohjana ovat olleet aihetta käsitelleet historiankirjoitukset, erilaiset hintatilastot sekä 1800-luvulla ilmestyneiden sanomalehtien digiaineistot.

Aina 1800-luvun alkupuolelta lukien lehtikirjoitukset olivat tuoneet julki markkinoiden varjopuolia. Toimittajien kirjoituksin ja ”kristillissiveellisten” mielipideilmaisuin vaadittiin markkinoiden lopettamista taikka saattamista muuten asiallisempaan järjestykseen.

Avainsanat: Markkinoiden syntyminen, Heikinmarkkinat, Turun torit, markkinoiden loistokausi, markkinoiden lieveilmiöt, markkinoiden merkitys talonpojille ja verottajalle sekä markkinajärjestelyt 1866 ja markkinoiden hiipuminen.

1. JOHDANTO

1.1. Markkinoiden kehityksen pitkä linja

Ajatuksen kaupan ja muiden porvarillisten elinkeinojen ohjaamisesta tietyn säädyn, porvariston, yksinoikeudeksi esitti ensiksi Ruotsin kuningas Mauno Ladonlukko kirjessään vuodelta 1284. Talonpoikien kotonaan harjoittaman kaupan, eräänlaisten ”pikkumarkkinoiden”, lopettamiseksi kehoitettiin kaikkia Smålandin maakauppiaita hankkimaan itselleen porvarioikeudet torikaupungissa ja käymään kauppaa siellä. Tämän periaatteen vahvisti Maunu Eerikinpojan 1350-luvulla säädetty maanlain kauppakaari. Kristoffer-kuninkaan maanlaissa 1442 kiellettiin kulkukauppa ja määrättiin, että joka kaupungissa tuli olla paikka toria varten ja että määrätyt viikonpäivät oli merkittävät toripäiviksi. Maanlakien säädöksillä pyrittiin selvästi keskittämään kauppa kaupunkeihin, kuitenkin ei rahvaalta haluttu riistää kaikkia mahdollisuuksia myydä tuotteitaan käymättä kaupungissa. Niinpä hallitus salli maamarkkinoiden säilymisen muuttumattomana. Ennen pitkään Suomessakin pidettiin markkinoita lähes joka pitäjässä, kirkon luona, ainakin kerran vuodessa.¹

Kirkot toivatkin oman lisänsä markkinoille. Keskiajalla oli kullakin kirkolla suojeluspyhimyksensä, ja juhlapäivänä jaettiin aneita kirkossakävijöille. Sen johdosta kävijöiden määrä tällöin oli tavallista suurempi, mikä puolestaan houkutteli paikalle paljon kauppiaita. Näin markkinat ja kirkkojuhlat kulkivat käsi kädessä, ja markkinoita alettiin kutsua messuiksi suojeluspyhimyksensä mukaan. Suurimpia näistä Suomen puolella olivat Turun Heikinmessut. Kirkkojuhliin liittyi markkinarauhan julistaminen ennen markkinoiden alkua. Näin pyrittiin turvaamaan markkinaväen henki ja omaisuus. Vanhimmat markkinat Suomessa pidettiin keskiajalla Varsinais-Suomessa.² Aina 1600-luvulle saakka järjestettiin Turun ja Naantalin markkinoilla myös poliittisluontoisia kokouksia, jotka saivat kansanedustuslaitoksen leiman.³ Ensimmäiset maamme markkinoita koskevat määräykset vahvistettiin Kustaa Vaasan toimesta 1500-luvulla. Niillä pyrittiin keskittämään kauppa määrättyihin markkina- ja satamapaikkoihin. Tässä yhteydessä pyrittiin lakkauttamaan kirkkomessujen aikaan järjestettäviä markkinoita. Tämä oli ensimmäinen markkinoiden rajoittamiseen pyrkiviä toimenpiteitä. Tulos oli samanlainen kuin myöhem-

¹ Heinonen 1984, 19-20.

² Alanen 1957, 28 ja Heinonen 1984, 20.

³ Heinonen 1984, 20.

minkin vastaavissa yrityksissä. Juhana III kielsi maaseudulla tapahtuvan kaupan.⁴ Vuoden 1614 kauppaja- ja merenkulkujärjestys vahvisti sisämaan kaupunkien porvareille yksinoikeuden maamarkkinoihin. Näin vahvistettiin kaupan yleiset puitteet koko valtakunnassa sekä jako tapuli- ja maakaupunkeihin. Maakaupunkien porvarien tuli käydä kauppaa lähiympäristönsä maaseudun kanssa.

Koko maa jaettiin kauppapiireihin. Kaupungit pyrkivät muuttamaan alueellaan toimivat vapaamarkkinat yksityisiksi. Pietari Brahen aikana useasti tässä onnistuttiinkin. Kauppiat eivät voineet tehdä kaikkia kauppiaan rantakaupungeissa, joihin matkat olivat pitkät ja tiet huonot. Tämän vuoksi maaseudulla harjoitettiin uuden ajan alussa maakauppaa hallituksen monista tukahduttamispyrkimyksistä huolimatta. Maakauppaa harjoittivat kaupunkien porvarit ”laukkuryssien” ja talonpoikien ohella. He kiertelivät maaseudulla ostamassa tavaroita ja myymässä omia tuotteitaan. Jotta tällainen laittomuus estyisi, täytyi hallituksen perustaa maaseudulle kaupunkeja ja sallia niissä maamarkkinoiden pito.⁵ Vuonna 1650 annetun määräyksen mukaan kaupunkien vapaamarkkinat olivat aina avoimet kaikille porvareille. Maaseudulla sen sijaan markkinat oli privilegoidut yhden tai useamman kunnan porvareiden yksinoikeudeksi ja siksi näitä markkinoita kutsuttiin ”yksityisiksi markkinoiksi” Turun porvarit pyrkivät hallitsemaan lähi-kaupunkien markkinoita aina Porvooseen saakka.⁶

Markkinat-sana perinteisessä merkityksessä määritellään usein tietyssä paikassa määrääjakana, usein kerran tai kaksi kertaa vuodessa, ulkoilmassa pidettäväksi julkiseksi kaupankäyntitapahtumiksi. Markkinoilla oli Euroopassa keskiajalta 1800-luvulle saakka keskeinen merkitys kaupankäynnissä ja niille matkustettiin usein pitkänkin matkan päästä. Alkujaan niitä pidettiin usein paikallisen suojeluspyhimyksen juhlapäivän tai kirkon vihkimisen muistopäivän yhteydessä.⁷ Kun kauppaliikkeet alkoivat tulla yhä yleisemmiksi, markkinat menettivät aikaisemman keskeisen merkityksensä ja käytännössä niille jäi vain perinteisen kansanjuhlan luonne. Varsinkin 1900-luvun alkupuolella ne monilla paikkakunnilla lakkautettiin kokonaan, mutta viime vuosikymmeninä niitä on pyritty elvyttämään henkiin. Jotkut markkinat olivat erikoistuneet tietyn tavaralajin tapahtumiksi, mm. Turussa pidetyistä syysmarkkinoista saivat alkunsa Silakkamarkkinat. Torikauppaa edistettiin vuonna 1734 annetulla lailla, joka salli maalaisten tarjota

⁴ Heinonen 1984, 20.

⁵ Heinonen 1984, 20-21.

⁶ Ranta 1975, 303-304.

⁷ Heinonen 1984, 10.

tuotteitaan myytäväksi kaupungeissa vain toreilla ja satamissa. Kiinteät toripäivät otettiin käyttöön sen jälkeen, kun vuoden 1866 jälkeen suuri osa markkinoista oli lopetettu.

Tässä esityksessä Turun markkinoita käsitellään laajassa merkityksessä, jolloin niihin liitetään myös turkulaisten kauppamatkat ”oman piirinsä” kauppapaikkoihin. Paitsi Turussa fyysisesti pidettäviä markkinoita, tässä käsitellään myös turkulaisten porvarien liikkumista muualla pitämässä ”yksityisiä markkinoitaan” sekä heidän kosketuksiaan omiin asiakastalonpoikiinsa. Pyrkimyksenä ei kuitenkaan ole selvittää kaikkia tapahtumia, jotka edellisen määrittelyn mukaan markkinoihin luetellaan. Tarkoituksena on erityisesti kiinnittää huomiota siihen, miten markkinoiden luonne alkoi kehittyä viihdyttämisen suuntaan mainitun periodin aikana. Mielenkiintoa herättää se, miksi 1800-luvun alkupuolella alettiin voimallisesti vastustaa markkinoiden järjestämisiä?

1.2. Tutkimusmetodi, rajaukset ja kysymyksenasettelut

Tutkimus perustuu osittain Turun kaupungin historioihin (Oscar Nikula ja Eino Jutikala) sekä Aimo Wuorisen teokseen *Turku kauppakaupunkina Ruotsin vallan loppukautena II*. Tutkimuksessa käytetään osaksi 1800-luvun sanomalehtien digiaineistoja, joiden uutistarjonnasta voi poimia monia mielenkiintoisia kirjoituksia. Useat niistä vastaavat nykylehdistön mielipidesivustojen kirjoituksia. Usein toistuvien kannanottojen perusteella voidaan tehdä päätelmiä asioiden todellisesta tilasta. Markkinat mielletään yleensä etupäässä kaupallisina toritapahtumina. Mukaan liitetään myös selvityksiä turkulaisten kauppaporvareiden matkoista maakunnan maalaismarkkinoille ja muihin maan markkinakaupunkeihin. Nämä matkat liittyivät usein Turun markkinoilta saatuihin kaupakontakteihin ja olivat ne siis jatkoa Turussa syntyneisiin yhteyksiin. Markkinoita tarkastellaan niin myyjien kuin ostajienkin kannalta. Myös markkinoihin liittyneet lieveilmiöt kuuluvat tarkastelun piiriin.

Markkinat, maaseutumarkkinat ja maakauppa muodostivat kolmikannan, joita tarkastellaan tässä rinnakkain. Vuoden 1796 markkinajärjestelyjä on pidettävä eräänä rajapyykinä tarkasteltaessa alan muutostarpeita 1800-luvulle edettäessä. Turun markkinoiden fyysisten pitopaikkojen osalta Turun palo 1827 merkitsi radikaalia muutosta. Kaupunki paloi lähes tyystin maan tasalle. Muutaman vuoden sisällä viranomaiset määräisivät palon jäljet raivattavaksi puhtaaksi. Uutta asemakaavaa palkattiin suunnittelemaan arkkitehti Carl Ludvig Engel. Se merkitsi samalla Turun torien uudelleen merkitsemistä ja sitä tietä

Turun markkinoillekin uusia puitteita. Tämä esitys käsittelee markkinatoimintaa pääasiassa palon jälkeiseltä ajalta vuoteen 1868 saakka.⁸

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää myös Turun markkinoiden luonnetta ja merkitystä vuosien 1827 ja 1867 välisenä aikana, siis ennen markkinoiden suurta järjestelyä autonomian ajan puolella välin. Tuota aikaa on monissa tutkimuksissa mainittu markkinoiden ”kulta-ajaksi” maassamme. Tutkimuksen rajausta vuosiin 1827-1867 on tehty siksi, että maamme autonomian aika oli tuolloin jo päässyt uomilleen ja Turun vuoden 1827 suurpalon jälkien korjaaminen tuli vaikuttamaan merkittävästi kaupungin 1800-luvun elämään ja ennen kaikkea kaupungin monien torien fyysinen sijainti tuli nyt kokemaan merkittävän muutoksen. Engel sai jo seuraavana vuonna valmiiksi kaupungin uuden empireasemakaavan, johon sisältyi kahdeksan erimuotoista aukiota. Uusi asemakaava kosketti myös toreja sikäli, että nyt erotettiin toisistaan kirkollinen ja kaupallinen tori.⁹

Toisessa pääluvussa luodaan katsaus markkinoiden syntyyn ja mietitään sitä, miksi hallintovalta suositteli niiden pitämistä. Kolmannessa luvussa luodaan katsaus markkinoihin tapahtuma- ja kohtaamispaikkana. Neljännessä luvussa raotellaan ovia markkinatunnelmiin autonomian alkuaikoina. Siinä pohditaan suuriruhtinaskunnan viranomaisien suhtautumista markkinoiden järjestelyyn ja niiden henkeen. Torit toimivat tuohon aikaan markkinoiden pitopaikkana, joten tapahtumat toreille herättivät monia kysymyksiä. Tässä luvussa käsitellään myös, miten sekavat rahaolot vaikuttivat kaupan-käyntiin ja mikä oli torien merkitys 1800-luvun turkulaisille ja lähitieneon ihmisille?

Viidennessä luvussa tarkastellaan, mitkä olivat ihmisten motiivit saapua markkinoille? Miksi markkinat kiehtoivat tuon ajan ihmisiä? Seuraavassa pääluvussa esitän aikalaisten näkemyksiä ja kokemuksia markkinoiden tarpeellisuudesta. Mitkä olivat ne piirit, jotka kannattivat markkinoiden edelleen järjestämistä, vaikka epäilijöitä oli runsaasti eri tahoilla. Miksi useimmat markkinat viimeinkin lakkautettiin? Kuudennessa luvussa tarkastellaan markkinoiden hyötyjä ja haittoja ja päädytään pohtimaan ”markkina-järjestelyjen” tarpeellisuutta. Vaikka markkinoiden varjopuolia ilmeni, niitä järjestettiin kuitenkin vuosikymmenestä toiseen.

⁸ Tommila ja Ranta, 1972, 100.

⁹ Päivärinta 2009, 3 ja Lilius 1990, 257.

1.3. Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Tutkimuksen lähteenä on käytetty etupäässä sitä kirjallista aineistoa, jota aiheesta löytyy. 1800-luvulta on käytettävissä myös sanomalehtiä digilähdeaineistona. Niistä on löytynyt mielenkiintoisia yksityiskohtia torielämästä ja markkinoista. Markkinat olivat Suomessa aina 1800-luvun puolivälille saakka erittäin tärkeä yksittäisen kaupankäynnin muoto. Merkittävin aihetta koskettava kirjoittaja on ollut Johannes Qvist, joka väitöskirjassaan vuodelta 1909, *Finlands marknader och finska landbygdens handelplatser 1614-1772* käsitteli aihetta. Se oli luonteeltaan taloushistoriallinen ja siitä jäi puuttumaan mm. markkinakauppiaiden ja asiakkaiden näkökulmat.¹⁰

Qvistin lisäksi markkinoita Suomessa on käsitellyt K.O. Lindeqvist *Oma maa* -tietokirjassaan vuodelta 1924. Hänen kirjoituksensa laajensi aihetta koskemaan koko siihenastista historiaa. Edelliset tutkimukset esittivät aihetta emo-Ruotsin näkökulmasta. Kiinnostavin markkinoita koskeva esitys Suomen osalta on Aulis J. Alasen *Suomen maakaupan historia* vuodelta 1957. Alasen ennen vuotta 1859 käsittelevä osuus on maaseutumarkkinoiden historiaa. Taloushistorian ohella siinä kuvaillaan elämää markkinoilla, aikakausien liikenneolosuhteita sekä eräitä muita markkinakaupan aiheita. Erityisesti hänen 1700-luvun selvityksiään pidetään korkealaatuisena. Hän ei kuitenkaan käsittele markkinoita varsinaisten maakauppojen sallimisen jälkeen. Koska Suomella ja Ruotsilla oli pitkä yhteinen historia, myös ruotsalainen markkinatutkimus sisältää kiinnostavaa luettavaa. Myös Nils Staffin teos *Marknad och möte* vuodelta 1935 käsittelee markkinoita. Staffin teos keskittyy kuitenkin etupäässä hallinnollisten ja sosiaalisten asioiden käsittelyyn. Hänen esityksen rajautuminen Kustaa II Aadolfin ja sitä edeltäneeseen aikaan haittaa aiheen kokonaisvaltaista tarkastelua.¹¹ Hän käsitteli etupäässä markkinoiden yhteyksiä käräjäpaikkoihin, oikeudenkäyttöön ja poliittisten päätösten tekoon.

Ruotsalainen Axel Pählman on kirjassaan *Marknad och marknadsliv* selvittänyt aihetta samoin kuin Åke Sandström kirjassaan *Plöjande borgare och handlande bönder. Mötet mellan den europeiska urbana ekonomin och vasatidens*, joka ilmestyi 1996.¹² Monipuolisimman katsauksen markkinoihin Suomessa on esittänyt Jussi Vainionpää teoksessaan

¹⁰ Vainionpää 1994, 7.

¹¹ Sama, 8.

¹² Sandström, Åke: *Plöjande borgare och handlande bönder. Mötet mellan den europeiska urbana ekonomin och vasatidens Sverige*, Stockholm 1996.

linkki:

<http://hgo.diva-portal.org/smash/get/diva2:208399/FULLTEXT01>, luettu 14.4.2013.

Markkinat Suomessa keskiajalta talvisotaan. Tutkimukselleni hyvänä pohjana on ollut myös Oscar Nikulan *Turun kaupungin historia 1721-1809, toinen nide*. Siinä käsitellään sangen yksityiskohtaisesti Turun markkinoiden varhaisempaa historiaa. Erityisesti Turun markkinoiden osalta hän esittää monia tiedonjyväsiä, joita ei ole ollut muualta saatavissa. Muutaman yleisesitysten lisäksi on eräistä maamme markkinoista tehty erityistutkimuksia. Tunnetuimpia näistä on Martti Varstan vuonna 1946 laatima *Mikkelin kaupungin markkinat loistokautenaan 1838-1867* sekä Jouko Heinosen kirjoittama *Rovaniemen markkinat* vuodelta 1984. Varsta itse piti teostaan taloushistoriallisena tutkimuksena, mutta siihen liittyi myös muuta ainesta markkinoista. Heinosen kirja on Varstan teoksen kaltainen, mutta laajempi. Johdantona siinä on laaja katsaus markkinoiden historiaan Suomessa. Myös eräissä paikallishistorioita esittävissä teoksissa on käsitelty alueellisia markkinoita. Turkulainen Tauno Perälä selvitteli markkinoiden häittätekijöitä Turun esikaupunkien historiassa.¹³ Myös Väinö Voionmaan *Tampereen historia* käsittelee yleisemmin markkinoita. Se ilmestyi aluksi kolmiosaisena 1903-1910 ja sittemmin neliosaisena uusittuna laitoksena 1929-35.¹⁴

Turun markkinoista ei ihme kyllä löydy mitään kokonaisvaltaista selvitystä, joten yleisesti kansan muistissa elävästä maineikkaasta Turun markkinat -käsitteestä ei ole mitään Mikkelin ja Rovaniemen markkinoihin verrattavaa yksityiskohtaista esitystä. Vainionpään kirja antaa kuitenkin tälle tutkimukselle hyvän tietoaineiston Turun markkinoista. Markkinoiden tarve Turussa niin kuin muuallakin maassamme on ollut samansisältöinen. Kuitenkin Suomen autonomian alkua ajoilta ja erityisesti Turun kuuluisan kaupunkipalon (1827) jälkeen olosuhteet olivat niin poikkeukselliset, että olisi luullut niiden heijastuneen myös markkinoiden pitoon. Tämän seikan selvitys on eräs tämän tutkimuksen tehtäviä. Siihen, mikä on markkinoiden tulevaisuus, tämä esitys ei pyri antamaan vastausta. Itse Turun Aleksanterintoriin liittyviä selvityksiä on tehty mm. Turun Yliopiston Historian laitoksen Kulttuurihistorian pro gradu -tutkielmana. Sari Päivärinta tutki siinä Turun Aleksanterintorin tapahtumia 1800-luvun loppupuolelta.¹⁵ Se antoi aineksia tämän torin arjen kuvailuun, tosin 1800-luvun jälkipuoliskolta. Emma Närväsen

¹³ Perälä, Turku 1951, 129-140.

¹⁴ Vainionpää, 1994, 8-9.

¹⁵ Päivärinta 2009, pro gradu -tutkielma.

Suomen historian pro gradu -tutkielma *kahvista* antaa lisätietoa kahvin tulosta markkinoille ja sen leviämisestä 1800-luvun suomalaispöytiin¹⁶.

2. INSTITUUTION SYNTY JA VAKIINTUMINEN

2.1. Markkinaidean kehittyminen

Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa elettiin pitkään omavaraistaloudessa. Tarvekalut ja vaatteet pystyttiin paljolti tekemään itse. Tuotetut elintarvikkeet riittivät vain omiin tarpeisiin. Kun työ tuotti ylijäämää, käytettiin se puuttuvan tavaran hankintaan vaihtokaupalla. Työnjakoon perustuva talous sen sijaan eli tavaranmyynnistä ja -ostosta rahaa maksuvälineenä käyttäen. Markkinat olivat tärkeitä kauppatilaisuuksia jo keskiajan Suomessa, koska kaupungeja oli vähän ja nekin Etelä-Suomen rannikolla. Aluksi markkinat olivat vapaita, mutta kruunun kehityspolitiikan johdosta 1500-luvulla niitä ruvettiin perustamaan nimenomaan joihinkin kaupunkiin. Vuoden 1617 ordinantiassa markkinoiden tuli olla yksinomaan maakaupunkien oikeus. Tapulikaupunkien porvarit saivat käydä näillä vain velkojaan perimässä tai ostamassa tavaraa maakaupunkien porvareilta.¹⁷ Kukin kaupunki pyrki saamaan mahdollisimman monet lähialueen markkinat vain oman kaupunkinsa porvareiden käyttöön. Kruunun kanta olin horjuva, ja toisinaan se myönsi yksityisiä markkinoita kaupungeille, toisinaan se taas salli vain vapaamarkkinoita. 1500-luvulla Ruotsissa herättiin kansallisen kaupan kohentamiseen. Kaupan keskittämällä tavoiteltiin kilpailuaseman parantamista ja kaupankäynnin kääntämistä vientivoittoiseksi. Ulkomaankauppaa rajoitettiin vain muutamaa tapulikaupunkiin. Kotimaankauppaa sai harjoittaa useampi ns. maakaupunki.¹⁸

Tavoitellessaan välityskaupan keskittymistä tapulikaupunkiin kruunu pyrki rajaamaan maalaisten kaupankäynnin maaseudulla markkina-aikoihin ja kaupungeissa toreille. Tapulikaupunki oli Ruotsin lakien mukaan kaupunki, jolla oli ulkomaankaupan käymisen oikeus. Maakaupungeilla ei ollut lainkaan oikeutta ulkomaankauppaan. Ruotsissa tapulikaupungeja oli useita, Tukholma etunenässä, mutta Suomessa ensimmäisen luokan tapulikaup-

¹⁶ Närvänen 2012, pro gradu -tutkielma.

¹⁷ Ranta, Raimo: Suomen taloushistoria I 1980, 282.

¹⁸ <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=7124&lan=fi#a0>, luettu 12.3.

punkeja olivat vuoden 1614 kauppaja- ja purjehdussäännön mukaan Turku ja Viipuri, kun taas Helsinki ja Porvoo olivat toisen luokan tapulikaupunkeja.¹⁹

Suomessa ovat markkinat alun pitäen korvanneet kaupunkien puuttumisen.²⁰ Niitä järjestettiin 1600-luvulta lähtien sekä kaupungeissa että maaseudulla. Yleisimmät markkinaajat olivat elo-syyskuu ja helmi-maaliskuu. Markkinoille tultiin pitkienkin matkojen päästä joko hevosella tai veneellä. Maan suurimpina talvimarkkinoina mainitaan 1700-luvun lopulla Turun, Kuopion ja Viipurin markkinat.²¹ Kaikista markkinatavaroista, joita niin talonpojat kuin kauppiaatkin markkinoille toivat, perittiin vuoteen 1808 asti kaupungin rajalla ns. pikkutulli.

2.2. Markkinat syntyivät kuin itsestään

Jouko Heinonen toteaa teoksessaan *Rovaniemen markkinat* seuraavaa:

*”Markkinat ovat kaupan edistämiseksi syntyneet, määrättyinä lyhytaikaisena aikana tai määrättyllä paikalla säännöllisesti toistuva tapahtuma, johon voivat yleisen lain tai tavan puitteissa osallistua ne, joilla siihen on halu tai lupa”.*²²

1800-luvun loppupuolella markkinat-sana laajeni synonyymiksi nykyiselle tapahtumasanalle. Nyt puhutaan yleisesti joulu-, ravi-, raha-, huvi-, arvopaperi-, vapaa-ajan ym. markkinoista. Sana onkin kärsinyt inflaation, sillä sitä voidaan käyttää minkä tahansa tapahtuman yhteydessä. Aiemmin kun kauppias kuuli johonkin paikkaan kokoontuvan väkeä, hän tavaroineen riensi paikalle. Useasti tällaiset tilaisuudet olivat kokouksen luonteisia. Kokousten yhteydessä kansa tottui ostamaan ja myymään erilaisia tuotteitaan. Kokoontumisista muovautuivat vähitellen markkinat. Kirkon tienoille muodostuneet markkinat olivat luonteeltaan uskonnollisia, ja niillä oli jumalanrauhan julistamisen vuoksi turvallista käydä kauppaa. Kristillisen kirkon vakiintuessa siirtyivät markkinat kirkkojuhlien yhteyteen ja markkinoiden messunimitys juontuu juuri näiltä ajoilta.²³ Kirkkoon tultiin hartautta harjoittamaan, mutta kirkonmenojen jälkeen oli tilaisuus vaihtaa vilja- ja karjatuotteet sekä käsityötavarat tavaroihin, joita markkinoilla tarjottiin. Markkinat olivat ennen vuoden 1802 markkinajärjestelyä kaikki ulkosalla tapahtuvia kauppaja- ja huvittelutilaisuuksia, joita pidettiin lähes joka pitäjässä.

¹⁹ <http://fi.wikipedia.org/wiki/Tapulikaupunki>.

²⁰ Ranta, Raimo: Suomen taloushistoria I 1980, 282-283.

²¹ Alanen 1957, 23.

²² Heinonen 1984, 10.

²³ Vainionpää 1994, 13.

Monet maamme vanhimmista kaupungeista ovat syntyneet siten, että asutus vakiintui pikku hiljaa vanhan kauppapaikan ympärille. Ihmiset saapuivat näille paikoille vaihtamaan tavaroitaan. Kauppapaikkojen keskipisteenä oli useimmiten tori niin kuin Turussa, maamme vanhimmassa kaupungissa. 1200-luvun loppupuolella ei Suomessa ollut vielä varsinaisia kaupunkeja, oli vain muutamia kauppapaikkoja, jotka useimmiten sijaitsivat rannikon luonnonsatamissa. Ulkomaiset kauppiat purjehtivat näihin paikkoihin vaihtamaan tuotteitaan mm. suomalaisiin turkiksiin. Tunnetuimpia tällaisista paikoista olivat Kokemäen Teljä ja Turun edeltäjä Koroinen. Vastavuoroisesti suomalaiset matkustivat kauppamatkoillaan Sigtunaan, Visbyhyn ja Novgorodiin.²⁴

Kaupankäynnin aakkosia opeteltiin ulkomaisten kauppatapojen kautta. Suomeen asettuneet kauppiat toivat mukanaan, paitsi kulttuurinsa ja uskonsa, myös kauppatapansa. Heidän mukanaan tuli myös käsitys siitä, että kauppaa saattoivat tehdä ainoastaan siihen oikeutetut kaupungit. Kaupungin sisällä kauppa oli sallittua markkinoilla ja toripäivinä, joita viimeksi mainittuja saattoi olla parikin viikossa.²⁵ Kaupunkilaisten kehotuksesta Mikkelin maistraatti esim. anoi syysmarkkinoiden palauttamista, jollei muuten niin yksipäiväisiksi. Perustelut olivat moninaiset ja oikeutetutkin, mutta muutosta ei tullut. Markkinoiden sijaan saatiin kaksipäiväiset toripäivät.²⁶ Kiinteät toripäivät otettiin käyttöön sen jälkeen, kun vuoden 1866 jälkeen suuri osa markkinoista oli lopetettu.²⁷

Keskiajalla alkaneista markkinoista oli kehittynyt jo 1500- ja 1600-lukujen kuluessa niin kaupungeissa kuin maaseudullakin kaupantekotilaisuuksia, joissa porvarit ja maaseudun asukkaat pääsivät parhaiten kosketuksiin toistensa kanssa ja saattoivat keskenään tehdä uusia kauppattavuuksia.²⁸ Markkinakauppaa sääteli suureen markkinajärjestelyyn saakka vanhoihin määräyksiin pohjautuva vuoden 1734 kauppakaaren 7. luku, joka vielä nykyäänkin on eräiltä osin voimassa. Elias Lönnrot on vuonna 1857 suomentanut sen, (vrt seur. sivulla):²⁹

Markkinat olivat 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa tärkeä kaupantekopaikka, ja sen johdosta niiden määrä kasvoi suureksi. Kauppiat viettivät markkinointimatkoilla viikko- ja kuukausimääriäkin. Markkinat olivat keskittyneet syksyllä elo-syyskuuhun ja

²⁴ Kaukinen, Yrjö: Suomen taloushistoria 1, 1980, 96.

²⁵ Vainionpää 1994, 10-11.

²⁶ Varsta 1946, 146.

²⁷ Heinonen 1984, 30.

²⁸ Sama, 24.

²⁹ Sama, 24.

talvella joulu-maaliskuulle, jolloin siirtyminen markkinapaikalle oli liikenteellisesti helppompaa

Vuoden 1734 kauppakaaren 7 Lönnotin suomentama:

”Markkinoista.

1 §. Markkinat pidettäkööt vuosittain sillä paikalla ja ajalla, kun siksi määrätty on.

2 §. Elköön markkinatavaraa myytäväksi ennenkun markkinat ovat aljetuksi, eikä sittekun ne ovat päätetyksi julistetut. Toisin tapahtuessa olkoon kauppa mitättöin, ja sakotettakoon myyjä sekä ostaja, kumpiki kymmenen taaleria.

3 §. Kaikki omanmaan asukkaat myykööt tahi vaihtakoot vapaamarkkinoilla tavaraitansa joko laivoista ja aluksista, taikka muilla sitä varten määrättyillä paikoilla, mutta maakaupungin porvari elköön myykö tavaraitansa ulkomaalaiselle, elköönkä vaihtako hänen kanssansa tavaraa tavarahan, saman tavarahan menettämisen ja kahdenkymmenen taalerin sakon haastolla, vaan olkoon se ainoasti merikaupungin porvarille luvallinen.

4 §. Ulkomaalaiset, jotka ulkoa tavaroita maahan tuovat, myykööt niitä vapaamarkkinoilla merikaupungeissa kaikille sekä koto- että ulkomaan asukkaille, laivoissa tahi puodeissa, joukottain tahi vähittäin, selvään rahaan tahi velaksi. Heillä ei ole lupa tavaraa tavarahan vaihtaa, eikä maakaupunkilaiselta tahi maamieheltä mitään ostaa tahi velaksi ottaa. Porvareilta samassa merikaupungissa, jossa markkinat ovat, ostakoot ja vaihtakoot esteettömästi.

5 §. Maakaupunkien markkinoilla elkööt ulkomaalaiset kauppa tehkö tahi tavaroita vaihtako. Joka sen tekee, menettäköön tavarahan ja sakotettakoon siihen lisäksi sata taaleria.

6 §. Jos meteli, rymäkkä ja tappelu syntyy sittekun julkiset markkinat ovat kuulutetut, rangaistakoon syypää lain jälkeen ja sakotettakoon rauhan häiritsemisestä kymmenen taaleria.”⁹

Lähde: Jouko Heinonen, *Rovaniemen markkinat*. Lapin maakuntamuseon julkaisu I, Hämeenlinna 1984, 24.

Markkinoiden voidaan katsoa olleen pääasiallisin kaupankäyntitapa monille tuotteille aina 1700-luvun puoliväliin saakka. Vaikka kauppa asutuksen tihentyessä ja talouselämän monipuolistuessa alkoi saada muita muotoja, säilyivät markkinat Ruotsin vallan ajan loppuun saakka tärkeimpänä porvarin ja talonpojan kohtaamispaikkana. Muutoksen voidaan katsoa alkaneen vuodesta 1765, jolloin Pirkanmaan kauppapakko poistettiin ja jolloin talonpojat saivat oikeuden viedä tavaroitaan kaikkiin kotimaisiin kaupunkiin.³⁰

Tiedetään, että Turussa, Viipurissa ja muissakin kaupungeissamme jäivät joskus oikeuden ja muiden yhteisten asioiden hoito odottamaan porvariensa paluuta markkinaretkiltään. Mainitaan, etteivät Suomen edustajat vuonna 1457 ehtineet kuninkaan vaalikooukseen Tukholmassa kutsukirjeen myöhäisen saapumisen vuoksi. Niinpä vaalitoimitus siihen liittyvine uskollisuusvakuutuksineen toistettiin Turussa, Henrikin markkinoilla ke-

³⁰ Heinonen, 23-24.

säkuussa 1457. Saapuvilla oli markkinarahvaan lisäksi arvovaltaisia edustajia, kuten Turun Piispa Olavi, valtaneuvos Erik Akselinpoika Tott, neljä Ruotsista saapunutta valtaneuvoston jäsentä, molemmat Suomen laamannit, Turun pormestari, aatelisia, raadin jäseniä sekä porvareita; siis hyvin arvovaltainen joukko. Markkinat eivät menettäneet poliittista merkitystään vielä 1500-luvullakaan. Lappeenrannan markkinoilla esimerkiksi kiihotettiin väkeä kapinaan ja Savon talonpoikia yhytettiin Nuijasodan nimellä tunnettuun kapinaan.³¹

2.3. Turun omat markkinat

Turun markkinoilla oli vuosisataiset perinteet, jotka loivat niille hyvän maineen. Niistä olikin kehittynyt 1700-luvulle tultaessa kaupallisesti ja kauppavaihdoltaan suurimmat Etelä-Suomen kaupunkimarkkinoista.³² Ne olivat olennainen osa kaupankäyntiä Turussa. Heikinmarkkinat pysyivät vielä 1700-luvulla tärkeimpinä kaupungin markkinoista. Ruotsin ajan loppupuolella vakiintuivat Turussa seuraavat markkinat: tammikuun loppupuolella talvimarkkinat (Heikin päivänä 19.1.) ja kesäkuun jälkipuoliskolla kesämarkkinat (18.6.), jotka jatkoivat keskiaikaisia Heikinmessujen perinteitä. Ne oli 1531 julistettu vapaiksi eli kaikille avoimiksi.³³ Alkuun talvimarkkinat kestivät 14 ja kesä- ja syysmarkkinat 12 päivää (syysmarkkinat myöhemmin 6 päivää). Turun Heikinmarkkinoita sanottiin 1700-luvun lopulla myös koko Suomen yleisiksi tilienselvityspäiviksi. Niille saavuttiin selvittämään aiempia kauppvoja ja tekemään uusia sopimuksia. Kustaa III muutti kuninkaallisella kirjeellä kaikki maan yksityiset markkinat vapaamarkkinoiksi, joille kuka tahansa maan kansalaista sai osallistua joko myyjinä tai ostajina. Näiden vastakohtana oli yksityismarkkinat, joita oli myönnetty tiettyjen kaupunkien tai pitäjien yksinoikeudeksi.³⁴

Syysmarkkinoita oli alettu pitää 1600-luvulla; myös ne oli määrätty vapaiksi markkinoiksi, joilla ulkomaiset kauppiaatkin saattoivat myydä tuotteitaan omista kojuistaan ja aluksistaan. Turkuun syntyi 1700-luvulla vielä neljännet markkinat, ns. laskiaismarkkinat, joita pidettiin helmikuulla. Aiemmin oli tähän vuodenaikaan Kaarinan ja Maarian vanhojen harmaakivikirkkojen luona pidetty markkinoita, jotka ilmeisesti liittyivät vanhoihin

³¹ Vainionpää, 1994, 13.

³² Wuorinen, 1966, 267.

³³ Nikula 1971 II nide, 411-412.

³⁴ Sama, 412.

Engelin vesivärимаalaus Suurtorilta Tuomiokirkolle, luultavasti vuodelta 1814. Kopia alkuperäisestä akvarellista. Valokuva Turun maakuntamuseo/Pekka Kujanpää.

Lähde: Kortteli täynnä elämää, Vammala 2002, 96.

kirkkojuhliin. Koska kauppa niillä oli maakaupan luonteista, siirrettiin ne vuonna 1757 Turkuun ja aiennettiin pidettäväksi Matin päivänä eli 24. helmikuuta.³⁵

Keskiajalla alkaneista markkinoista oli kehittynyt jo 1500- ja 1600-luvun kuluessa niin kaupungeissa kuin maaseudullakin kaupantekotilaisuuksia, joissa porvaristo ja maaseutuväestö pääsivät kosketukseen toistensa kanssa ja saattoivat tehdä keskenään kauppattavuuksia sekä luoda uusia, pysyviä kauppasuhteita. Keskiajalla maalaisilla oli vapaus valita, mihin suunnata kauppamatkansa. Maakaupan tiukentunut valvonta johti erityisesti läntisessä Suomessa siihen, että kauppiaan ja talonpojan kauppa tapahtui yhä enemmän markkinoilla ja kaupunkimatkoilla. Porvarit pyrkivät kaikin keinoin houkuttelemaan talonpoikia kaupunkiin, jopa majoittamalla heitä luokseen ja tarjoamalla kestitystä. Maalaiset puolestaan sovittivat mielellään kaupunkimatkansa juuri markkina-ajaksi.³⁶

Markkinoita oli Suomessa 1700-luvun lopulla jo liikaakin ja niistä alkoi enenevässä määrin muodostua huvitilaisuuksia. Tällöin niihin liittyi joskus runsastakin alkoholin käyttöä. Niinpä matkan varrella ja perillä syntyi häiriötilanteita. Niitä selvitettiin sitten Turun oikeuselimissä. Kun häiriöitä alkoi olla liikaa, maan hallitus, kaupungit ja viimeksi myös rahvas alkoi katsoa markkinoita karsaasti. Hallitus lakkautti kauppapiirit vuonna 1779 ja maaherrojen piti pikaisesti tutkia markkinoiden tarpeellisuutta. Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherra jopa ehdotti kaikkien markkinoiden lakkauttamista, koska maalaisilla ei ollut enää niille paljoakaan tuotavaa. Maaherrat eivät kuitenkaan päässeet yhteisymmärryksen toimenpiteistä, joten vain harvoja markkinoita lopetettiin. Vuonna 1797 perustettu Suomen Talousseurakin alkoi voimakkaasti puhua markkinoiden lakkauttamisen puolesta. Vuonna 1801 tehtiin joidenkin markkinoiden lakkauttamispäätöksiä, mutta suuret muutokset saivat odottaa vielä pitkään.³⁷

Samoista taloista ei välttämättä joka talvena lähdetty markkinamatkalle, vaan matkoja vuoroteltiin. Naiset olivat harvoin mukana kauppamatkoilla. Talviset kaupunkimatkat toivat eittämättä vaihtelua arkiseen aherrukseen. Turun matkalle oli varustauduttava huolellisesti. Eväitä tuli varata jopa viikkojen ajaksi. Hämeessä tunnettiin aina 1800-luvulle saakka sananparsi ”Turkuevään osaa laittaa, muttei myllyevästä”, joka paheksui tuulimyllyissä tavalliseksi käynnyttä jonotusta. Turun-matkan evästys sen sijaan osattiin hoitaa.

³⁵ Nikula 1971 II nide, 412.

³⁶ Ranta, 1975, 372.

³⁷ Ranta, 1980, 284.

Itse markkinoilla käynti saattoi sujua mukavasti, mutta jonotus kaupungin porteilla tullausruuhkassa aiheutti maalaisille pitkän viivytyksen, hidastaen torille pääsyä.³⁸

Kaupanteko markkinoilla oli pikku hiljaa alkanut tulla vapaammaksi, ja kaikilla maan asukkailla oli vuoden 1734 lain mukaan oikeus osallistua niille. Markkinoilla turkulainen porvaristo pääsi tekemään kauppaa maaseutuväestön kanssa.³⁹ Maaseudun rahvaalla oli nyt mahdollisuus osallistua paitsi tapulikaupunkien myös muiden kaupunkien markkinoille.⁴⁰ Kaupunkilaisten kaupankäynti määriteltiin vuoden 1752 valtiopäivillä sellaiseksi, että vain ne, joilla kaupungissakin oli lupa kaupankäyntiin, saivat harjoittaa kauppaa markkinoilla. Tällaisia oikeuksia oli kauppiailta, tehtailijoilta ja käsityöläisillä. Tämä laki vahvisti kaupunkien varsinaisten kauppaporvariensa asemaa, jolloin heille syntyi Turun markkinoilla laajempia yhteyksiä kauppapiiriinsä. Näitä yhteyksiä he kävivät hoitamassa toisten kaupunkien tai maaseutujen markkinoilla.⁴¹

Markkinat eivät houkutteleet puoleensa ainoastaan kaupungin kauppaa harjoittavia porvareita ja käsityöläisiä, vaan myös kaupungin muu väestö osallistui kaupantekoon; mutta heidän osaltaan kaupankäyntioikeudet eivät olleet aina selviä. Tämä synnyttikin häiriöitä ja levottomuuksia. Varakkaimmat kauppiat lähettivät markkinoille myös edustajiaan, kauppa-apulaisia ja kirjanpitäjiään. Nämä puolestaan ottivat usein mukaansa renkejään. Kaupanpalvelijoiden ja renkien kesken syntyi toisinaan markkinoilla levottomuuksia ja vähäisiä tappelujakin. Kerrotaan, miten kauppiaiden Kristian Trappin ja Juhana Stenbergin palveluksessa olleet kaupanpalvelijat hyökkäsivät turkulaisen porvarin Matias Lindgrenin kimppuun Vesilahden Narvan markkinoilla 1782 ja joutuivat sittemmin vastamaan teostaan Vesilahden käräjillä.⁴²

Kaupunginviskaalin tuli valvoa, että kaikki ”leiviskätuotteet” vietiin vaakahuoneelle punnittaviksi. Ruuhkaa oli markkinoilla niin, että esim. Ala-Hollolan kihlakunnan talonpojat valittivat vuoden 1731 valtiopäiville Turun torin vaakahuoneen ahtaudesta ja hitaudesta. Niinpä talonpojilta saattoi kulua kaksikin päivää ennen kuin he ehtivät punnituttamaan pellavansa, hamppunsa tai humalansa. Tuohon aikaan myös markkinoiden suuremmista epäkohdista oli tapana valittaa valtiopäiville saakka. ”Leiviskätuotteista”, joita toreille tuotiin, oli suoritettava vaakamaksu. Joka tulliportilla oli pari vartijaa pitämässä

³⁸ Ranta 1975, 375.

³⁹ Wuorinen 1966, 266.

⁴⁰ <http://fi.wikipedia.org/wiki/Tapulikaupunki>.

⁴¹ Wuorinen 1966, 266-267.

⁴² Sama, 320.

silmällä talonpoikia ja vuorotellen saattamassa heitä vaakahuoneelle. Halikon pitäjän sekä Mynämäen ja Maskun kihlakuntien edustajat kokivat heitä viivytellyn tahallisesti tulliporhteilla. Tämän vuoksi he eivät ennättäneet ”ensipäivän” markkinoille, joilla talonpojat keskenään vaihtoivat tavaroitaan, vaan heidän oli pakko myydä tuotteensa myöhemmin Turun porvareille.⁴³ He eivät täten saaneet tuotteistaan tarpeeksi hyvää vaihtokauppahintaa. Kaupungin viranomaiset määräisivät nyt valitusten johdosta tulliporhtit avattaviksi markkinapäivinä kello 4 aamuyöstä. Jotkut tahot valittivat myös markkinoiden kovaa komentoa. Vaikka talonpojat olivat saapuneet ajoissa, heidät usein jätettiin pitkäksi aikaa kaupungin porttien taa sään armoille. Sinä aikana puolestaan saaristolaiset, jotka olivat tulleet veneillään, ennättivät myydä tuotteensa. Tullipalvelijat saattoivat myös käyttäytyä hävyttömästi katkomalla köydet kuormista, jolloin tavarat vierivät tielle ja likaantuivat. Tullipalvelijat eivät aina osanneet rahvaan kieltäkään ja porvaristolla oli se käsitys, että yksin heidät oli luotu hoitamaan kaikki liiketoimet. Tuon ajan talonpojan oli voitettava monia vaikeuksia markkinoille pyrkiessään. Markkinaväen runsaus vaati tietenkin järjestyksen pitoa, mutta virkamiehille tuli kiusaus soveltaa lakia liian tiukasti ja siinä ohessa vähän ”simputtaa” rahvasta.⁴⁴

2.4. Turun markkinain kauppa-alue

Turun markkinoilla oli jo varhain laaja vaikutusalue ja jatkuvia yhteyksiä myös Ruotsiin ja kauemmaksikin. Markkinoilla myyjinä toimivat mm. muiden Etelä-Suomen kaupunkien sekä Tukholman porvarit.⁴⁵ Koko 1600-lukua ja 1700-luvun alkua leimasi kaupunkien kiistely markkinaoikeuksistaan. Tähän osallistuivat 1600-luvun alussa perustetut kaupungit sekä vapaamarkkinoita kannattavat talonpojat. Turku yritti saada Heikinmarkkinansa yksityisiksi markkinoiksi.

Muut kaupungit puolestaan pyrkivät estämään alueensa talonpoikia käymästä näillä maan tärkeimmillä markkinoilla. Turkulaiset riitelivät oikeudesta käydä Pohjanmaan markkinoilla. Riitojen ja markkinoiden järjestelyjen johdosta turkulaiset lakkasivat lähes kokonaan vierailemasta näillä markkinoilla. Turun varsinainen kauppapiiri oli 1700- ja 1800-luvuilla Varsinais-Suomi, missä pidettiin lukuisia markkinoita. Turkulaiset pitivät hallus-

⁴³ Nikula 1971 II nide, 413.

⁴⁴ Sama, 413-414.

⁴⁵ Wuorinen 1966, 270.

saan myös Satakunnan markkinoita aina Tammerkoskea myöten. Hämeessä ja Uudellamaalla he joutuivat kiistoihin keskenään riitelevien Helsingin ja Porvoon kanssa.⁴⁶

2.5. Kustaa III:n uudistukset

Uutta vaihetta markkinoiden kehittymiselle merkitsi Kustaa III:n markkinauudistus. Saanehtuaan säädyille uuden, kuningasvaltaisen perustuslain, Kustaa ryhtyi moniin taloudellisiin uudistuksiin. Rahataloudessa palattiin hopeakantaan. Suomen vaikeakulkuisiin sisäosiin rakennettiin teitä. Kun vuosina 1721-1772 oli niitä rakennettu 640 km vuosina 1772-1810 rakennettiin 3422 km. Parantuneet kulkuyhteydet merkitsivät paljon myös markkinakaupalle. Viljakauppa vapautettiin 1775. Tästä eteenpäin viljaa sai ostaa ja myydä vapaasti kaupunkien ulkopuolella. Muiden tuotteiden kauppa sen sijaan pysyi edelleen kaupungeissa ja markkinoilla. Keskimääräistä tullimaksua alennettiin kahteen prosenttiin tavarankäytön arvosta aiemman kolmen prosentin sijasta. Markkinakaupan kannalta merkittävintä Kustaa III:n aikaansaama muutos oli vuoden 1788 markkinauudistus.⁴⁷ Se oli osa ohjelmaa, jonka tarkoituksena oli liberalisoida kauppaa koskevaa lainsäädäntö kokonaisuudessaan. Maaherroilta pyydettiin tällöin selvityksiä kaupunkien kaupasta ja markkinoista. Vastausten perusteella kauppakollegio laati mietinnön, jossa se suositteli kuninkaalle kaikkien yksityisten markkinoiden muuttamista yleisiksi ja markkinoiden ajoittamista siten, että porvareilla olisi myös käytännössä mahdollisuus kiertää markkinoilta toisille. Monien vaiheiden jälkeen Kustaa III muutti kuninkaallisella kirjeellä kaikki maan yksityiset markkinat vapaamarkkinoiksi, joille kuka tahansa maan kansalaista sai osallistua joko myyjänä tai ostajina. Ohjelman pääperiaate oli lakkauttaa kaikki maaseutumarkkinat, jotka sijaitsivat kuutta peninkulmaa (n. 64 km) lähempänä jotakin kaupunkia. Malli oli ajateltu Ruotsin olosuhteisiin, missä kaupunkitiheys oli suurempi kuin Suomessa. Erikoista tässä oli myös se, että vaikka muutosesitystä perusteltiin tarkoituksellisuussyillä, kamarikollegio perusteli asiaa myös juopottelun ja työpäivien menetyksen syillä.⁴⁸

Uudistuksen keskeisimpiä vaikutuksia oli maaseudun markkinakaupan alueellisen painopisteen muuttaminen. Tosiasia kuitenkin oli, etteivät hallituksen edustajat enää pitäneet markkinakauppaa yhtä tärkeänä kuin aikaisemmin. Todettiin myös, että markkinat olivat

⁴⁶ Heinonen 1984, 22.

⁴⁷ Vainionpää 1994, 43.

⁴⁸ Vainionpää 1994, 44.

muodostuneet etupäässä huvittelutilaisuuksiksi, jotka aiheuttivat monenlaista häiriötä paikkakunnalle.

2.6. Mittava markkinajärjestely-yritys 1800-luvun alussa

Aina 1700-luvulta alkaen markkinoihin alkoi liittyä piirteitä, jotka saivat aikaan arvostelua. Koettiin, että markkinoilla tapahtui sellaista, mikä poikkesi epäedullisesti normaaliin arkeen verrattuna. Varsinkin perinteinen ”kristillissiveellinen” elämäntapa joutui kovalle koetukselle. Näissä aatoksissa jotkut alkoivat vaatia markkinoiden supistamista tai jopa tykkäänään lopettamista.

Yksityisten markkinoiden muututtua vapaiksi tämä merkitsi markkinoille matkustaville talonpojille mm. sitä, että he saattoivat nyt saada paremman hinnan tuotteistaan.⁴⁹ Markkinakauppaa oli säädellyt pitkään vuoden 1734 kauppakaaren 7. luku, joka eräiltä osin on vielä tänäänkin voimassa. Markkinoiden järjestely eteni monen mutkan kautta, kunnes vuonna 1802 astuivat voimaan määräykset uusista markkina-ajoista.⁵⁰ Maan hallitus aloitti asian valmistelun keräämällä maaherroilta ja heidän kauttaan kaupungeilta ja kihlakunnantuomareilta tietoa kaupunkien privilegioista ja luetteloa kaikista alueen maamarkkinoista. Asia ei kuitenkaan edennyt odotetusti, sillä kyselyvastausten kohdalla päädyttiin riitelemään muista vanhoista asioista. Maaherrat eivät pystyneet kyselyjen perusteella antamaan selvää vastausta markkinoiden lakkauttamisesta, säilyttämisestä ja uusien markkinoiden perustamisesta. Jatkoksi pyydettiin maaherroja keräämään maistraateilta tarkkoja tietoja kaupasta ja markkinoista, joilla porvarit kävivät. Vastauksissa turkulaiset valittelivat mm. etupiirinsä supistumista. Markkinakysymys joutui sitten yksityiskohtaisempaan tarkasteluun ”maatalouskomissiossa”. Asiaa käsitellyt komitea sai mietintönsä valmiiksi 1788. Siinä todettiin, että markkinalaitoksessa on monia kehitystä haittaavia tekijöitä. Markkinoiden lukumäärä koko Ruotsin valtakunnassa oli tuolloin 514, näistä 84 pidettiin Suomessa, joista 25 kaupungeissa ja 59 maaseudulla. Samaan aikaan lakkautettiin yksityiset kauppa-alueet vuonna 1779, ja kuningas suostui julistamaan kaikki markkinat vapaiksi. Viimein kauppakollegio sai vuonna 1801 valmiiksi ehdotuksensa markkinoiden järjestelystä, joka astui voimaan seuraavan vuoden alusta. Markkinoita pidettiin tämän jälkeen pääasiassa kaupungeissa, koska se sopi ”kaupungin laitosten tarkoituksiin”.⁵¹ Maaseutumarkkinat olivat tästä eteenpäin lounaisessa Suomessa

⁴⁹ Vainionpää 1994, 44.

⁵⁰ Heinonen 1984, 24.

⁵¹ Vainionpää 1994, 43-44.

poikkeuksia, koska markkinapaikkojen piti olla vähintään kuuden peninkulman päässä kaupungista. Uusien järjestelyjen tielle osui myös Suomen sota, jonka aikana kesä- ja syysmarkkinat kiellettiin kokonaan. Turun osalta markkinatoiminta jatkui kuitenkin tämän jälkeen entiseen tapaan, jopa kasvaen, sillä monet Turun lähitienoon maaseutumarkkinat loistivat nyt poissaolollaan. Turun porvarit tähdensivätkin oikeuksiaan vapaamarkkinoilla:

*”Yksi porvariston kalleimmista oikeuksista on se, että se esteettömästi saa käyttää hyväkseen maahan perustettuja vapaamarkkinoita.”*⁵²

2.7. Markkinat ja autonomian alku

1700-luvun varrella Turku oli pyrkinyt estämään uusien markkinoiden perustamista kauppa-alueelleen, jotta talonpoikia saataisiin entistä enemmän ja pidemmältä omille markkinoille. Näin Turku pyrki tarjoamaan markkinoitaan koko läänin alueelle. 1700-luvun lopulla Turun ja Porin läänin maaseudun markkinoiden lukumäärä oli 23. Mm. Merikarvian markkinat olivat 1730-luvun turkulaisille tuottoisat. Turun porvarit ehdottivatkin Merikarvian muuttamista kauppalaksi, jotta he hyötyisivät siellä etuoikeuksistaan. Porin, Rauman ja Pohjanmaan kaupunkien painostuksesta Turku menetti 1760-luvulla oikeuden osallistua Merikarvian markkinoille. Syy tähän oli turkulaisten kauppiaiden liiallinen hallinta ko. markkinoista. Tampereen vapaakaupungin perustaminen heikensi jonkin verran myös turkulaisten markkinoita. Kuitenkin turkulaiset kävivät Tampereen markkinoilla aina Ruotsinajan loppuun asti.⁵³ Kun turkulaisten markkinakauppa laajeni 1700-luvun lopun uudistusten jälkeen ja levittäytyi yhä kauemmas sisämaahan; se toi kaupunkiin uusia kauppattavia ja vilkastutti siten sen omia markkinoita. Turun porvariemarkkinakäynnit lisäsivät kaupungin omien markkinoiden menestystä.⁵⁴

Suomen sota 1808-1809 katkaisi rauhallisen kehitysvaiheen maassamme. Epävakaat ajat sodan aikana ja sen jälkeen kurittivat markkinoita. Ne jopa kiellettiin hetkeksi. Ryöstelyt ja muut vallanvaihdosta johtuneet seikat häiritsivät alkuun normaaliin elämään palautumista. Vallanvaihto sen sijaan tapahtui loisteliaasti, kun Uudenmaantullin kautta marssi maaliskuun 22. päivänä 1808 lähes kaksituhatta venäläistä sotilasta Turkuun. Ensimmäisenä tuli soittokunta, jota seurasi ruhtinas Peter Ivanovits Bakration valkoisella hevo-

⁵² Heinonen 1984, 27.

⁵³ Suomen taloushistoria I 1980, 283.

⁵⁴ Wuorinen 1966, 337.

sella ratsastaen. Saman tien hän kutsui 600 turkulaista tanssiaisiin Brinkkalan taloon, jonne myös ruhtinas itse asettui asumaan. Maaliskuun 27. päivänä talo takavarikoitiin Bremenin perheeltä Venäjän edustajien käyttöön. Sodan päättymisestä oli kulunut vain kuukauden verran, kun 29. helmikuuta raatihuoneelta käsin kehoitettiin kansaa pysymään rauhallisena, vaikka sotaväki oli lähtenyt Porin suuntaan ja edellisenä päivänä oli sytytetty palamaan koko Saaristolaiivaston Turun eskaaderi. Säästääkseen kaupunkinsa hävitykseltä ja turvatakseen kauppiaiden varastot turkulaiset porvarit päättivät olla tekemättä vastarintaa miehittäjille. Tämä siitä huolimatta, että tavalliset turkulaiset olivat isänmaallisia ja Venäjän vastaisuutta esiintyi.⁵⁵ Näin kauppiaiden toimintamahdollisuudet säilyivät, ja olojen rauhoituttua kaupankäynti markkinoilla pääsi jälleen vauhtiin.

Oliko vallanvaihdon lainsäädännöllisiä tai käytännöllisiä vaikutuksia mm. markkinoiden järjestämisen suhteen? Yhteiskunnan päätoiminnot näyttivät jatkuvan entiseen malliin. Maan siviilihallinto, yliopisto ja koulut toimivat kuten aiemminkin. Raastuvanoikeus jatkoi kokousten pitoaan ja venäläisten päävartiolle annettiin kaupunginvartioston tilat. Suurin ongelma tuntui olleen yli kahteen tuhanteen nousevan venäläisjoukon sijoittaminen kaupunkiin, jossa tuohon aikaan oli vain noin 540 taloa.⁵⁶ Myös markkinoilla toiminta jatkui entiseen malliin pitkälle 1800-lukua. Näin vallanvaihdosta huolimatta elämä Turussa jatkui vanhaan malliin. Kaupankäynnin kannalta pikkutullien poisto merkitsi elintarvikkeiden kitkattomampaa virtaamista kaupunkiin. Rahankäytön suhteen vain oli vaikeuksia, kun samaan aikaan käytettiin maksuvälineinä Venäjän ruplia ja Ruotsin taalereita. Tilanne säilyi samanlaisena usean vuosikymmenen ajan.⁵⁷ Turun merkitystä Suomen Suuriruhtinaskunnan kauppakaupunkina kuvaavat seuraavat tulli-, vienti- ja tuontitilastot (vrt. seuraavan sivun Taulukko 1).

Vuonna 1809 Turku-Tukholma -yhteys vaihtui Helsinki-Pietari -akseliin vallanvaihdon seurauksena. Sen mukana hallinto ja virastot siirrettiin Helsinkiin, joka 1812 nimitettiin uudeksi pääkaupungiksi. Turun suurpalo 1827 merkitsi keskiaikaisen raatihuoneentorin toimintafunktion menetystä. Engel laati nopeasti, parissa kolmessa viikossa, uuden ruutuasemakaavan. Se toi kaupunkikuvaan entistä suurempia ja leveämpiä katuja, säännöllisiä korttelialueita, toreja, aukioita ja puistoja. Suurtorin kohdalla se merkitsi sitä, että entinen kirkkokortteli muutettiin laajaksi aukioksi, johon liitettiin vanha keskiaikainen

⁵⁵ Kortteli täynnä elämää 2002, 95.

⁵⁶ Sama, 95.

⁵⁷ Kortteli täynnä elämää 2002, 95.

raathuoneentori. Tämä uusi kokonaisuus ristittiin Nikolaintoriksi. Alue haluttiin tietoisesti pitää vapaana istutuksista. Kirkolliskokous teki kuitenkin vuonna 1833 päätöksen koristaa kirkon ympäristö istutuksin ja seuraavana vuonna päätettiin istuttaa nurmikkoakin alueelle.⁵⁸ Johtava asema kaupassa heijastui myös markkinointitapahtumiin. Taulukko 2:n koko maan tullaustilasto kuvaa Turun merkitystä ulkomaankaupasta 1800-luvun alkupuolella; 1850-luvulla Viipurin tullausluvut tosin ylittävät Turun vastaavat.⁵⁹

Taulukko 1. Suomen eri tulliasemien kautta kulkeneen viennin arvo markkoissa. 1813-1852

(Arvot markkoissa: 1 hopearupla = 4 vanhaa markkaa)

Vuosi	Tullauspaikka	mk
1813	Turku	1.300.700
1813	Flisöberg (Ahvenanmaalla)	1.215.500
1813	Oulu	455.200
1813	Kokkola	287.100
1813	Porvoo	249.400
1850	Viipuri	1.897.300
1850	Turku	1.373.800
1850	Oulu	832.500
1850	Kristiinankaupunki	625.700
1850	Pori	568.400
1852	Viipuri	1.808.300
1852	Turku	1.325.500
1852	Oulu	832.500
1852	Pori	792.200

Lähde: Oscar Nikula: *Turun kaupungin historia 1809-1856*, Turku 1972, 267.

⁵⁸ Kortteli täynnä elämää 2002, 77.

⁵⁹ Nikula 1972, 267.

Taulukko 2. Suomen eri tulliasemien kautta kulkeneen viennin arvo 1813-1852, hopearuplissa (Arvot hopearuplissa: 1 hopearupla = 4 vanhaa markkaa)

Vuosi	Vienti	Tuonti	Vuosi	Vienti	Tuonti
1835	499.196	607.179	1844	298.472	1.028.151
1836	501.441	563.646	1845	275.425	1.069.409
1837	454.878	695.418	1846	272.014	1.030.774
1838	442.023	454.708	1847	498.586	1.250.478
1839	342.680	474.927	1848	273.639	1.288.409
1840	338.083	564.933	1849	313.058	1.394.738
1841	492.141	829.401	1850	343.446	1.500.161
1842	401.184	909.333	1951
1843	310.519	913.299	1951	331.375	1.506.550

Lähde: Oscar Nikula: *Turun kaupungin historia 1809-1856*, Turku 1972, 267.

Turku näyttää siis säilyttäneen markkinajohtajuuden vielä Turun palon jälkeenkin. Se oli ollut ennen Suomen sotaa maan johtava kauppakaupunki ja sitä se oli jonkin aikaa palon jälkeenkin, näin kertovat oheiset taulukot tilastotaulukot. Turku oli 1809 tullut Suuri-ruhtinaskunnan pääkaupungiksi, jolloin Helsinki oli Timo Soikkasen mukaan vielä ”pahainen kylä” Turku-Viipuri -tien varrella”. Siellä oli asukkaita vähemmän kuin Turussa oli opiskelijoita. Vuonna 1827, kun yliopisto siirrettiin Helsinkiin, oli Turussa asukkaita n. 12 000, kun Helsingissä vain 7 000.⁶⁰ Turun väkiluku säilyi vielä pitkään suurempana kuin Helsingin. Se oli myös suurempi kuin muiden lounais- ja sisä-Suomen kaupunkien. Tämä oli tärkeä perusta Turun vetovoimalle markkinaväkeä houkuteltaessa. Myös rauhallinen siirtyminen Ruotsin ajasta Venäjän Suuriruhtinaskunnaksi edisti entisten käytäntöjen jatkumista. Aleksanteri I noudatti ns. ”rauhottamispolitiikkaa”, jossa Suomi sai noudattaa vanhoja tapojaan. Suomi oli saanut autonomian ja Turkuun oli perustettu hallituskonselji, nykyisen hallituksen edeltäjä. Turkuun syntyivät myös tulevien ministeriöiden ja keskusvirastojen alkio.⁶¹

⁶⁰ Soikkanen 2010, 53.

⁶¹ Sama, 46.

3. MARKKINAT KOHTAAMISPAIKKANA

3.1. 1800-luvun liberalismi ja markkinat

Historiassamme 1860-lukua pidetään suurena vedenjakajana, joka käänsi kehityksen uusiin uomiin. Taloudellisella alueella muutos oli niin suuri, että Suomen koko taloushistoria voidaan tässä kohtaa jakaa kahteen osaan: aikaan ennen 1860-lukua ja aikaan sen jälkeen. Ennen 1860-lukua suomalainen yhteiskunta oli ollut luonteeltaan maatalousvaltainen ja paikallaan pysyvä, mutta sen jälkeinen aika teollisuuteen ja kaupungistumiseen tähtäävä. Merkitsikö tuo taitevaihe myös muutoksia perinteisten markkinoiden alueella? Teollistumiseen siirtyminen ei kuitenkaan ollut lyhyt episodi. Voidaan todeta, että kehitystä jatkui aina ensimmäiseen maailmansotaan asti, mikä keskeytti talouskasvun muutamaksi vuodeksi Tätä jaksoa sanotaankin Suomen ensimmäiseksi teollistumiskaudeksi.⁶²

Ohjenuoraksi talouselämässä tuli vapaus, jolloin alkoi liberalismiin esiin marssi. Se lähti liikkeelle Venäjän keisarin Aleksanteri II:n sanelusta senaatin pöytäkirjaan 24.3.1856. Sen mukaan senaatin oli kohdistettava erityinen huomio kaupan ja merenkulun kehittämiseen, maan teollisuuden kohottamiseen, kansakoulujen perustamiseen sekä liikenneväylien parantamiseen. Vaikutukset heijastuivat siten myös markkinakauppaan. Vaikka valtiopäivätoiminta alkoi vasta 1863, liberaalisen lainsäädännön vaikutukset alkoivat jo vuodesta 1856, jolloin astuivat voimaan maakaupan sekä saha-, elinkeino- ja muuttovapaudet.⁶³

3.2. Suomen rahaoloista 1800-luvulla

V.F. Johansson käsittelee esityksessään ”*Markegångspris i Finland åren 1731-1870*” markkinahintojen kehitystä. Hän toteaa, että rahaolojen häiriötila mainittuna ajanjaksona vaikutti hintasuhteiden järkkymiseen. Noin sadan vuoden aikana (1740-75, 1789-1840, 1854-75) muodosti enemmän tai vähemmän arvossaan alentunut paperiraha liikkeessä olevan rahan. Rahaolojen epäjärjestyksen hoitamiseksi järjestettiin määrääjain rahareformeja, jotka keskeyttivät hintojen kehityssuunnan.⁶⁴ Häiriötilat vaikuttivat luonnollisesti sekaannuttavasti myös talonpoikien veromaksuun.

⁶² Rasila, Viljo: Suomen taloushistoria 2 1980, 13.

⁶³ Sama, 13.

⁶⁴ V.F. Johanson 1926, 5.

Vuoden 1809 lopulla oli manifestilla julistettu Venäjän hopearaha Suomen päärahaksi. Ruotsin rahaa sai käyttää yksityisissä suorituksissa, mutta sitä ei otettu vastaan kruunun veronkannossa. Vuoden 1810 alusta lukien oli hopearuplan arvo Ruotsin rahassa 33 killinkiä 4 runstykkiä. Venäjällä oli paperirahaa laskettu liikkeelle vuodesta 1786 lukien, jolloin Assignationipankki perustettiin. Paperiruplan arvo hopearuplissa laski vähitellen seuraavasti: v. 1787 97 %, 1804 79 %, 1807 67,5 %, 1808 53,7 %, 1809 44,6 %, 1810 33,3 % ja 1811 25,4 %.⁶⁵ Huolimatta Venäjän paperirahan arvon vaihteluista ei hopearahan arvon muutoksiin ryhdytty. Laillinen kurssi jäikin alhaisemmaksi kuin markkinakurssi, kunnes vuonna 1840 palattiin hopearahakantaan. Hopearuplalla oli Suomessa kauan kolme eri arvoa. Kruununverojen suorituksessa ja palkkojen maksussa sen arvo oli a) kolme assignationiruplaa, b) tullinkannossa kesäkuun 1816 jälkeen neljä assign. ruplaa ja helmikuusta 1819 jälkeen 3 ruplaa 60 kopeikkaa ja c) päivän kurssi vapailla markkinoilla.⁶⁶

Vuodesta 1824 lähtien alkoi Venäjän hallitus harjoittaa passiivista rahapolitiikkaa paperiruplaan nähden. Ruplien määrää ei vähennetty eikä lisätty. Menettely johti siihen, että ruplan arvo nousi hitaasti. Vuonna 1839 säädettiin hopearupla ”lailliseksi ja muuttumattomaksi päärahaksi kaikista valtakunnassa liikkeessä olevista rahoista”. Hopearahan lunastus alkoi nyt hitaasti.⁶⁷ Rahajärjestelmää haittaavat epäkohdat ehdotettiin poistettavaksi laskemalla Venäjän setelirahan arvo Suomessa pörssiaron mukaan. Tämä ajatus evättiin kuitenkin 1860. Näihin aikoihin sai Suomen oman rahayksikön luomisidea alkunsa. Vuonna 1860 annettiin julistus, jonka mukaan Suomi sai oman rahayksikkönsä, jonka arvo oli ¼ ruplaa ja joka jaettiin 100 penniin. Vuonna 1862 keisari suostui periaatteessa setelien lunastamiseen hopealla. Toteutuksen epäonnistuessa vallitsi rahaoloissa suuri sekavuus. Vihdoin sunnuntaina 12. marraskuuta 1865 saatettiin maan kirkoissa kuuluttaa, että hopearaha oli seuraavana päivänä ainoa laillinen maksuväline.⁶⁸

3.3. Majamiestalonpojat

Matti Peltonen käsittelee Alkoholipolitiikan aikakauslehdessä 1985 alkoholin roolia vaihtokaupassa suomalaisessa maaseudun omavaraistaloudessa. Hän kuvaa alkoholin liittymistä kauppavaihtoon tuona aikana. Rahatalouteen siirtymistä tapahtui 1800-luvun loppupuolella, kun maakauppa vapautui ja rautateitä rakennettiin. Aihetta on taloushistori-

⁶⁵ V.F. Johanson 1926, 5.

⁶⁶ Sama, 34.

⁶⁷ Sama, 34-35.

⁶⁸ Sama, 36.

assamme käsitellyt Eljas Raussi käsikirjoituksessaan Virolahden kansanelämästä 1840-luvulta. Raussi polveutui virolahtelaisesta suvusta. Hän oli itseoppinut talonpoika, joka kuvasi kansanelämää kotipaikkakunnallaan. Käsikirjoitus tästä julkaistiin 1966.⁶⁹ Raussi kertoo tutkimuksessaan suomalaisesta lahjainstituutiosta ”skvättmångelista”. Hän puhuu kolmenlaisesta kaupasta: kauppa rahaa vastaan, vaihtokauppa suomalaisten ja virolaisten kesken ja tavaravaihto alkoholia vastaan. Skvättmångel on eri paikkakunnilla yritetty suomentaa eri termein on, puhuttu ”viinalla ajelusta”, Bändössä skvättmångelista ja Nauvossa ”skvättaamisesta”. Tarjoamalla viinaa haluttiin osoitetaa ystävyyttä.⁷⁰

Sven-Erik Anderssonin artikkeli *Primitiv nyteshandel på forna fislägen* (1953) kertoo myös alkeellisesta tavaravaihdosta menneinä kalatalouden aikoina. Kustaa Vilkuna puhuu myös ”suikimisesta” ja tavaravaihtokaupasta (Traktering ja saaliin vaihtokauppa). Tästä Anderson johtaa majamiesmenettelyn, jossa ”viinan” avulla talonpojat houkutellessaan kauppiaan luokse majapaikkaan ja samalla käymään kauppaa tuotteistaan. Tavasta tuli usein myös monivuotinen kauppasuhde. Talonpojat tulivat tässä sidotuksi majamiesmenettelyyn. ”Viinalahjuskauppaa” ei voida pitää minään tavallisena kauppatapana. Menneinä aikoina oli tarpeellista ostaa vain sitä, mikä oli aivan tarpeellista, kuten suolaa ja rautaa. Majamiesmenettely pohjautuu Eljas Raussin mukaan vanhaan ”lahjuskauppaan” (brännvins-skvättning), jossa paloviinan tai oluen avulla tehtiin kauppaa tarpeellisista tavaroista.⁷¹

Maakaupan ollessa kiellettyä talonpoikien tuli viedä tuotteensa myytäväksi kaupunkien toreille, mutta todellisuudessa kauppaa tehtiin paljon kaupunkien satamissa, takapihoilla ja kaduilla. 1600-luvulla oli tätä kauppaa helpottamaan kehittynyt ns. majamieslaitos, jossa talonpojalla oli kiinteä kauppasuhde johonkin kaupungin kauppaporvariin, joka vastavuo-roisesti kestitsi ja antoi talonpojalle yösijan. Tämä johti monet talonpojat ohi markkinoiden suoraan kauppaporvarin luo. Näille kauppaporvareille talonpojat toivat vientikelpoisia tuotteitaan kuten voita, tervaa, kalaa ja viljaa ja ostivat vuorostaan kotiin viemisiksi suolaa, jauhoja, rautatavaraa, sokeria ym.⁷² Åström käsitellyt tätä majamiestalonpoika-menettelyä kauppiaan ja talonpojan välisenä kauppatapana. Historiantutkijoiden kongressissa Tukholmassa 1960 hän analysoi puolalaisen historioitsijan Marian Malowistin esittämää ”tiettyä

⁶⁹ Peltonen Matti: *Alkoholpolitik - Tidskrift för nordisk alkoholforskning* Vol 2 (1985): 83-90.

⁷⁰ Sama.

⁷¹ Sama.

⁷² Alanen, 1957, 95-98.

kauppamenetelmää”, jossa kauppias myönsi talonpojalle ennakkoa tulevaa tuote-erää vastaan. Saksassa tämä tunnettiin nimellä ”Vorgungen”, Latviassa ”Bauer-handeln” ja Suomessa ruotsinkielisessä asussa ”Majmiseri”⁷³

Tiedetään, että talonpoika Matti Simonpoika Jämsästä ilmoitti vuonna 1736 oikeudessa, että hänellä ja matkatoverillaan oli tapana asua ja syödä Turussa porvari Erik Långan luona, jolle hän samalla maksoi vanhoja velkojaan ja jolta saattoi pyytäessään saada uutta luottoa. Tällainen kauppasuhde saattoi kulkea perintönä isältä pojalle. Kauppias merkitsi saamakirjaansa talonpojan hänelle toimittamat ja häneltä ostamat tavarat.⁷⁴ Näin asiat sujuivat ennen kuin opittiin käyttämään varsinaisia rahalaitoksia, Majamieslaitos herätti heti syntyessään epäilyksiä vallanpitäjissä. Pietari Brahe mm. esitti jo varhain asiasta seuraavan sisältöisen suomenkielisen kuulutuksen, jossa moitittiin majamiesmenettelyä.⁷⁵

» — — — että caicki quin Maalla asuwat, nijquin myös Bårgarit täsä Turun Caupungis, owat idsellens totuttanet yhden wahingollisen tawan, sijnä quin Maalda siselle Caupungijn förätän myytä, iotakin Tawarata, eij ikänäns förätä Turun Cartanolle. Mutta Muualle salaisijn Nurckin i Borgaritten huoneisin, Jonga Calun päälle Maanmies sitte Colmet yötä ja Päiwä, heidän huoneisans Makawat. Ja yleistäärääwät sen, ja wielä sitte täyty puolen hinda Calunsa mydhä. — — — Hän wiepi Caluns hänen Majamiehens tygö oman welan maxoxi, joca tila on swi syy heidän Resteihins, sillä cosca Talonpoica maxa hänen wanha welkans, Nijn Borgari anta toista henen lainaxi jällens ja nijn Crunu aina henen omans odotta — — —.»

Majamieslaitoksella ei ollut vain varjopuolia; tutkija Luukko esim. tietää Pohjanmaalta useita esimerkkejä valopuolistakin. Hän esittää aiheesta mm.:

*”Emme kuitenkaan voi sanoa, että porvarit katsoivat aina vain omaa etuansa, sillä heillä oli olemassa suuri tappionvaara antaessaan talonpojille luottoa, jolloin yhden ainoan tervahaudan tuleentuminen voi merkitä talon joutumista autiotilaan ja jolloin maanviljelyksenkin tuotto oli hyvin epävarma”.*⁷⁶

⁷³ Åström Sven-Erik: Majmiseriet. Försök till en komparativ och konceptuell analys. *Historisk Tidskrift för Finland* 1977: 89, 90—108.

⁷⁴ Nikula 1971 II nide, 411.

⁷⁵ Alanen 1957, 60.

⁷⁶ Sama.

3.4. Heikinmarkkinat

Vanhin nykyaikaan säilynyt turkulainen markkinaperinne on Heikinmarkkinat. Sen nimi juontuu vuoteen 1156, jolloin Suomen ensimmäinen piispa sai surmattiin Köyliöjärven jäällä. Sen muistoksi alettiin Turun Tuomiokirkkotorilla viettää suurta kirkollista juhlaa. Sen ympärille muodostui ”Talviheikkinä” tunnetut markkinat. Alkuaikoina ne saattoivat kestää jopa kolmisen viikkoa. Näiden markkinoiden parasta aikaa oli 1600-luku, jolloin syyskuulle syntyivät kaupungin kolmannet markkinat. Vieraita markkinoille saapui kaukaa kotimaasta ja ulkomailta, aina Keski-Euroopasta saakka. Kotimaasta markkinoille saapui väkeä Päijät-Hämeä ja Pohjanmaata myöten, joskus jopa Karjalasta ja Savosta saakka.⁷⁷ Aluksi nämä markkinat olivat Turun yksityismarkkinoita eli kaupungin porvarien kauppatoiminnalle tarkoitettuja, mutta muuttuivat myöhemmin vapaamarkkinoiksi, joihin kuka tahansa maan kansalaisista saattoi osallistua. Heikinmarkkinat Turussa jatkasivat nykyisin uudelleen herätettynä syysmarkkinoiden perinnettä, kun syyskuun kolmantena sunnuntaina järjestetään kauppatorilla Heikinmarkkinat - vanhaan markkinahenkeen. Se on viime vuosikymmeninä yhdistetty Turun päivän viettoon.

Kun puhutaan kuuluisista Turun markkinoista, tarkoitetaan lähinnä Heikinmarkkinoita. Keskiajalla nämä markkinat kestivät kuninkaan 1650 antaman päätöksen perusteella jopa kokonaisen viikon. Myöhemmin päädyttiin tilaan, jossa talvimarkkinat saivat kestää neljätoista päivää ja kesä- ja syysmarkkinat kaksitoista päivää. Markkinavieraat halusivat kuitenkin usein päästä kotiin niin pian kuin mahdollista, jonka seurauksena markkinatkin lyhenivät kestoaltaan. 1700-luvulla ne harvoin enää kestivät kahtakaan päivää kauemmin.⁷⁸ Markkinat olivatkin olennainen osa Turun kaupungin kaupankäyntiä. Useat pikkuporvarit viettivät suuren osan vuodesta markkinamatkoilla.

Heikinmarkkinoiden nimi johtuu siitä, että Henrik oli ollut erityisesti Turun suojeleuspyhimys. Hänen pyhänjäännöksiään säilytettiin Turun tuomiokirkossa ja hänen nimikopäivänsä vetivät laumoittain toivoretkeläisiä Turkuun. Markkinoiden sijoittuminen näihin päiviin palveli siten sekä kirkon että kauppiaiden etua. Kirkolla ei myöskään ollut mitään sitä vastaan, että kirkon juhllisuuksiin osallistui pyhiinvaeltajien lisäksi myös

⁷⁷ Kallioinen 1992, 224.

⁷⁸ Nikula 1971 II nide, 412

maallisempaa väkeä. Eivätkä kauppiat vastustaneet kirkon juhlatilaisuuksien vetämistä markkinoiden houkuttimeksi.⁷⁹

Syysmarkkinoita oli ruvettu pitämään vuoden 1636 jälkeen ja ne määrättiin vapaiksi markkinoiksi. 1700-luvulla Turkuun syntyi lisäksi neljännet markkinat ns. laskiaismarkkinat, jotka pidettiin helmikuulla.⁸⁰ Koska Turun markkinoilla saattoi tehdä kauppaa kuka tahansa, kauppiaita saapui kaukaa ulkomaita myöden. Näillä markkinoilla suoritettiin myös asiakasselvittelyjä, jolloin aikaisempia kauppoja käytiin lävitse samalla kun uusia sopimuksia solmittiin. Ennen näitä oli myös Kaarinan ja Maarian vanhojen harmaakivikirkkojen luona pidetty eräitä vähämerkityksellisempiä markkinoita. Takametsien asukkaiden kiirehtiessä Naantalın markkinoille he pysähtyivät mainittujen kirkkojen liepeille suorittamaan vaihtokauppaa mm. pellavalla ja niinellä. Nämä Naantalın markkinat pidettiin ”tuhkakeskiviikona”, ja ne ajoittuivat niin lähelle Turun laskiaismarkkinoita, että ne siirrettiin vuonna 1757 pidettäväksi 24. helmikuuta eli Matin päivänä.⁸¹ Tuhkakeskiviikko on läntisen kristikunnan kirkkovuoden juhla, joka aloittaa pääsiäistä edeltävän 40 päivän paastonajan.⁸²

Ruotsin kalenteriuudistuksen johdosta siirryttiin vuonna 1753 gregoriaaniseen ajanlaskuun, joka oli kymmenen päivää edellä vanhaa juliaanista kalenteria. Talonpoikien sadonkorjuun kannalta oli välttämätöntä siirtää kesä- ja syysmarkkinat muutamaa päivää myöhemmiksi.⁸³ Niinpä kesämarkkinat Turussa määrättiin nyt alkavaksi 12. kesäkuuta ja syysmarkkinat 13. syyskuuta. Eräiden markkinoiden ajankohta puolestaan muuttui sen johdosta, ettei yksipäiväisiä markkinoita saanut enää pitää sunnuntaisin. Turun laskiaismarkkinat jäivät pois vuoden 1802 markkinaluettelosta, joka oli tuon ajan suosittu tietolähde, jossa myös markkinoiden ajankohdat ilmoitettiin.⁸⁴

Heikinmarkkinat tammikuussa olivat yleensä riippuvaisia säästä. Tammikuussa 1858 ne olivat ”niin huonoja, ettei huonompia muisteta”.⁸⁵ Paikalla oli vähän väkeä ja tavaraa, ainoastaan puuastioita ja muuta puutavaraa löytyi enemmän. Syy väen vähyyteen oli huo-

⁷⁹ Vainionpää 1994, 12-13.

⁸⁰ Nikula 1971, 412.

⁸¹ Sama.

⁸² <http://fi.wikipedia.org/wiki/Tuhkakeskiviikko>, luettu 10.3.2013.

⁸³ Nikula1971, 413.

⁸⁴ Sama, 412-413.

⁸⁵ Sanomia Turusta 19.1.1858.

no keli, josta johtuen monet olivat tulleet rattailla markkinoille. Näin lienee harvoin ta-
pahtunut, todetaan jutussa.

Sanomia Turusta kertoi vuoden 1859 talvimarkkinoiden säästä mm.:

*"Heikinmarkkinoilla Turussa oli joksikin wäkeä koolla ja tawaraa myöskin myytävänä, ehkä rekitila lumen puutteesta oli huononpuoleinen ja markkinailma myös oli sängen riwo, sillä tiistaina elikkä markkina-aattona Pyrytti wahwasti lunta ja keskiwiikkona taas satoi wettä. Tawarat olivat seuraawissa hinnoissa: rukiit 4 r. 80 ja 5 r., rukiinjauhot 5 r. ja 5 r. 20, ohrat 5 r. ja 5 r. 50, kaurat 3 r. ja 3 r. 20, walkoiset herneet 7 r., ruskiat 6 r., rukiinmaltaat 5 r., ohranmaltaat 5 r. 50, silakat 4 r., terwa 3 r. ja 3 r. 50 k. tynnyriitä; perunanelikko 25 ja 30 k.; rukiinen leipä 45 k., tuore eläimenliha 60 ja 80 k., lampaanliha 1 r., sianliha 1 r. 30 ja 1 r. 50, palwattu eläimenliha 80 k. ja 1 r., lampaanliha 1 r. 30 ja 1 r. 50, woi 3 r. ja 3 r. 20, tali 2 r. 50 ja 2 r. 80, pellawat 2 r. 80 ja 3 r. 50, hamput 1 r. 80 ja 2 r. 20, humalat 4 r., heinät 15 ja 20 k. leiwickältä; ohrankryynit 25 k., kaurankryynit 28 k. kapalta; munatiu 30 ja 35 k.; palowiina 65 k. kannu."*⁸⁶

nelikko= 31,4 litraa; leiviskä = 20 naulaa = 8,5 kg; kappa = 4,6 litraa; kannu = 2,6 litraa

Sanomia Turusta 23.1.1863 antoi hyvän kuvan talvimarkkinoita. Sää ja väkimäärät tuodaan siinä tarkoin julki. Edullinen sää oli aina ratkaiseva talvimarkkinoiden onnistumiselle. Lopuksi käydään läpi tärkeimpien toritavarain hinnat. Näin markkinat antoivat ihmisille viitteet käyvistä tuotehinnoista.

Alla lehtiutinen on syysmarkkinoista 18.9.1863.

"Heikinmarkkinoita pidettiin wiikon alussa. Wielä aattopäiwänä oli tila varsin huono, jonka tähden wäkeäkin oli tullut aiwan wähä. Myöhemmin käwi tila paremmaksi; nyt jo on lunta tullut tarpeeksi, jonka tähden maamiehet sienewätkin viipyneet täällä tavallista enemmän ajan. Hewoismarkkinat pidettiin jo uudella paikalla. Torihinnat olivat mitenkä luettelosta tässä kohta perässä nähdään. Welkuan kappelista kerrotaan ainoalla luomalla saadun 30 hewoiskuormaa silakoi-ta..." Tawarain hintoja Turussa. Ruisjauhot tynnyri 31 ja 32 markkaa; Ohrat 23 m. 80 p. ja 24 m.; kaurat 10 m. 40 p.; kaurajauhot 12 m.; silakat 27 ja 26 m.; terwa 32 m.; ohraryynit kappa 1 m. 12 p.; kauraryynit 1 m.; walkoset herneet 1 m. 40 p.; harmaat herneet 1 m. 12 p.; rukiinmaltaat 1 m. 40 p.; tuoret silakat 70 ja 80 p. Woileiwiskä 16 m. 80 p.; tali 16 m.; tuore naudansiha 3 m. ja 3 m. 20 p.; palwattu 4 m. 20 p. ja 4 m. 30 p.; tuore lampaanliha 3 m. 80 p. ja 4 m.; palwattu 6 m. 20 p.; tuore sianliha 7 m. 20 p. palmattu 9 m.; Wasikanliha 5 m. 80 p. ja 6 m.; Mateet 3 m. 80 p. ja 4 m.; hylkeenihra 7 m. 20 p.; pellawat 7 ja 8 m.; hamput 5 m. ja 5 m. 20 p.; heinät 20-48 p.; hauki

⁸⁶ Sanomia Turusta 25.1.1859.

naulottain 16 p.; munatiu 1 m. 40 p.; perunanelikko 3 m. ja 3 m. 20 p.; koivuset hialwot 4 m. 20 p., mäntyset 3 m. ja 3 m. 20 p.; paloviina 4 m. kannu.”⁸⁷

1 tynnyri = 4 vakkaa = 30kappaa = 146,5 litraa; leiviskä = 20 naulaa = 8,5 kg; naula = 425g; nelikko= 31,4 litraa; leiviskä = 20 naulaa = 8,5 kg; kappa = 4,6 litraa; kannu=2,6 litraa; nelikko = Suomessa 41,2 litraa ; naula (pauna) = n. 425 g.)
(m = markka, p = penni)

Syksyn 1863 Turun markkinoilta kerrottiin, että saaristosta oli saapunut ”mahdottoman paljon rahvasta”. Veneitäkin näillä markkinoilla kävi paljon, jopa 700. Silakoita oli tuotu ”Oolannista” saakka. Myös ilvehtijöitä ja ”konstintekijöitä” tavattiin noilla markkinoilla.

Myytävistä elintarvikkeista tiedotettiin sanomalehden tarkat hinnat:

”Nisujauhhot maksoivat 8 r. 50 kop. tynnyri, rukiit 6 rup., rukiinjauhhot 6 r. 30 ja 6 r. 50. Voi on yhtä kallista ellei kalliimpaa kuin muullosti maksain 3 r. 50 ja 4 rup. leiwiskä; palwattu naudän liha 1 r.; suolattua sian liha 2 r.; suolatut silakat 50 k.; pellawat 2 r. ja 2 r. 70; siiat 1 r. 50 kop; heinät 16 ja 20 k. leiwiskältä; tuoreet mateet 6 k; hauet 4 k.; humalat 20 k. naufalta....”⁸⁸

3.5. Muita markkinoita

Heikinmarkkinoiden lisäksi Turussa järjestettiin aina 1800-luvun loppupuolelle saakka useita muitakin markkinoita.

Talvimarkkinat olivat pitkään tärkeimmät markkinat Turussa, sillä tuolloin keliolosuhteet suosivat markkinoille tuloa sekä ajankohta oli maataloustöitten kannalta sopiva. Niinpä pitkälle 1800-lukua nämä olivat suosituimmat markkinat. Talvimarkkinoista puhuttaessa tarkoitettiin yleensä tammikuun alun Heikinmarkkinoita sekä myöhemmin myös laskiaismarkkinoita. Sääet näyttävät myös 150 vuotta sitten vuoden vaihteen tienoilla olleen yhtä oikukkaat kuin nykyisinkin. Ne luonnollisesti vaikuttivat paljon talvimarkkinoiden onnistumiseen. Tammikuussa 1852 Turun Sanomat kertoi, miten keho keli haittasi talvimarkkinoiden onnistumista. Laskiaismarkkinoille sen sijaan toivottiin parempia säitä⁸⁹:

”Heikin markkinat Turussa olivat huonot. Kehno keli esti maamiehiä tawaroitansa tuomasta myytäväiksi. Harwaan nähtiin kaukaisempia matkamiehiä. Wähä wäkeä,

⁸⁷ Sanomia Turusta 23.1.1863.

⁸⁸ Sama 19.1.1858.

⁸⁹ Sama 4.2.1851.

wähä tawaroita ja tyyriitä, mutta vähä rahoja. Hinnat oliwat seuraawat: Tynnyri rukiita 4 rupl. 50 ja 60 kop., ohria 4 rupl., kauroja 2 r. 30 k., walkosia papuja 5 r.; leiwiskä woita 2: 30 ja 50, talia 2: 30, palwattua lihää 80 ja 85 k., lampaan lihää 1 r.; kannu palowiinaa 33 ja 35 k.; potaattineliko 33 ja 35 k.; leiwiskä wiheriäisiä pellawia: 75 ja 85, walkosia 1: 50 ja 60, hamppuja 1: 20 ja 40; kaikki hopiarahaa. Menneellä wiikolla alkoi vähä lunta satelemaan. Toiwomme sekä myyjille että ostajille parempia laskiaismarkkinoita”⁹⁰

1 tynnyri = 4 vakkaa = 30kappaa = 146,5 litraa; leiviskä = 20 naulaa = 8,5 kg; naula = 425g nelikko= 31,4 litraa; leiviskä = 20 naulaa = 8,5 kg; kappa = 4,6 litraa; kannu = 2,6 litraa; nelikko = Suomessa 41,2 litraa ; naula (pauna) = n. 425 g.)

Alunperin Heikinmarkkinat järjestettiin Heikinpäivän (19.1.) tienoilla, mutta myöhemmin alettiin puhua pelkästään Talvimarkkinoista.

”Merkilliseksi talveksi” Tähti-lehti luonnehti 13.2.1863 kyseisen vuoden alkua.

”Merkillistä talwea on meillä tänä vuonna ollut. Joulun aikaan tuli vähä lunta että reellä ajettiin, mutta uudesta vuodesta rupesi suojaamaan ja satelemaan että rekitiä meni tiehensä. Heikinmarkkinain aikana oli taas muutama päivä rekikeliä, mutta ainaiset lounastuulet owat tuoneet märkyyttä myötänsä ja soiwuttaneet ilmaa että Raison jokikin tämän kuun 4 päivää vastaan yöllä paisui korkialle ja laski jäänsä kulkemaan mereen. Aurajokikin on näin keskellä talwea siltain wierestä ollut auki, johon aukkoon arkkipispan palwelia Pihlman menneellä wiikkoa hukkuu. Hänen luullaan kuitenkin ehdollansa surmansa hakeneen.”⁹¹

Kesämarkkinat

Kesämarkkinat olivat pitkään hyvin tärkeä markkinatilaisuus neljän vuosittaisen markkinan sarjassa. Vuoden 1859 kesämarkkinoita Sanomia Turusta tosin kuvaa laimeiksi. Puutavarat ja silakat olivat tuotteista etusijalla:

”Kesämarkkinoita pidettiin Turussa wiimis tuorstaina ja perjantaina. Wäkeä ja tawaraa oli vähimmäksi. Enin oli puutawaraa ja silakoita, joita maalaiset ja Turkulaiset keskenänsä waihettiwat. Tawarain hinnat luetellaan tässä loppupuolella. Tawarain hintoja Turussa. Rukiit 5, jauhot 5 r. 60 k ja 5 r, 75 k., ohrat 4 r. 50 k., kaurat 3 ja 3 r. 20 walkoset herneet 7 r. harmaat herneet 6 ja 6 r. 50 k. tynnyriitä; ohrankryynit 25 k., kaurankryynit 35 k., rukiin maltaat 23 k., ohran maltaat 20 k. kapalta; tuore naudansiha 1 r., lampaansiha 1 r. 20 k sauhutettu naudansiha 1 ja 20 k., lampaansiha 1 r. 60 k., woi 3 ja 3 r. 20 k, rukiinen leipä 50 ja 55 k., humalat 20 k.,

⁹⁰ Snomia Turusta 4.2.1851.

⁹¹ Tähti-lehti 13.2.1863.

*heinät 2 r ja 25 k. leiviskältä; perunat 35 ja 38 k. neliko; paloviina 45 k. kannu; munat 15 ja 20 k., terva 3 r. 50 ja 3 r. 80 l. tynnyri”*⁹²

Viljat ja maltaat mitattiin kupoissa (1 kappu = 4.6 litraa), heinät leivisköinä (1 leiviskä = 8,5 kg, perunat nelikoissa (1 nelikko = 109 litraa), tervaa tynnyreissä (1 tynnyri = 146,5 litraa)

Siitä, miten kansa vanhan tavan mukaan vaelsi tutuille markkinoille, kertoo Sanomia Turusta 19.6.1868:

*”Keskämarkkinat kaupungissamme owat tosin lakkautetut, mutta kuitenkin tuli tämän viikon alusta wanhan tawan jälkeen väkeä joltisestikin kaupunkiin, erittäinki meriläisiä noin 400 wenheellä, tuoden paitsi muuta silakoita 450 tynnyrin paikoille. – Wiimes tiistaina meni Ruissalon ulkopuolella kovassa tuulussa yksi wenhe kumoon. Siinä oli mies ja waimo sekä 7 eli 8 wuotias tyttö Houtskäristä kotosin. Eräs Rymättyläläinen pelasti heidät hengenwaarasta.”*⁹³

Laskiaismarkkinat

Laskiaismarkkinat työntyivät 1800-luvulla korvaamaan talvimarkkinoita. Esimerkiksi vuonna 1882 ne pidettiin 20.-21. helmikuuta. Silloin oli väkeä vähemmin liikkeellä, sillä oli kelirikon aikaa. Hiljan satanut lumi tosin helpotti kulkeutumista markkinoille. Tavara-
rain tuonti oli ”eilen vähäpätöinen, melkein kuin paremmalla toripäivällä.”⁹⁴ 1800-luvun markkinoilta löytyi puuastioita, keikutuoleja, korvoja, sankoja, ammeita jne. Ammat-
tilaisten käsistöistä mainittiin satulantekijäin aikaansaamat luomukset. Myös köydenpu-
nojain ja vaskiseppien töitä löytyi. Viipurin ukkojakin oli markkinoilla rinkeleitään kaup-
paamassa. Kaupankäynti oli tuolloin verkkaan tuntuista.⁹⁵ Tavaroiden hinnat lueteltiin
tavan mukaan laidasta laitaan.

Asetuksin oli säädetty, että jokainen maan asukas oli nyt oikeutettu ostamaan naapuriltaan
kaikenlaisia pellon, niityn sekä ryyti- ja puutarhamaan tuotteita samoin kuin karjanhoidon
antimia, metsäriista, kalaa ja eläimiä ynnä mitä koti- ja käsityönä voitiin tuottaa. Maa-
laisella oli oikeus säilyttää näitä tavaroita kotonaan ja vaihtaa tai omana omaisuutenaan
lähettää kaupunkiin myytäväksi perustamatta kuitenkaan sinne myymälöitä. Poliisin tuli

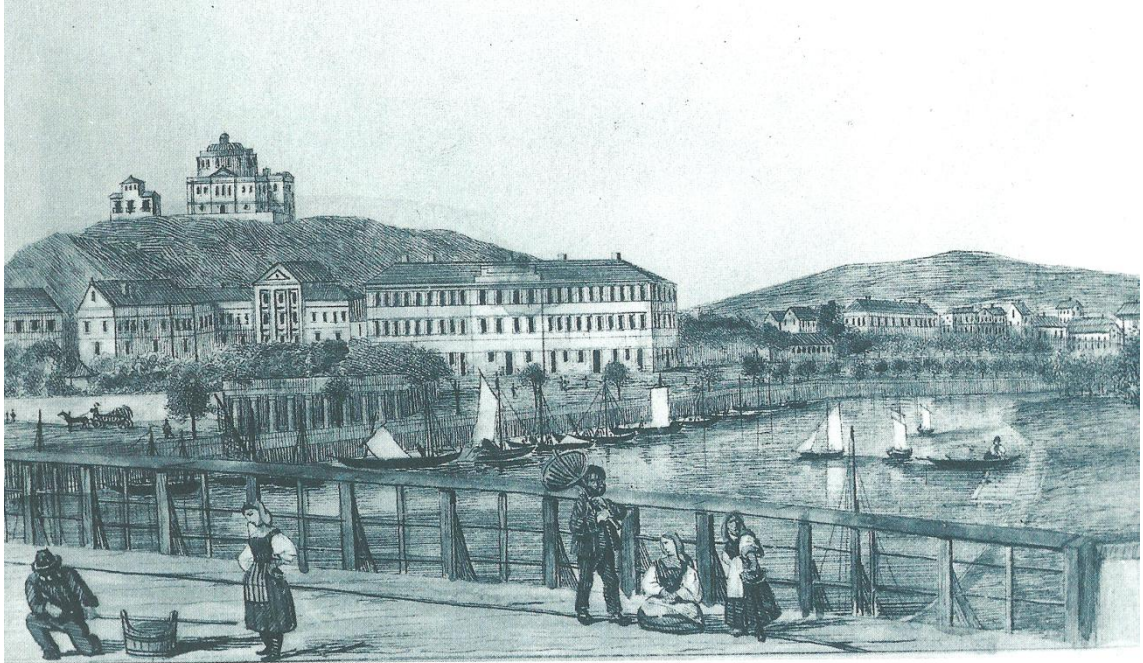
⁹² Sanomia Turusta 21.6.1859.

⁹³ Sama 19.6.1868.

⁹⁴ Suomen Wirallinen Lehti, 23.2.1882.

⁹⁵ Sama.

valvoa, ettei sitä helpotusta, mikä maalaistavarain kauppaan tällä asetuksella saatiin aikaiseksi, käytetä väärin.⁹⁶

Turun alkuperäinen satama Vanhan suurtorin kohdalla toimi 1800-luvulla saaristolaisatama. Kuva: J.J.Reinbergin litografia.

Lähde: Turun katuja ja toreja, Turku 2011, 230.

Vuonna 1886 Aura-lehdessä todettiin laskiaismarkkinoiden jääneen pois almanakasta. Kuitenkin niiden todettiin vuosittain palaavan ”ikivanhan totutun tavan” perusteella käyttöön. Vuonna 1886 Uusitori oli täynnään väkeä laskiaistiistaina ja edeltävänä maanantaina. Kauppatavaraa ei vaan tuntunut olevan näyttävästi. Myös ”löysää väkeä” oli runsaasti liikkeellä. Oli virinnyt ajatus siirtää talvimarkkinat laskiaismarkkinoiden yhteyteen. Kirjoituksessa kovin kannatettiin tätä vaihtoehtoa. Todettiin, että talvimarkkinoiden pitoajat olivat vuodesta toiseen vaihdelleet niin, eikä niille ollut syntynyt mitään vakiintunutta ajankohtaa. ”Ennen vanhaan” näitä markkinoita oli pidetty Heikinpäivänä, mutta tätä perinnettä ei oltu enää jatkossa seurattu. Nämä markkinat pidettiin lisäksi huonon aikaan, jolloin esimerkiksi jäät eivät vielä olleet kantavia. Sanomia Turusta 8.3.1859 valittelee myös väen vähyyttä laskiaismarkkinoilla. Lehti arveli syynä olleen kovan tuiskun ja pyryn. Tavarain hinnat tuotiin tarkoin julki, jotta lukijat saisivat tiedon markkinahinnoista:

⁹⁶ Alanen 1957, 157-158.

*"Laskiaismarkkinoita pidetään parhaallansa täällä Turussa. Wähä wäkeä ja vähä tawaroita on tullut kaupunkiin. Syy tähän wähyteen lienee joksikin osaksi wiimislauwantaina ja sunnuntaina oli kauhia tuisku ja pyry, joka kukatiesi esti markkinoille lähtemästä. Tawarat oliwat seuraamissa hinnoissa: rukiit 4 r. 80 k. ja 5 r., rukiinjauhot 5 ja 5 r. 20 k., ohrat 5 ja 5 r. 50 k., kaurat 3 r. 40 k., rukiin ja ohran maltaat 5 r., walkoiset herneet 6 r. 50 k., harmaat 6 r. tynnyriltä; ohrankryynit 25 k., kaurankryynit 28 k., tuore naudansiha 60 ja 80 k., lampaansiha 1 ja 1 r. 20 k., sianliha 1 r. 60 ja 1 r. 80 k., sauhutettu naudansiha 80 k. ja 1 r. 20 k., lampaansiha 1 r. 60 k., sianliha 2 r. 50 k., woi 2 r. 60 k. ja 3 r., tali 2 r. 80 k., rukiinen leipä 42 ja 45 k., humalat 20 ja 25 k., heinät 15 ja 20 k. leiwiskältä; perunat 30 k. neliko; palowiina 45 ja 49 k. kannu; munatiu 30 ja 35 k."*⁹⁷

1 tynnyri = 4vakkaa = 30 kappaa = 146,5 litraa; leiviskä = 20 naulaa = 8,5 kg; naula = 425g nelikko = 31,4 litraa; leiviskä = 20 naulaa = 8,5 kg; kappa = 4,6 litraa; kannu = 2,6 litraa; nelikko = Suomessa 41,2 litraa ; naula (pauna) = n. 425 g.)

Sanomia Turusta 7.3.1862 kertoi markkinauutisissaan lyhyesti vuoden laskiaismarkkinoiden sään ja väkimäärän sekä tavarain hinnat:

*"Laskiaismarkkinat viimeis maanantaina tiistaina oliwat tuuliset ja tuiskusct. Vähemmäksi oli myös wäkeä kokoontunut. Tawarain hinnat luetellaan lehden lopulla. Tawarain hintoja Turussa. Rukiit 6 r. 60 k., rukiinjauhot 7 r. ja 7 r 30 t., ohrat 4 r. 50 k., kaurat 3 r. ja 3 r. 30 k.. Valkoset herneet 9 r. aina 9 r. 50 k., harmaat herneet 5 r, silalat 7 r. tynn.; ohrankryynit 28 k., kaurankryynit 30 k. kapalta; humalat 5 – 6 k. naula; tuore naudansiha 90 k. ja 1 r., pawattu naudansiha 1 r. 10 ja 1 r. 20 k., tuore lampaansiha 1 r. 20 t., palwattu lampaansiha 1 r. 50 k., tuore sianliha 1 r. 90 k., palwattu sianliha 2 r. 25 k., woi 3 r. ja 3 r. 20 k., tali 3 r., heinät 9– 12 k. leiwiskältä; perunat 45 ja 50 k. neliko; munat 40 k. tiu; koiwuset hafwot 1 r. 25 ja 1 r. 50 k., Mäntyset hafwot 90 k. ja 1 r kuormalta; palowiina 80 k. kannu."*⁹⁸

Hevosmarkkinat

Maalaisten elämässä hevoset olivat luonnollisesti tärkeitä, paitsi peltotöissä niitä käytettiin kirkko-, tori- ja markkinamatkoilla Turkuun. Turussa etappipaikkoina oli kauppiaiden laajat pihamaat. Paitsi markkina-aikoina myös arkisin nämä piha-alueet olivat täynnään hevosia. Hevosmarkkinoilla oli vanhat perinteet ja ne sijoittuivat vuodesta 1640 alkaen Akatemiantorille. Turun vanhin tori ei suinkaan ole ollut Vanha Suurtori, josta itse asiassa tuli ”vanha” vasta nimenmuutoksella vuonna 1924. Vanhin oli tuomiokirkon vie-

⁹⁷ Sanomia Turusta 8.3.1859.

⁹⁸ Sama 7.3.1862

ressä jo 1200-1300 -luvulta lähtien sijainnut Koulutori, joka sai nimensä kirkon ympärysmuurissa olleesta koulusta. Myöhemmin eli noin vuodesta 1640 alkaen tori tunnettiin Akatemiantorina tai Hevostorina, ilmeisesti vähän sen mukaan, oliko nimen käyttäjän sydäntä lähinnä hengen sivistys vai hevoskauppa. Hevosmarkkinoita pidettiin Akatemiantorin jälkeen Turun Hippoksella, Kupittaalla, jonne ne siirrettiin 1800-luvun alkupuolella. Hevostori sijaitsi silloin nykyisen Kupittaan rautatieaseman tienoilla. Siellä hevosia oli tarjolla runsaat määrät, parhaimmillaan parisen sataa. Kenraalikuvernööri Bobrikovin käydessä Turussa venäläisen ratsuväen kirgiisit ja tsherkessit esittivät tällä torilla hevosakrobatiaa.⁹⁹

Hevoset olivat 150 vuotta sitten ihmisille yhtä rakkaita kuin nykyisin vanhat ja uudetkin autot. Vaikka 1800-luvun hevosnäyttelyistä ja markkinoista on paljon pahaakin sanottavana, täytyy todeta niiden kuitenkin tehneen hyvää hevosrodun jalostamisessa.

Sanomia Turusta 20.9.1861 kertoo ajan hevosharrastuksesta paljon:

*”Tavalliset hevosnäyttelöt pidettiin täällä Turussa viimisi maanantaina eli ensimmäisenä markkinapäivänä. Paljo olikin hevosia näytteellä ja kauniitakin, joista myöskin 12 palkintoa jaettiin. Seuraavat saivat palkintoja, nimittäin:
1:ksi talonisäntä Erkki Kuuswuori Paimion pitäjältä mustanruskeasta oriistansa 25 ruplaa,
2:ksi luutnantti Tolle Mynämäeltä ruskeasta oriistansa 20 ruplaa;
3:ksi talonisäntä Juha Holppi Laukolan kylästä Tyrvään pitäjää suotistansa 20 ruplaa;
4:ksi talonisäntä Juha Ystalo Kokemäen pitäjältä mustasta oriistansa 15 ruplaa;
5:ksi rusthollari Matti Matinpoika Satapää Liedon pitäjältä mustanruskeasta oriistansa 15 ruplaa;.....”¹⁰⁰*

1900-luvun alussa hevosmarkkinat olivat edelleen tärkeällä sijalla talonpoikien elämässä. Uuden Auran selostus Hevoskauppapäiviltä 14.5.1904 avaa näköaloja sen ajan hevosmarkkinoille. Siinä todetaan, miten hevosten hinnat ovat nousseet vuosi vuodelta. Todettiin, että hevosten ”ulosvienti” on lisääntynyt, kuten kotimainenkin kysyntä.

Lehdessä haluttiin nyt puuttua siihen, miten hevoskauppa on järjestetty

⁹⁹ Kallioniemi 2004b, 80-81.

¹⁰⁰ Sanomia Turusta 20.9.1861.

”Hevosmarkkinat ovat useimmiten olleet hevoshuujarien, roswojen, mustalaisten ja yhteiskunnan hylkiöiden yhtymäpaikkoja ja hevostori heidän taistelukenttäänsä, josta kaikenlaisella rähinällä koetetaan wieraita pettää. Jos jollakin esimerkiksi on wikuri, pahankurinen eli wirheellinen hevonen, odottaa hän suurella mielenjännityksellä sitä juhlahetkeä, jota hän nimittää hevoshuujajiksi, jolloin hänellä ei tarvitse olla mitään omaatuntoa, sillä tällöin hän saa pettää kanssaihmistään mielin määrin tarvitsematta pelätä, että kauppa puretaan ja syyllistä rangaistaan.”¹⁰¹

Rehellisiäkin hevoskauppiaita oli markkinoilla. Nämä halusivat muuttaa rahaksi huolella kasvattamansa hevoset, joita toiset etsivät työ- tai ajohevosikseen. Hevoshuujaukset vaan häiritsivät tätä rehellistä kauppatoimintaa. Hyvät hevoset tahtoivat olla tavoittamattomissa ”kaakkien” joukossa. Todelliset hevosten ystävät ja järjestystä rakastavat hevosmiehet asettivat toiveensa Turun Hippoksen perustamiseen. Myöhemmin Hevoskasvatustoyhdistys kääntyi läänin kuvernöörin puoleen anoen saada siirtää hevoskauppa Hippodrom-kentälle. Kirjoituksessa lueteltiin kaikki ne edut, mitä hevosmarkkinoiden siirtämisestä sinne koituisi. Katsottiin, että hevosmarkkinat ovat niin arvokkaat, että ne kannattaisi siirtää Hippodromille – pois kaupungin lukuisista hevoskauppapisteistä. Siellä voisi nähdä yhdellä kertaa kaikki kaupan olevat hevoset ja jopa juoksupaikkaa niitä radalla juoksuvoimien toteutukseksi. Lisäksi paikalla olisi nyt myös eläinlääkäri.¹⁰²

Hevosmarkkinoiden laajuutta kuvaavat Hevosmyyntipäivien pitkät luettelot. Hevoskaupasta oli 1800-luvun mittaan tullut markkinoiden ”häpeäpilkku”. Kauppaa oli tehty arveluttavien menetelmin, joita arvosteltiin laajalti suuren yleisön piirissä. Esille oli tullut hevosten räökkäys markkinoiden yhteydessä. Niinpä myöhemmin siirtyminen Hippodromille oli tärkeä kohta markkinoiden maineen kannalta.¹⁰³

Silakkamarkkinat

Turun silakkamarkkinat ovat alansa vanhimmat maassamme, näin väittävät turkulaiset¹⁰⁴. Kerrotaan, että Aurajoessa on järjestetty silakkamarkkinoita jo 1600-luvulta alkaen. Turulaisten mukaan Turun Silakkamarkkinat ovat Helsingin vastaavia markkinoita vanhemmat.¹⁰⁵ Jo vuonna 1731 syysmarkkinoilla myytiin kalaa 134 kalastajaveneestä, jotka olivat kiinnittyneet kummallekin puolen Aurajokea. Kalastajat tekivät samalla matkalla

¹⁰¹ Uusi Aura 14.5.1904, Hevoskauppapäivät.

¹⁰² Sama.

¹⁰³ Sama.

¹⁰⁴ <http://www.lions.fi/district107-a/TurkuAninkainen/Historia%20silakkamarkkinat.html>, luettu 9.3.2013.

¹⁰⁵ <http://canews.fi/fi/node/2362>, luettu 7.3.2013.

omat ostoksensa ja heillä oli tapana ripustaa hankkimansa puuesineet ja korit markkinapäivien ajaksi turvaan kaljaasiensa ja jahtiensa mastoihin. Syysmarkkinoilla kaupankäyntiä höysti kahvin, teen, suosituksen erikoisuuden rusinakeiton ja virvokkeiden myynti. Erittäin suosittuja näillä markkinoilla olivat tillikka-kapakka ja kahvila. Kerrotaan, ehkä vähän liioitellen, että syysmarkkinoiden aikana ilman tuoksu oli niin viinan kuin silakan lemun kyllästävä. Vuoden 1868 järjestelyjen jälkeen markkinoiden määrää supistettiin ja jäljelle jäivät Turussa vain Heikinmarkkinat ja syysmarkkinat. Tuolloin syysmarkkinapaikkana oli kalasatama Porthanin puiston kohdalla.¹⁰⁶ Syysmarkkinoilla 18.9.1863 oli vipinää Aurajoessa, kun noin 700 venettä oli asettautunut sen rannoille.

Aurajokimaisema ja 1700-luvulla rakennettu silta. Joen vasemmalla rannalla maaherran residenssi ja oikealla rannalla vanha kaupungintalo. Gavril Sergejev, akvarelli, 1811. Valokuva Museovirasto.

Lähde: Kortteli täynnä elämää, Vammala, 2002, 47.

Ilman kaupungin suurpaloa saattaisi silta edelleenkin johtaa nykyiseltä Vähätorilta Vanhalle suurtorille.

¹⁰⁶ <http://www.lions.fi/district107-a/TurkuAninkainen/Historia%20silakkamarkkinat.html>, luettu 9.3.2013.

Usein suurimmat kalalastit oli tuotu Ahvenanmaalta saakka.¹⁰⁷ Meri olikin noihin aikoihin tärkeä väylä tavaroiden tuomiseksi Turkuun. Vuonna 1907 Auransillan valmistuttua silakkamarkkinat siirtyivät sen merenpuoleiselle osalle eli nykyiselle paikalleen. Veneistä myytiin kalaa aina 1900-luvun puoliväliin asti. Liikenneolosuhteiden parantuessa kalanmyynti siirtyi vähitellen pääasiallisesti kauppatorille.

Silakkamarkkinoiden uusi tuleminen lähti liikkeelle 1970-luvun lopulla Turku-Aninkaisten lionsklubin aloitteesta. Tuolloin ryhmä klubin jäseniä ryhtyi pohtimaan sitä, miten löytää sellainen aktiviteetti, johon kaikki jäsenet voisivat osallistua, joka olisi jatkuva ja jonka tulos olisi sellainen, että sillä voitaisiin tukea klubin palvelutapahtumia. Klubin silloisen jäsenen Gunnar Heyno esitti ajatuksen, että ostettaisiin jonkin kalastajan koko silakkasaalis ja myytäisiin se Aurajoen rannassa suoraan muovikasseihin lipottuna halukaille kaupunkilaisille. Näin oli esitetty syntysanat nykymuotoisille Turun silakkamarkkinoille. Ensimmäiset uudelleen ideoidut silakkamarkkinat pidettiin 1979 Aurajoen itäisellä puolella Auransillan vieressä Samppalinnan ravintolan alapuolella. Kun tämä puoli alkoi käydä ahtaaksi markkinat siirtyivät vuonna 1989 joen läntiselle puolelle Läntiselle Rantakadulle ja Kristiinankadulle.¹⁰⁸ Ajan myötä myös Aurajoen läntinen puoli alkoi käydä ahtaaksi, ja Teatterisillan valmistuttua vuonna 1998 otettiin käyttöön myös vanha itäinen puoli. Markkinat muodostavat nyt yhtenäisen alueen Aurajoen kummallakin puolen Auransillan ja Teatterisillan välillä. ”Nyky aikaisten” silakkamarkkinoiden kävijämäärät ovat vuosittain vaihdelleet säästä riippuen noin 150.000 molemmin puolin ja kalatuotteita myydään neljän päivän aikana noin 50.000 - 60.000 kiloa. Markkinat vetävät edelleen kalastajia Turun saariston lisäksi Ahvenanmaalta, Pohjanlahdelta Merikarvialta ja Suomenlahdelta Kotkaa myöten.¹⁰⁹

Halkomarkkinat

Markkinahalkojen osuus Suomessa käytetyistä polttopuusta oli 1800-luvun alkupuolella vielä pieni. Maaseudulla polttopuut hankittiin kotimetsistä ja vain suurimmissa kaupungeissa turvauduttiin ostopuihin. Vain viisi prosenttia väestöstä asui kaupungeissa. Helsingfors Tidningar aloitti julkaista halkojen torihintoja 1843. Tuolloin Helsingissä oli asukkaita vajaa 20.000 ja Turussa runsas 10.000. Turun ja Tampereen sanomalehdet alkoivat julkaista halkojen torihintoja vasta 1860-luvun alkupuolella, joten niiden vertailuun ei ole tässä

¹⁰⁷ Sanomia Turusta 18.9.1863.

¹⁰⁸ Sama.

¹⁰⁹ <http://www.lions.fi/district107-a/TurkuAninkainen/Historia%20silakkamarkkinat.html>, luettu 9.3.2013.

esityksessä syytä tarkemmin paneutua.¹¹⁰ Koko Suomen osalta on Timo Myllyntaus laatinut taulukon, jossa on esitetty koivuhalkojen vähittäishinnan kehitystä vv. 1810-1997. Siitä ilmenee, miten Suomen sodan jälkeen koivuhalkojen hinta lähti nousemaan. Hinnan nousu tasaantui vuosisadan puolivälissä. Krimin sodan aikoina kehitykseen tuli hintapiikki. Hintakehityksessä näkyvät siis poikkeusajat ”piikkeinä”.¹¹¹

3.6. Maaseutumarkkinat ja maakauppa

Markkinapaikalta toiselle kulkiessaan kauppiaat lankesivat usein kiusaukseen harjoittaa matkan varrella maakauppaa eli tehdä kauppaa suoraan rahvaan kanssa kaupunkialueen ja markkinapaikan ulkopuolella. Kauppamatkojen yhteydessä oli helppo poiketa kyliin ja taloihin tekemään kauppaa. Markkina-arkkujen sinetitkään eivät tätä estäneet.¹¹²

Kustaa II Aadolfin hallitus pyrki säännöksillään ajamaan merkantilismia Ruotsi-Suomeen. Kaupan rajoitukset olivat tuolloin huomattavia. Säännökset tukivat merkantilismin läpimurtoa Ruotsi-Suomessa. Vuonna 1614 annettiin vain kahdelle Suomen kaupungille, Turulle ja Viipurille, tapulioikeudet. Kun vuoden 1614 säännökset koettiin ankariksi, säädettiin vuonna 1617 lievennetty kauppasääntö. Siinä markkinat määrättiin yksinomaan maakaupunkien oikeudeksi. Tapulikaupunkien porvarit saivat käydä niissä vain, jos heillä oli perittävänä velka tai jos aikoivat ostaa maakaupunkien porvareilta tavaraa puhtaalla rahalla. Markkinoista muodostui nyt entistä tärkeämpiä kauppatilaisuuksia. Niihin kerääntyi suuret määrät sekä kauppiaita että talonpoikia seuduilla, joissa ei kaupungeja ollut. Markkinoilla oli silloisissa kehittymättömissä talousolosuhteissa suuri merkitys.

Aluksi pyrittiin kehittämään yksityismarkkinoita niin, että jokaisella maaseudulla ja kaupungilla oli omat markkinansa. Tästä kertoi myös Pietari Brahe vuonna 1638 omissa kertomuksissaan. Kustaa Vaasa jo oli aloittanut tällaisen kauppapolitiikan, joka tahtoi jakaa koko maan kauppapiireihin eri kaupunkien kesken. Tämä perustui siihen näkemykseen, että toisiin kaupunkiin oli tuotu liian vähän maataloustuotteita ja toisiin taas liikaa. Markkinoita piti näin tasoittaa eri paikkoihin. Sen mukaan esim. Turun ja Kokemänenkartanon läänin asukkaiden oli käytävä Turun markkinoilla.¹¹³ Oheinen tilasto esittää Turun ja Porin läänin markkinoita ja niiden pitoaikoja vuonna 1796 (Taulukko 3.)

¹¹⁰ Myllyntaus 1999, 21.

¹¹¹ Sama.

¹¹² Sama, 429.

¹¹³ Alanen 1957, 49.

Keskiajalta alkaen oli ollut voimassa periaate, jonka perusteella kauppa ja käsityö kuuluivat yksinomaan kaupunkilaisille. Suomessa ei kuitenkaan tätä periaatetta pystytty johdonmukaisesta noudattamaan, koska kulkuyhteydet kaupunkiin oli hankalat. Vallanpitäjien taholta maaseutukauppaan suhtauduttiin karsaasti, mutta markkinakauppaa kannatettiin.¹¹⁴

Markkinat alkoivat menettää merkitystään Ruotsin vallan loppuaikoina. Niiden tärkeä tehtävä oli edelleenkin määritellä maalaistuotteiden käypä hinta. Talonpoika ei olisi halunnut myydä tuotteitaan ennen kuin hänellä oli tiedossaan markkinahinnat. Viranomaiset keräsivät tällöin myös markkinahintatietoja verolistojaan varten. Useimmat markkinat olivat muuttuneet enemmän huvi- kuin kauppatilaisuuksiksi. Palkollisilla oli markkinoiden aikaan vapaapäivänsä ja silloin he pyrkivät huvittelemaan. Koska viinan myynti oli vapaata, seurauksena oli juopottelua ja nujakointia. Hevosmarkkinoilla oli tavallista ”harjallisten ” jälkeen juopporingien muodostuminen. Monille markkinamiehille oli ryyppypöydässä istuminen tärkeintä koko markkinoilla. Markkinoilta paluu oli tavallisesti hurjaa meininkiä, jolloin hevosta koeteltiin ja moni markkinamies syyllistyi suorastaan eläinräkkäykseen.¹¹⁵

Porvari- ja talonpoikien maaseudulla harjoittama vähittäiskauppa eli maakauppa oli 1500-luvulta lähtien lukuisin asetuksin ja määräyksin pyritty lopettamaan. Kiellot koskivat välityskauppaa, talonpojat saivat kyllä keskenään vaihtaa tuotteitaan. Venäjänkarjalaiset kulkukauppiat olivat poikkeus; he saivat hallitukselta luvan kaupankäyntiin jo 1620-luvulla. Kun 1700-luvulla Itä-Suomelle tärkeät kauppakaupungit jäivät rajan taakse, tuli maakaupan harjoittaminen syrjäseuduilla suorastaan vakinaiseksi käytännöksi.

Virallisesti kulkukauppa vapautui maaseudulla vuonna 1868. Alan viimeiset kulkukauppiat hävisivät kyliltä vasta 1950-luvun alkuvuosina. Pohjalaiset huonekalukauppiat ja mustalaiset pitsikauppiat jatkoivat kuitenkin kulkukauppaa aina 1970-luvulle saakka. Maaseudulla kierteli myös maalaistavaran ylösostajia.¹¹⁶

Kilpailu kauppapaikoista oli ankaraa, jota kuvasi aiemmin mainittu turkulaisten kauppiaiden pyrkimys Merikarvian kauppoille ehdottamalla paikkakunnalle kauppaloikeuksia. Asia meni aina valtiopäiville asti, jossa sitä ajoi turkulainen kauppias Kristian Trapp. Hän korosti hankkeen merkitystä mm. sillä, että Merikarvian markkinapaikan vieressä oli sopi-

¹¹⁴ Nikula 1971 II nide, 416.

¹¹⁵ Alanen 1957, 159.

¹¹⁶ <http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=7124&lan=fi#a0>, luettu 7.3.2013.

va satama, jonne helposti pääsisi meriteitse. Sahalaitoskin olisi voitu perustaa markkina- paikan lähelle, koska siellä lähistöllä oli metsiä sahalaitoksia varten. Merikarvian kauppalan tarkoituksena olisi ollut toimia turkulaisten kauppiaiden ja rahvaan tavaroiden lasauspaikka. Kauppatoimia olisivat hoitaneet porvarien asiamiehet.¹¹⁷ Näin pitkälle ulotuivat Turun markkinoiden lonkerot. Kauppalan perustamisajatus ei kuitenkaan saanut pontta taakseen.

Turun porvarit hallitsivat vielä 1600-luvullakin mm. Tammerkosen markkinoita. Luontoisverotuksen aikana verokuormia jouduttiin kuljettamaan paljon Turkuun. Talonpojat tottuivat myös ainakin kerran vuodessa tuomaan tavarakuormia kauppiaille, jotka puolestaan tarjosivat talonpojille heidän tarvitsemiaan kauppatavaroita. Keskuskaupunkien porvarit vastustivat kauppa-alueen vapaamarkkinoita, kun taas muiden kaupunkien porvarit ja koko maalaisväestö puolustivat niitä.¹¹⁸ Näiltä ajoilta on peräisin Turun kaupungin laaja markkina-alue. Hohdoka maininta ”Turun markkinat” johtuneet siitä, kun markkinamatkaa suunniteltiin pitkään ja huolella.

Kauppakollegio lähetti vuonna 1788 maaherroille kiertokirjeen, jossa heitä kehoitettiin ilmoittamaan, mitkä markkinat olisi syytä säilyttää.¹¹⁹ Tuloksena syntyi arvio, jonka mukaan lähes kaikki maaseutumarkkinat tulisi lakkauttaa. Maaseutukaupan järjestely tuli nyt ajankohtaiseksi. Asian ratkaisemiseksi syntyi pitkälinen käsittelyprosessi. Vuonna 1788 kysymystä ratkaisemaan määrättyt valtuutetut jättivät kuninkaalle mietintönsä. Siinä ehdotettiin, että yksityismarkkinat tulisi lopettaa ja tulevaisuudessa olisi sallittava vain kaupungeissa pidettävät vapaamarkkinat. Kun nyt oltiin maaseutumarkkinain lakkauttamisen kannalla, alettiin vaatia kaupankäynnin vapautusta.

Turun ja Porin läänin osalta tehtiin vuonna 1796 seuraavan sivun järjestelypäätös: Markkinoiden uudelleen järjestelyt vähensivät jo vuonna 1802 voimakkaasti Varsinais-Suomen maaseutumarkkinoiden lukumäärää, kuten alla esitetty taulukko osoittaa. Muualla Suomessa, lähinnä pohjoiseen mentäessä, lakkauttaminen ei toteutunut kovinkaan ankarana. Eräillä alueilla syntyi jopa uusia markkinoita. Seurauksena tästä oli, että markkinakaupan painopiste alkoi siirtyä etelän rintamailta pohjoiseen ja sisämaahan.¹²⁰

¹¹⁷ Nikula 1971 II nide, 420.

¹¹⁸ Sama, 51.

¹¹⁹ Nikula, 1971, 427.

¹²⁰ Vuorinen 1966, 297.

Taulukko 3. Turun ja Porin läänin markkina-ajat vuoden 1796 jälkeen

Paikkakunta	aika	kesto, päiviä	
Turku	19. tammikuuta	14	
	laskiaistiistaina	2	
	18. kesäkuuta	12	
	15. syyskuuta	6	(vsta1803 alkaen 13.9.)
Uusikaupunki	3. helmikuuta	3	
	2. lokakuuta	3	
Tampere	2. syyskuuta	2	
	12. joulukuuta	6	
Halikko	29. elokuuta	2	
Uskela	7. lokakuuta	4	
Pori	16. helmikuuta	3	
	7. syyskuuta	4	
Rauma	10. tammikuuta	3	
	22. syyskuuta	3	
Naantali	30. helmikuuta	3	
	30. syyskuuta	3	
Taivassalo	29. tammikuuta	3	
Merikarvia	23. helmikuuta	4	
Mynämäki	25. syyskuuta	2	
Tyrvää	1. syyskuuta	1	

Lähde: Oscar Nikula: Turun kaupungin historia II nide, Turku 1972, 428.

Taulukko 4. Maaseutumarkkinoiden lukumäärä maakunnittain vv. 1792, 1799, 1801 ja 1802

	1792	1799	1801	1802
Varsinais-Suomi	17	16	17	4
Satakunta	5	4	5	2
Uusimaa	8	10	11	2
Häme	6	6	3	9
Pohjanmaa	11	11	9	11
Savo	2	2	2	6
Karjala	2	2	1	4
Ahvenanmaa	1	1	1	-
Yhteensä	52	52	49	38

Lähde: Aimo Vuorinen: *Turku kauppakaupunkina Ruotsin vallan loppukautena II, Ulko- ja kotimaan-kauppa*, Helsinki 1966, 297.

Aleksanteri Menshikov ilmaisi kirjeessään senaatille käsityksensä olevan, että maakaupan kielto oli esteenä maatalouden elpymiselle ja vahingollista maalle. Poliisivoimien riittämättömyyden vuoksi ei kotoa myynnin kieltoa voitu valvoa. Monissa muissakin maissa oli jo tuolloin poistettu elinkeinoja rajoittavat asetukset. Kenraalikuvernööri lähetti senaatille asetusehdotukset, joiden mukaan kauppa karjantuotteilla, elintarvikkeilla ja muilla maalaistavaroilla olisi kaikkialla ja kaikkina ainoina sallittua.¹²¹

Jotkut senaatissa ajattelivat, ettei asia vaatisi säätyjen käsittelyä. Näillä perusteilla senaatti hyväksyi asiaa koskevan asetuksen 6.10.1842. Sen johdannossa mainittiin että

*”yleisestä hyvästä huolehtiaksemme olemme havainneet, että ne esteet, jotka Suomessa vielä estävät maalaistavarain vapaata kauppaa on poistettava”*¹²²

Juhana Wilhelm Snellman puuttui Saima-lehden päätoimittajana maakauppa-asiaan vuonna 1846 todeten, että maakauppa oli vapautettu ”ylösostajille”, mutta tarvikkeiden myynti maalaisille heidän kotiseudullaan oli edelleen kielletty, ”vaikka sitä harjoitetaankin suuressa määrin”.¹²³ Kuopiosta käsin Snellman saattoi todeta, että savolaiset tilasivat

¹²¹ Alanen, 164.

¹²² Sama 164.

¹²³ Alanen, 164.

yleisesti tavaroita Pohjanmaan kaupungeista saakka, joiden kauppiaat toimittivat niitä siten maamiehille. Tähän Snellman lausahti”

*Mutta, jos kauppa tehdään vapaaksi, voivat viimeksi mainitut pystyttää kauppansa joka kirkonmäelle ja hoitaa sitä vaikkapa lauantai-iltapäivisin, ja muina viikonpäivinä liikettään kaupungeissa”.*¹²⁴

Vuonna 1832 maistraatti tutki maaherran kehotuksesta markkinoiden laajuutta ja merkitystä Turussa. Sen tuloksena alla oleva arvio:¹²⁵

Taulukko 5. Markkinoilla kävijöiden määrät vuonna 1832 raatimiesten arvioimina

Markkinat	Markkinoille tuodut tavarat, pankkiruplaa	Markkinoilla myydyt tavarat, pankkiruplaa	Markkinoiden kävijämäärä
Heikinmarkkinat (tammikuun 18.-20.)	n. 160.000	n. 125.000	8.000
Laskiaismarkkinat (liikkuvat	n. 100.000	n. 80.000	8.000
Heikinmarkkinat (kesäkuun 18.-20.)	n. 140.000	n. 115.000	8.000
Syysmarkkinat (syyskuun 15-17.)	n. 160.000	n. 120.000	8.000
Yhteensä	n. 560.000	n. 440.000	32.000

Lähde: Oscar Nikula: Turun kaupungin historia I nide, Turku 1972, 284.

3.7. Turun sataman markkinat

Kauppakaaren mukaan saattoivat kaupunkiin saapuvat maalaiset myydä maatalous-uohteitaan ja kalaa paitsi torilla myös satamassa. Kaupankäynnin kannalta edullisin satama-alue Turussa oli Suurtorin joen puoleinen pää, johon maalaiset veneineen yleensä saapuivat. Vesikuljetukset olivat tuohon aikaan tärkeitä, koska ne monilta suunnilta tultaessa olivat ainoita kulkutapoja. Veneitä satamassa oli useissa peräkkäisissä riveissä. Niitä saattoi olla myös niin paljon, että osan niistä oli jäätävä alemmas joen varrelle, esim. sokeri-tehtaan alueelle.

¹²⁴ Sama.

¹²⁵ Nikula 1972, 284.

Aurajoen rantaa Luostarikorttelin kohdalla 1700-luvun jälkipuoliskolla. Alue kehittyi vauraaksi porvarien ja kauppiaiden liike- ja asuntoalueeksi. Akvarelli Matti Koskelin.

Lähde: Kortteli täynnä elämää, Vammala 2002, 77

Vuoden 1787 kesämarkkinoiden aikana veneitä oli niin runsaasti, että ne uhkasivat estää pääsyn maaherran residenssille, mikä oli huono asia.¹²⁶ Kun Turku vuonna 1827 paloi siltoineen ja satamineen, rakennettiin Aurasillan kohdalle tilapäinen proomusilta, jotta joen ylitys onnistuisi Tuomiokirkkosillan tuhouduttua. Sitä ennen rantamarkkinointi oli keskittynyt Suurtorin rantaan, raatihuoneen ja tuomiokirkon tuntumaan. Nyt saaristolaiset kiinnittyivät luontevasti Samppalinnan ponttoonisillan liepeille. Ne toimittivat turkulaisille etupäässä kalaa ja perunaa. Kun Aurasilta sai vuonna 1831 puukannen, toritoiminta ei enää täysipainoisesta palautunut Suurtorin rantaan, vaan jäi Aurasillan äärelle.¹²⁷ Turkuun saapui 1700-luvun loppupuolella runsaasti maalaisaluksia kesä- ja syysmarkkinoille. Useina vuosina kesämarkkinat keräsivät eniten aluksia, kuten vuonna 1771, jolloin veneitä oli saapunut 224. 1700-luvun lopulla Turun sataman tienoot oli tärkeä markkinointipaikka. Tätä osoittaa oheinen oleva tilasto vuosilta 1771-1778.

¹²⁶ Wuorinen 1966, 357.

¹²⁷ Latvakangas I, 2011, 33.

3.8. Laivaliikenne markkinoiden tukena

Taulukko 6. Turkuun kesä- ja syysmarkkinoiden aikana vv. 1771-1772 ja 1776-1778 satamaan saapuneiden maalaisalusten lukumäärät

vuodet	kesämarkkinat 16-17.6.	syysmarkkinat 11-12 (12-13, 14-15).9.
1771	224	131
1772	188	193
1773-1775
1776	135	177
1777	187	123
1778	219	163

Lähde: Aimo Vuorinen: Turku kauppakaupunkina Ruotsin vallan loppukautena II, Ulko- ja kotimaankauppa, Helsinki 1966, 332.

-

Laivaliikenteen kehittymisellä oli oma tärkeä merkityksensä markkinakauppaan. Ensimmäinen höyrylaiva lipui Aurajoelle lokakuun 6. päivänä 1821. Se oli ruotsalainen hl. Stockholm. Säännöllinen höyrylaivaliikenne sen sijaan alkoi vasta viisitoista vuotta myöhemmin.¹²⁸ Ensimmäinen turkulainen höyrylaiva, Furst Menschikoff, aloitti liikennöimisen Tukholmaan toukokuussa 1847. Samoihin aikoihin aloitti toinenkin turkulainen höyrylaiva, Englannissa rakennettu hl. Storfursten, liikennöimisen Pietariin ja Tallinnaan siirtyen sittemmin Turun ja Tukholman reitille. 1840- ja 1850-luvuilla höyrylaivat olivat siipirasalukia. Ensimmäinen turkulainen potkurilaiva oli hl. Porthan. Se höyräsi Aurajokeen 5.9.1864. Heti seuraavana päivänä se lähti noutamaan juhlavieraita H. G. Porthanin patsaan paljastukseen. Vajaat kaksi vuosikymmentä hl. Porthan ehti kuljettaa Turun porvareille siirtomaatavaroita Lyypekistä, kunnes vuonna 1882 juuttui sumussa karille Harmajan edustalla jääden hylyksi. Höyrylaivat kiinnittyivät Ylempään höyrylaivasatamaan nykyisen Auransillan tienoille, missä sijaitti pakka- ja vaakahuone sekä tulli-kamari. Kauppaneuvos Per Cetelius Rettig rakennutti laivaliikennettä varten Samppalinnan

¹²⁸ Kalpa 1971, 142-143.

rinteeseen matkustajapaviljongin Rettikan, joka vielä tänäänkin on pystyssä ja tunnetaan Samppalinnan ravintolana.¹²⁹

Aurajoen madaltuessa sekä laivojen koon suurentuessa laivaliikenne siirtyi Alempaan höyrylaivasatamaan, Läntisen Esplanadin vaiheille, sinne missä nyt sijaitsee Martinsilta. Ylempään höyrylaivasatamaan jäivät saaristolaivat. Ensimmäinen saaristolaiva, Tekla, alkoi vuonna 1859 purjehtia Uuteenkaupunkiin ja Saloon. Näillä oli merkitystä paitsi henkilöliikenteen hoitajina myös esim. tavaroiden kuljettajina markkinoille. Ennen sotia Turulla olikin huomattava saaristo- ja rannikkolaivasto. Rautateiden astuttua kuvaan alkoi saaristolaivojen alasajo. Viimeksi hävisi näyttämöltä hl.Vellamo vuonna 1969 upottuaan Aurajokeen. Nostalgiana höyrylaiva-ajalta on nyttemmin kunnostettu höyrylaiva Ukko-Pekka, joka tekee pieniä purjehdusretkiä Turun lähivesille.¹³⁰

4. KAUPANKÄYNTIÄ JA HUVITUKSIA

4.1. Mitä markkinoilla kaupattiin

Markkinoilla kaupattiin ihmisten perustarpeita hyödyttäviä tuotteita. Talonpojat olivat vielä 1800-luvullakin riippuvaisia maataloustuotteiden säilyttämisestä maakellareissa sekä lihan ja kalan kuivaamisesta ja suolaamisesta. Näissä oloissa suolan saatavuuden heikentyminen oli ”suuri onnettomuus”. Suola tuotiin ulkomailta ja sen osuus Suomen tuonnista oli suuri.¹³¹

Suola ja rauta olivat 1600-1800 -luvulla porvareiden tärkeät tuontiartikkeli. Metallia tarvittiin eri työkaluihin, eikä sitä pystytty tuottamaan kotimaasta. Suolan ja naulojen ohessa talonpojat ostivat kauppaporvareilta tupakkaa, sokeria, jauhoja, pitsiä, kankaita ja kaikenlaista rihkamaa. Venäläiset kulkukauppiat ”laukkuryssät” sekä harjaukot ”harjunit” toivat markkinoille mm. silkkikankaita ja nappeja. 1800-luvulta alkaen tulivat mukaan kahvi, mausteet, suklaa, viini sekä sämpylät ja rinkelit. Aiemmin leipomotuotteita oli tehty pelkästään kotona.¹³²

Paikallaan polkeva elinkeinoelämä ja kaupankäynnin kahlehdinta eivät 1700-luvulla tyydyttäneet sen aikaisia tarpeita saati antaneet virikkeitä uusille kulutustottumuksille. Elin-

¹²⁹ Kalpa 1971, 142-143.

¹³⁰ Sama, 144-145.

¹³¹ Vainionpää 1994, 71.

¹³² Kalpa 1971, 71-72.

keinoelämässä alkoi 1800-luvulla kuitenkin tapahtua yhtä ja toista, mikä oli omiaan virkistämään kaupankäyntiä. Samoilla tienoin alkoi henkiselläkin alalla vireytymistä, kun perustettiin kouluja rahvaankin tarpeisiin. Sanomalehtiä alkoi ilmestyä: Suometar, Hämeäläinen, Oulun Viikkosanomat, Turun Wiikko-Sanommat (1820-1831), Sanomia Turusta (1850-1903) jne. Lehtiä tilattiin muutamiin talouksiin, joissa niitä sitten naapuritkin saivat käydä lukemassa. Kauppaa sai nyt luvalla harjoittaa, tosin tietyin rajoituksin. Kuitenkin ilman lupiakin sitä harjoitettiin laajalti. Sanalla sanoen sivistys tunkeutui maaseudulle tuoden mukanaan uusia tarpeita. Mitä suomalainen talonpoika omassa taloudestaan tarvitsi, sen hän vielä 1800-luvun puolessa välin sai pääosin omasta taloudestaan. Ruoka ja juoma saatiin kotitanhuvilta, vaatteet olivat kotikutoisia ja lampaan villasta sekä nahasta saatiin monenlaista vaatetta. Kyläräätäli ja -suutari tekivät vaatteet ja jalkineet. Kyläseppä hoiti raudoitukset. Rahanhankinta oli pakottanut talonpojat majamiessuhteisiin kauppaporvareiden kanssa. Rahan puutteen vuoksi jotkut porvarit turvautuivat omatekoisiin seteleihin, joita sitten käytettiin maksuvälineinä, kunnes ne vuonna 1861 kiellettiin. Kruunun- ja kirkonverot suoritettiin viljana ja muina luonnontuotteina tahi työpalveluksina.¹³³

Perukirjoissa luetelluista kahvikupposista voidaan päätellä, että jo 1800-luvun keskivaiheilla juotiin kahvia, ainakin emännän ja isännän kupeista. Pietarin-matkojen johdosta teen ja kahvin käyttö yleistyi ensin Itä-Suomessa. Vuosisadan puolessa välin kahvin ja teen osuus maan tuonnissa oli kasvanut ohi siihen asti tärkeimmästä tuontitavarasta, suolasta. Kahvin juonti herätti tuolloin keskustelua puolesta ja vastaan. Katsottiin, että kahvi rappeutti kansalaisten terveyttä ja johti valtion varallisuuden tuhlaukseen, koska varoja valui ulkomaille. Neljään otteeseen jopa julistettiin kahvinjuontikielto. Sen mukaan kiellettiin kahvin ostaminen, myyminen, valmistaminen ja juominen. Kahvinjuontikiellosta huolimatta sitä harjoitettiin salaa. Turun kämnerioideuden pöytäkirjat kertovat, että kahvinjuontiin liittyvää välineistöä hävitettiin ja takavarikoitiin Turussa.¹³⁴ Vehnänen sen sijaan liittyi kahvin yhteyteen vasta myöhemmin. Tuore dekkarikirjailija Jyrki Heino esittää kirjassaan *Kellari* mielenkiintoisen kuvauksen kahvin ”salanautinnasta” vuoden 1796 Turussa. Kirjoittaja on onnistuneesti päässyt ajan turkulaiseen elämäntapaan. Hän arveli kahvin salakuljetuksen liittyneen mahdollisesti tapahtuneisiin murhiin. Kirjassa todetaan, ettei kansa ”pitänyt paahdetusta sikurinjuuresta, rukiinjyvistä, tammenterhoista tai muista

¹³³ Alanen 1957, 169-170.

¹³⁴ Närvänen, pro gradu -tutkielma 2012.

kahvin kotimaisista korvikkeista, vaan rikkoi kahvinluonnin ”kieltolakia” aina kun siihen oli mahdollisuus”.¹³⁵ Kirjan juonessa kahvin saanti kytketään salakuljetukseen Saksasta. Tapahtuma oli ajoitettu ennen vuoden 1796 Turun kesämarkkinoita. Kirjassa kuvitellaan, että salakuljetettu kahvi jaettaisiin pienempiin eriin, jotka tehokkaasti toimitettaisiin eri välittäjille. Näin ei kiinnijäämisestä syntyisi ”suurta vahinkoa” Markkina-aikaan tapahtuma kytketään kertomalla, miten kaupunki pian olisi täynnään markkinaväkeä ”kyselemässä kahvia tiskin alta”. Sitä kyseltäisiin ”jokaisesta pikkupuodista ja krouvista tai vaikka suuta-reilta ja räätäleiltä tahi keneltä tahansa, jonka kanssa maakunnista saapuva markkinaväki tapasi asioida”.¹³⁶

Taulukko 6. Turun maistraatin tekemän selvityksen mukaan tärkeimmät markkinatavarat tuoteryhmittäin vuonna 1832

Viljatuotteet ja herne	Kotieläintuotteet	Liha ja pyyntiriista	Kuitukasvit ja nautintoaineet
ruis	voi	liha	humala
ohra	tali	linnut	pellava
vehnä	juusto	kala	hamppu
kaura	muna		tupakka
herneet			vihannekset

Puutavara, terva potaska	Vuodat ja kalkki	Parkki ja tuohi	Kudonnaiset
puutavara	vuodat	parkki	pellavakudonnaiset
terva	kalkki	tuohi	villakudonnaiset
kimrööki			

Lähde: Oscar Nikula: Turun kaupungin historia 1809-1856, Turku 1972, 285.

Markkinatavaroista oheinen luettelo (Taulukko 6) antaa hyvän kuvan. Selvitys kuvastaa, mitkä olivat tärkeimpiä 1800-luvun markkinoilla kaupattavia tuotteita.

Markkinoilta tuotiin tuliaisina ”ryssänmakeita”, kuten ”prenikoita”, ”orehdeja”, sämpylöitä ja ”pumpernikkeleitä”.¹³⁷ Näihin aikoihin myös Virginian tupakka tuli tutuksi suomalaisille. Sitten tuli suutupakka, nuuska ja sikarit. Ja näitä tuotteita saatiin markkinoilla.

¹³⁵ Heino, 2012, 59.

¹³⁶ Sama, 144.

¹³⁷ Alanen 1957, 172.

Talonpoikaiselämässä tapahtunutta tapain muutosta käsiteltiin hieman moitiskellen esim. Suometar-lehdessä vuonna 1847. Siinä todettiin, miten Rantasalmen kirkolla nuoret miehet, pukeutuneina sinisiin ”sortuutteihin” ja koreisiin kiiltoonappiliveihin kellonvitkat lakkareissa, lähentelivät kirjaviin ”karttuuneihin” pukeutuneita neitoja.¹³⁸

4.2. Raha markkina- ja torikaupassa

Sekavat rahaolot autonomian alussa haittasivat markkina- ja torikauppaa. Ruotsin lait olivat jääneet voimaan ja senaatti tulkitsi yleensä tiukasti vanhoja Ruotsin ajan merkantilistisia lakeja. Uudistustyö oli hidasta eikä suuria uudistuksia kiirehditty. Suurin ongelma oli Ruotsin raha, jota Suomessa edelleen käytettiin. Venäjän hallituksen tavoitteena oli poistaa Ruotsin raha Suomesta. Tavoite näkyi myös siinä, että perustettiin Suomen Pankki. Sitä pidetään maailman neljänneksi vanhimpana keskuspankkina. Suomen siirtymä vuonna 1809 Venäjän vallan alaisuuteen päätettiin maamme rahaolot järjestää uudelleen. Vuonna 1811 keisari Aleksanteri I antoi määräyksen perustaa Waihetus- Laina- ja Depositioni -Contorin Suomen Turkuun. Tästä maamme ensimmäisestä pankista kehittyi Suomen Pankki. Helsinkiin pankki muutti vuonna 1819.¹³⁹

Sillä oli alkuvaiheessa kolme tehtävää:

- yksityishenkilöiden velkojen suoritus
- edistää maatalouden kauppaa ja muita elinkeinoja
- saattaa maassa käyttöön yksi raha

Kolmas tavoite toteutui värikkäiden välivaiheiden jälkeen vuonna 1840. Alku näyttäytyi lupaavalta, kun vuodesta 1822 alkaen verot kerättiin pääosin ruplina ja virkamiesten palkat voitiin maksaa niin ikään ruplina. Ruotsalaisten seteleiden lunastus alkoi kuitenkin vasta 1840-luvun lopussa. Rahaolosten selkeyttäminen koettiin välttämättömäksi, sillä maassa oli pahimmillaan - tai parhaimmillaan – neljä rinnakkaista rahaa. Suomen Pankki käytti lunastamansa ruotsalaisetelit ja vanhat paperiruplat hopean hankkimiseen, jota vastaan se sitten laski liikkeelle neljä eriarvoista ruplan seteliä (3, 5, 10, 25 ruplaa), vaihtorahoina käytettiin venäläisiä kupari- ja hopeakolikoita.¹⁴⁰

Joulukuussa 1859 Suomen senaatti anoi keisarilta lupaa omaan rahayksikköön todeten ruplan olevan liian suuri rahayksikkö Suomen kaltaiselle köyhälle maalle. Pienemmän rahayksikön hyödyllisyys ymmärrettiin Pietarissakin, ja senaatti sai tehtäväksi asian tarkemman selvit-

¹³⁸ Sama, 172-175.

¹³⁹ http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_Pankki#Historia, luettu 8.3.2013.

¹⁴⁰ Iso tietosanakirja, Otava 1931-1939.

tämisen. Senaatin täysistunnossa 10. maaliskuuta 1860 tehtiin päätös, että rahayksiköksi ehdotetaan markkaa, joka olisi neljännesruplan arvoinen ja jakautuisi sataan penniin. Ehdotuksen perusteella keisari Aleksanteri II vahvisti uuden rahayksikön 4. huhtikuuta 1860.

Ensimmäiset hopeamarkat lyötiin rahapajalla 15.10.1864. Suomalaista metallirahaa vaihdettiin ensimmäistä kertaa yleisölle marraskuussa 1865, mikä aiheutti valtavan tungoksen Suomen Pankin pääkonttorin edustalle. Aluksi saatavilla oli vain kuparirahaa sekä hopeasta valmistettuja 25- ja 50-pennin kolikoita. Täysipitoista hopearahaa eli markkoja ja kaksimarkkia laskettiin liikkeeseen vasta 1.3.1866. J.V. Snellmanin sitkeiden neuvottelujen tuloksena saatiin marraskuussa 1865 manifesti, jonka mukaan Suomen lailliset rahat tulivat tästä lähtien olemaan hopeamarkka ja hopearupla. Suomen Pankin setelit pysyivät käytössä tämän jälkeenkin, mutta niiden arvo perustui nyt pankin sitoumukseen vaihtaa ne tarvittaessa hopeaan. Venäjän paperiruplia Suomen Pankin ei tarvinnut lunastaa.

4.3. Veroparseli, verohinnanpano ja verohinta Suomessa

Maavero oli Suomessa keskiajalta vuoteen 1924 käytössä ollut vero, joka määräytyi eri aikoina erilaisten säädösten mukaan ja jolla oli yhteyttä ”maanluontoihin”. Se oli ennen pääasiallinen verotuksen muoto ja vielä 1800-luvun alussa valtion päätulonlähde Suomessa. Maavero syntyi erilaisista henkilökohtaisista maksuista silloin, kun henkilön maksukyvyyn perusteena oli hänen maaomaisuutensa. Kustaa Vaasan aikana laadittiin erityiset luettelot eli maakirjat, ja näihin merkittiin pitäjittäin, minkä perusteiden mukaan tilan oli maksettava maaveroa. Tällä tavalla määrätty vero sai nimekseen vanha maakirjavero. 1600-luvulla säädettiin eri aikoina ja eri tarkoituksiin alun perin tilapäisiksi tarkoitettuja veroja vanhan maaveron lisäksi. Kun myös nämä verot jäivät pysyviksi, niistä syntyi maaveroon lisä, joka sai nimekseen manttaalivero. Molemmat verot yhdessä muodostivat vielä 1900-luvun alussa niin sanotun vakinaisen maaveron.¹⁴¹

Veroparseli oli tuotteina suoritettavaa veroa. Se on työsuoritusveron kanssa vanhin tapa kerätä ja vastaanottaa verosuorituksia. Verojen maksuksi käytetyt tuotteet vaihtelivat eri osissa maata. Saaristossa maksettiin suuri osa veroista kaloina, mutta sisämaassa oli aiemmin riista, myöhemmin esimerkiksi vilja ja voi verotukseen käypiä tuotteita. Tultaessa 1500-luvulle veroparseleiden määrää rajattiin kahteenkymmeneen tuotteeseen. Tuotevalikoima oli kasvanut, ja eri paikkakunnilla niiden oli kuitenkin vastattava suuruudeltaan toisiaan. Tämä teki veronkeruusta erittäin hankalan. Kun lisäksi usein oli kyse pilaantuv-

¹⁴¹ Iso tietosanakirja, Otava 1931–1939, maavero.

ta ruokatarvikkeista, veronkannon oli tapahduttava melko lähellä tuotantopistettä. Usein vero oli myös ammattikohtainen. 1604 mainitaan metsästyksestä perittävä vero joka oli ”jousen käyttäjäksi pystyvältä mieheltä 10 nädän nahkaa.” Koska näätäeläimiä ei usein saatu tarpeeksi, määrättiin maksu myöhemmin oravan- tai muina nahkoina.¹⁴²

Koska usein oli edullista sekä veronmaksajalle että verottajalle saada lunastaa veroparselit rahana, alettiin jo 1600-luvulla määrätä verohintoja. Osalle veroparseleista määrättiin kiinteä hinta, mutta tavallisesti käytettiin edellisvuosien markkinahinnoista laskettua hintaa eli vuosiverohintaa. Vuonna 1840 annetulla julistuksella siirryttiin käyttämään yhdeksän edellisen vuoden keskiverohintaa, jotta kruunun saaman maaveron määrä ei vaihtelisi vuosittain liikaa.¹⁴³

Markkinoiden tuotehinnat oli tärkeitä niin verottajalle kuin verotettavalle. Markkinoilta saatiin selville kulloinenkin tuotehinta. Talonpojille sekä muillekin toreilla ja markkinoilla kävijöille markkinahinnat antoivat tuntuman siitä, millaisilla hinnoilla kannatti tehdä kauppaa. Verotuksen pohjana oli sen sijaan verohinta. Tuotteiden tori- ja markkinahinnat antoivat pohjan verohintaluetteloille. Verohinta oli aiemmin laskennallinen hinta, jonka avulla luonnosta saatavilla tuotteilla suoritettava vero muunnettiin rahalliseksi arvoksi. Aikoinaan kannettiin vuotuista veroa maanviljelystä, karjanhoidosta, kalastuksesta tai muusta maa-elinkeinosta saatuvina tuotteina. Näitä veroparseleita voitiin korvata rahalla. Eri tuotteiden verohinnat vahvistettiin vuosittain, ja niistä laadittiin verohintaluettelo. Tätä varten suoritettiin jokaisessa läänissä verohinnanpano.¹⁴⁴ Verohintataksolle antoivat pohjan markkinoiden hinnat.

Pietari Brahe oli jo 1630-luvulla ehdottanut, että verot kannettaisiin vain neljänä parselina: viljana, voina, kaloina ja tervana. Tämä veronmääräytymistä ja -kantoa helpottava esitys jäi silloin toteutumatta ja vasta 1840-luvulla tuli veronkantoon suurempia muutoksia. Ensinnäkin käyttöön otettu verorupla määrättiin veroluvuksi, joka kohteli veronmaksajia lähes samalla tavoin eri puolilla maata. Lisäksi veroparselit määrättiin suoritettaviksi viljana, voina tai talina. Näistäkin voi ja tali poistettiin listalta, ja lopulta tuotteina maksettava vero poistui kokonaan Suomesta 1920-luvun kuluessa, sillä eihän enää ollut torppareita-kaan, joiden tulisi suorittaa maanvuokrana erilaisina tuotteita.

¹⁴² Entinen Oulujoki, Niilo Saarivirta: s. 198. Oulujoki Osakeyhtiö, 1954.

¹⁴³ Iso tietosanakirja, Otava 1931–1939, verohinta ja veroparseli.

¹⁴⁴ Sama.

Jokaisessa läänissä suoritettiin vuosittain lokakuun 15. päivään mennessä verohinnanpano, jossa verohinnat määriteltiin. Käytännön työn tässä suorittivat maaherran tehtävään kutsutut henkilöt ja tuomiokapitulin määräämä papiston edustaja. Verohinnanpanossa laadittiin luettelo veroparseleista ja niiden hinnoista laadintavuonna ja yhdeksän edellisen vuoden keskihinta. Kruununvoudit antoivat hintailmoitukset kihlakunnittain. Läänien ilmoitusten perusteella senaatti (valtioneuvosto) määräsi jokaiselle läänille oman keskiverohinnan. Senaatin vahvistama verohintaluettelo painettiin, pantiin julkisesti nähtäville kuntien ilmoitustauluille ja annettiin tiedoksi viranomaisille.¹⁴⁵

4.4. Hintatietoja 1800-luvun alkupuolelta

Hintatietoja 1800-luvun alkupuolelta on saatavissa suurimpien kaupunkien maistraattien kuvernööreille lähettämistä tiedoista. Leivän, leivän ja voin hinnat mm. Turusta on saatu maistraatin määräämistä taksoista. Missä määrin nämä hinnat ovat käypiä hintoja, ne on tarkistettava erikseen.¹⁴⁶

”Jotta yleisö saisi tietoja taksojen sisällöstä eikä joutui tietämättömyyden takia maksamaan liika korkeita hintoja”

naulattiin esim. Viipurissa taksahintoja eri puolille kaupunkia.¹⁴⁷ Vuoden 1836 poliisijärjestyksessä oli siellä määrätty, että teurastajain, leipurien ja yleensä elintarvikkeiden kauppiaiden oli 5 hopearuplan sakon uhalla naulattava maistraatin viimeksi laatima taksa joko myymälänsä oveen tai seinään.¹⁴⁸ Maistraatit olivat tärkeällä sijalla hintojen tarkkailussa. Suurimpien kaupunkien osalta se kävi päinsä, mutta markkinoiden hintojen tarkkailussa lähdettiin liikkeelle verohintatiedoista. Niiden hintojen kehitystä voidaan tarkastella laadittujen tilastojen pohjalta, mutta vaihteluita eri vuosien välillä on vaikea esittää. Tilastojen osalta vain suuremmat heilahtelut näkyvät, ja ne osuvat yleensä sota- ja katovuosien kohdalle. Sen sijaan rahamääräisiä vertailuja on vaikeampi tehdä, kun rahayksikköinä oli tarkasteltuna ajanjaksona joko Ruotsin taalarit, Venäjän ruplat ja 1860-luvulla Suomen markat. Eemil Hynninen on laatinut esim. pehmeän leivän osalta hintataulukkoja, jossa Turun kohdalta on lukuja vuosista 1820-22 alkaen. Silloin pehmeän hapanleivän hinta oli Turussa penneiksi muutettuna 153 penniä leiviskältä. Vuosina 1822-23 se ponnahti lukemaan 200, josta se sitten laski alaspäin. Seuraava suurempi nousi oli vuosina 1841-42 ja suurimmat

¹⁴⁵ Iso tietosanakirja, Otava 1931-1939.

¹⁴⁶ Hynninen, Helsinki 1924, 16.

¹⁴⁷ Sama, 17.

¹⁴⁸ Sama, 18.

nousut 1863-64 hintaan 240 penniä ja 1867-68 jopa 307-321 penniin. Näin siis sota- ja kato-
 tuodot näkyivät nousuina näissä tilastoissa.¹⁴⁹

Taulukko 7. Pehmeän hapanleivän hinnat kymmenvuosikausittain penneissä 1812 alkaen

vuosi	Helsinki	Turku	Viipuri	Oulu
1812-21	170	153	127	-
1821-31	156	159	109	-
1831-41	158	148	149	-
1841-51	165	148	167	-
1851-61	190	163	-	
1861-66	210	214	-	277
1866-71	215-226	228-245	-	246

Lähde: Hynninen Eemil: Helsinki 1924, 16.

4.5. Tori- ja markkinakauppaa Turussa 1800-luvulla

Markkinoilla tehtiin 1600-1800 -luvuilla monenlaista kauppaa sekä tavattiin ihmisiä ja huviteltiin. Näin oli ymmärrettävää, että kauppiat kilpailivat markkinapaikoista. Niitä säätelivät tietyt lait. Joillakin kaupungeilla oli oikeus vapaisiin markkinoihin. Turkulaisille taattiin 1650-luvulla Porvoossa kahdeksan päivän markkinat. Heitä syytettiin kuitenkin mm. siitä, että he kaikenlaisella rihkamalla pyrkivät houkuttelemaan maaseutulaisia myymään tuotteita, joita Porvoon kauppiat erityisesti kaipasivat. Porvoon markkinat olivat tuolloin vapaat kaikille kaupungeille.¹⁵⁰

Torit ovat aina olleet markkinoiden keskipisteitä Turussa. Pääosa markkinoiden kauppatoimista tapahtui toreilla tai aivan niiden lähistöllä. Perehtyminen Turkuun kauppakaupunkina ja markkinapaikkana Ruotsin vallan loppukaudella antaa hyvän kuvan markkinoiden merkityksestä 1800-luvun suomalaisessa elämänpiirissä. Alun alkaen Tuomiokirkon ympäristö palveli monia markkinatapahtumia. Tuomiokirkon tori jatkaa edelleenkin oloaan eri tapahtumien pitopaikkana. Sen jälkeen, kun katuliikenne 1990-luvun loppupuolella siirrettiin kulkemaan Tuomiokirkkosillalta Hämeenkadulle Uudenmaan- ja Hämeenkadun risteuksen kautta, vapautui ja rauhoittui Tuomiokirkon tori uudelleen erilaisille hartaus- ja markkinatilaisuuksille. Turun suurpaloon saakka Suurtori oli Turun

¹⁴⁹ Hynninen, 154-155.

¹⁵⁰ Ranta 1975, 307.

kaupankäynnin keskus. Kuitenkin jo 1700-luvulla oli muutamia kauppakojuja siirretty sieltä Uudelle torille. Kun teurastajien kojut oli viety pois, lihaakaan ei enää kaupattu Suurtorilla. Sinne asettautuivat myös puutavarain myyjät ja hevoskauppiaat. Saaristolaiset saivat rantautua joen länsirannalle sokeritehtaan ja maaherran talon vaiheille (nykyiseltä Aurasillalta länsirantaa kirjaston vanhan osan suuntaan). Tässä ns. Kalastajasatamassa saaristolaiset odottivat kaupunkilaisia kala- ym. saaristolaistuotteiden ostoon.

Aninkaistenmäelle oli ennen suurpaloa muodostunut tärkeä osto- ja myyntikeskittymä. Siellä tapasivat toisensa talonpojat ja kaupunkilaiset tehden kauppaa mitä erilaisimmilla tavaroilla. Vuonna 1822 valiteltiin, että paikalla vallitsi kova tungos. Ruokatavarakauppias C.G. Hellman tarjosi näillä tienoin taloansa (Pohjoiskortteli 129) lunastettavaksi ja purettavaksi, jotta mäelle olisi saatu tilavampi markkinapaikka. Valitettavasti kaupungin vanhimmat eivät silloin ottaneet tarjousta vastaan. Talon lunastus tuolloin olisi mahdollisesti estänyt Turun suurpalon synnyn. Palo nimittäin alkoi juuri tuosta kauppias Hellmanin talosta.¹⁵¹

Järjestystä toreilla yritettiin saada aikaan mm. viranomaisten määrittelemillä kauppapaikoilla. Kielto tehdä ”ennakko-ostoja” tulleilla ja kaduilla ei onnistunut. Näistä ennakko-ostoista olivat viranomaiset jo aiemmin saaneet valituksia. Todettiin, että

”Maaherra oli saanut useita valituksia, että kaikenlaiset ostajat ja huijarit olivat ahdistelleet talonpoikia kaupunkien tullien kohdalla ja kaduilla saadakseen ostaa heidän tavaroitaan.”¹⁵²

Vuoden 1827 suurpalon jälkeen jouduttiin torikauppa ohjaamaan uusille sijoille. Uudestatorista, myöhemmin Aleksanterintorista (nyk. Kauppatorista) joen länsipuolella kehkeytyi nyt Turun tärkein markkinapaikka. Saaristolaisten kanssa kauppa tehtiin edelleen joen länsirannalla. Hevoskauppiaat olivat 1820 siirtyneet Kupittaanmäelle, missä hevosatori ohjautui Itäisen Pitkäkadun päästä Hämeen maantielle. Hyvän järjestyksen aikaansaamiseksi määrättiin vuonna 1866:

”että Aleksanterintorilla sai kaupustella vain sen kaakkoislaidalla, Åkermanin ja Bernstedtin lesken talojen vieressä, että kaupungin puutarhureille oli osoitettava paikat yläalkeiskoulun (ruot. klassillinen lyseo) ja rantapuodin välistä Kalastajasatamasta, että muut kaupustelijat oli siirrettävä Kalastajasataman laiturilta

¹⁵¹ Kalpa 1971, 144-145.

¹⁵² Nikula 1972, 283-284.

Nikolaintorille kirkkosillan viereen ja että maalaispuutarhureilla oli lupa myydä vihanneksiaan toreilla paikkoja heille tarkemmin pyykittämättä.”¹⁵³

Tästä määräyksestä käy ilmi, miten laajalla alueella tuolloin Turussa tehtiin kauppaa. Rihkaman myynti sallittiin myöhemmin kaikkialla siltojen välisellä rantalaiturilla. Kaupungin eteläisellä takamaalla ”plantaasejaan” viljeleville, etupäässä venäläisille puutarhureille, oli Kalastajasatamassa pöytänsä. Myyntipöydät olivat ilman minkäänlaisia katoksia. Vanhoja vaatteita ruvettiin kaupustelemaan rakentamattomassa osassa Aurakatuun, Venäjänkirkkokatuun ja Puolalankatuun rajoittuvaa tonttia. 1870-luvulla vanhojen vaatteiden myynti siirrettiin Onnettomuuden mäelle eli nykyiselle Puutorille. Sinne maalaiset vetivät myös myytäväksi tarkoitettuja hirsii sekä lautoja, ja siitä silloin vielä rakentamaton alue sain nimen Puutori.¹⁵⁴

Vaakahuoneet kuuluivat 1800-luvun kaupankäyntiin. Tavaroiden punnitusta vaadittiin ennen torille pääsyä. Sen helpottamiseksi saattoi hyvissä ajoin punnituttaa tavaransa ja saada siitä todistus. Palvelusta ilmoitettiin myös sanomalehdessä:

”Kaikki, jotka tahtovat tavaransa punnituksi, saavat siihen tilaisuuden halpaa maksoa vastaan vaakahuoneessa lähellä Ryssän kirkkoa uuden torin wieressä. Myyjät taitavat myös ennen torille mentyänsä, jos niin tahtovat, antaa punnita tavaransa, josta heille maksoa vastaan annetaan vaakatodistus”¹⁵⁵

Tärkeää oli vuodesta 1868 lukien punnita jauhot ja vilja, jotta niitä voitaisiin myydä eteenpäin. Sitä ennen näiden vaaritus oli ollut vapaaehtoista. Vaarinhoitajan tehtävä annettiin tarjousten perusteella vuodeksi kerrallaan jonkun hoidettavaksi. Esim. vuonna 1874 maksoi ylimääräinen kaupunginpalvelija Wilhelm Sederström tästä tehtävästä vuokraa 3000 markkaa vuodelta. Ostajien eduksi tarkoitettuun tavaroiden punnitukseen liittyi monia petkusmahdollisuuksia. Heikkoutena pidettiin sitä, ettei useinkaan kuormaa punnittu ostajan läsnä ollessa. Punnitus tehtiin yleensä aamuhämärissä, jolloin kuorman päällä seisten salaa saatiin painoa lisää. Heinäkuorman painotodistus ei myöskään aina pitänyt kutiaan, sillä kolmen neljän tunnin aikana kuormasta oli häipynyt osa hevosten syöttämiseen. Vilpistä oli määrätty sakkorangaistuksia, mutta epäselvyyttä oli, miten kävisi, jos jättäisi koko kuorman punnitsematta. Ongelmista huolimatta vaakahuone toi-

¹⁵³ Jutikkala 1957, 334.

¹⁵⁴ Sama.

¹⁵⁵ Sanomia Turusta, Ilmoitus 3.3.1857.

mi pitkälle 1900-lukua. Vuosien 1858-59 jälkeen sai vaakahuoneelta muitakin palveluksia, kuten esim. partaveitsien teroitusta sekä muidenkin terästuotteiden kunnostusta. Siellä alettiin myydä myös omenoita ja päärynöitä.¹⁵⁶

Heinien ja olkien punnitsemiseen käytetty vaakahuone sijaitsi aiemmin Aura- ja Venäjänkirkkokatujen kulmassa, mutta sen palamisen (1902) johdosta toiminta siirtyi Puutorille, jonne rakennettiin myös uusi vaakahuone, sillä heinäkuormissa oletettiin tuotavan torille kaikenlaisia maalaistuotteita, joten punnituspaiikkoja oli lisättävä. Sataman vaakahuoneella oli merkittävä asema Alemman höyrylaivasataman rahtiterminaalina. Nykyinen vaakahuonerakennus on museoviraston suojelema. Vanhan vaakahuoneen toimiston paikalla toimii nykyään rannikon viimeisen reittiliikenteessä olleen höyrylaivan, Ukko-Pekan, lippu- ja myyntikonttori. Viereisen ravintolarakennuksen paikalla sijaitsi aikoinaan rahtiterminaali ja siellä punnittiin höyrylaivojen tuoma ja viemä rahti. Itse rakennus on Suomen ensimmäinen rakennus, joka on tehty aaltopelistä. Rakennus on valmistunut vuonna 1898.¹⁵⁷

Uudelle torille tuotiin myytäväksi myös muuta omistajille tarpeettomaksi käynnyttä tavaraa ja eläimiä. Omistajille tarpeettomiksi käyneitä esineet ja eläimet olivat tällaisia. Hevoskauppaa tehtiin siellä edelleen, vaikka erillinen Hevostori oli tarkoitettu tätä kauppa-toimintaa varten. Myynti tapahtui useimmiten kaasulyhtyjen luona, jolloin hevosten kunto voitiin paremmin arvioida. Samoin tapahtui lehmien, sikojen ja koirien myynti ”kaasulyhtyjen alla”, kuten lehti-ilmoituksessa usein mainittiin. Vuonna 1851 Venäjänkirkkotorilla myytiin ilmoituksen perusteella mm. ”erinomaisen hyväskuisia sikoja”.¹⁵⁸ Viisihaarainen kaasulyhty oli Uudentorin kokoontumispaikka. Lyhty tuli torin keskellä tärkeäksi kiintopisteeksi, josta ilmoitettiin etäisyys eräisiin muihin kaupunkeihin.¹⁵⁹ 1860-luvulla toriyleisön nähtäväksi tuotiin ruokakauppias Pettersonin toimesta eläviä peuroja. Myös hylje oli kerran päässyt torille yleisön töllisteltäväksi. Se oli nähtävillä joka toripäivä, muttei ollut myynnissä.¹⁶⁰ Tällaisia ”vetonauloja” keksittiin, jotta yleisön mielenkiinto toria kohtaan pysyisi vireänä.

¹⁵⁶ Päivärinta 2009, 53-54.

¹⁵⁷ <http://www.vaakahuone.fi/fi/info/>, luettu 8.3.2013.

¹⁵⁸ Åbo Underrättelser: Till salu, 26.8.1851.

¹⁵⁹ Päivärinta 2009, 58.

¹⁶⁰ Sanomia Turusta, 7.6.1861.

Turun vanhimman torin, Suurtorin, nimi oli autonomian alkuaikoina muutettu Nikolaintoriksi¹⁶¹ ja koko tori muutettu suurpalon jälkeen puistoalueeksi vuonna 1837.¹⁶² Sen joen puoleinen osa kirkkosillan vieressä toimi paikkana, jossa maalaispuutarhureilla oli lupa myydä vihanneksiaan toripaikkoja tarkemmin pyykittämättä. Turun palon jälkeen Aleksanterintori tuli kaupungin päätoriksi, jonka alueella tosin oli käyty kauppaa jo 1650-luvulta lähtien. Tuolloin toria kutsuttiin Uudeksitoriksi. Vielä 1800-luvun alussa tämän torin ympäristö oli osaksi peltoa. Palon jälkeen Turkuun tarvittiin uusi asemakaava ja sitä suunnittelemaan senaatti määräsi saksalaissyntyisen Carl Ludvig Engelin, joka aikoi torista monumentaalista hallinnollista keskusta ja suunnitteli sinne uuden raatihuoneen, päävartion, ruiskuhuoneen, lääninhallituksen kanslian sekä hovioikeuden ja maaherran talot.¹⁶³ Engelin suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet, kuten eivät monet myöhemmätkään Kauppatoria koskeneet suunnitelmat. Kauppatori sai nykyisen nimensä katuennimittämiskomitealta vuonna 1924.

Kauppaa Turussa on käyty myös monilla muilla toreilla. Vanha Suurtori, Aleksanterintori ja Puutori olivat kuitenkin päätoreja. 1900-luvun alussa Kalasatama sijaitsi kaupungintalon alapuolella. Sieltä hankittiin kalat, mutta muut ruokatarpeet Aleksanterintorilta. Vaatteiden kauppa sijoittui Tuureporinkadun itäpäähän sekä heinä-, olki- ja puutavara-kauppa Puutorille. Torikauppaa käytiin myös Tuomiokirkontorilla, Veistämäntorilla ja Kurjenkaivonkentällä.¹⁶⁴ Aurajoen rannassa oli Venetori ja Tervatori Verkatehtaan alueella ja Veistämöntorin aukio Linnan- ja Pakkarinkadun risteyksen vaiheilla.

Eräät torit Turussa keskittyivät tiettyihin myyntiartikkeleihin, jota osoittivat niiden nimet: heinä-, hevos- ja puutori. Jo 1600-luvulla oli Turulle vahvistettu lauantai toripäiväksi, vaikka kauppaa torilla käytiin viikon muinakin päivinä. Maalaiset tulivat kuitenkin tavarakuormineen kaupunkiin milloin heille parhaiten sopi. Vuodesta 1624 lähtien oli kaikenlainen myynti taloissa ja kaduilla kiellettyä. Kaupunkiin saavuttua tuli suorittaa tullimaksu kaupungin maa- tai meritullissa. Sieltä matka eteni torille tai tuotteet jäivät veneeseen satamassa. Aninkaisten- ja Multavieruntorin kautta tuodut tavarat oli myytävä Uudellatorilla. Karjakadun ja Hämeenkadun päässä olevien tullien kautta saapuvat tuotteet oli vietävä Hevos- eli Akatemiantorille. Hevoskauppaa sävytti kovaääninen meteli, jonka

¹⁶¹ Turun katuja ja toreja Turku 2011, 95.

¹⁶² Toreilla ja Turuilla 2004, 3-4.

¹⁶³ Kallioinen 1998, 16 ja Jutikkala 1957, 341.

¹⁶⁴ Turun Sanomat 15.11.2004.

vuoksi tämä kauppa siirrettiin vuonna 1737 Uudelletorille. Saaristolaisille oli varattu tietyt alueet rantalaiturilta. Erityisesti tähdennettiin vuonna 1762, ettei saanut rantautua sokeritehtaan ja maaherra Rappen talon väliselle alueelle. Yleisenä sääntönä oli, ettei porvariin yksityisiin laitureihin saanut asettautua. Kaupunkilaisilla ei myöskään ollut oikeutta mennä talonpoikia vastaan tulliaitauksen sisäpuolelle eikä tehdä ennakkokauppoja ennen torille siirtymistä. Periaatteena oli, että kaikki kaupaksi ajatellut tuotteet oli vietävä toreille taikka satamaan.¹⁶⁵ 1850-luvulla kerrotaan hokeman ”tiistai, tuorstai ja lauvontai ovat toripäivät...” olleen yleisessä käytössä.¹⁶⁶ Turun paloon saakka torikauppa jatkui Suurtorilla, joka oli silloisen torikaupan keskus.¹⁶⁷

Markkinat tarjosivat tilaisuuden tavata kotikylän asukkaiden lisäksi vieraspaikkakuntalaisia ja kauempana asuvia sukulaisia ja tuttavuuksia. Markkinoiden jälkeinen sunnuntai oli tavallisesti vierailujen aikaa, kirjoittaa Matti Räisänen selvityksessään markkina- ja torikulttuurista ja jatkaa:

*"Näiden vierailujen yhteydessä miehet tarkastelivat uusia hevosiaan ja kuvailivat markkinoilla tapahtuneita hevoskauppojaan ja siitä mitä jo tiedettiin toisten naapureiden hevoskaupoista. Omien hevoskauppojen tarkkaan hintaan nähden oltiin salaperäisiä, eikä sitä tarkalleen naapureille sanottu."*¹⁶⁸

Maakaupan vapautumisen (1859) jälkeenkin tori Turussa säilytti asemansa maalaistuotteiden myyntipaikkana, ja vielä 1900-luvun alussa kaupunkilaiset ostivat pääosan elintarvikkeistaan torilta maaseudun tuottajilta. Torimyynti antoi maalaisväestölle mahdollisuuden markkinoida tuotteitaan suuremmalle ostajakunnalle paremmalla hinnalla kuin oman paikkakunnan myynnissä.

Kuulutus Sanomia Turussa 31.12.1869 tiedotti, että torikauppaa sai harjoittaa Aleksanterin- ja Nikolaintorilla ja vanhojen vaatteiden ”monglauskauppaa” rakentamattomalla ”Oson” tontilla tarkoittaen nykyisen Puutorin aluetta. Sen sijaan pienten tavarain monglauskauppaa sai harjoittaa torien lisäksi siltojen vieressä ja Kalasatamassa. Torikaupasta kuulutettiin usein sanomalehdissä, josta esimerkkinä tämä kuulutus vuodelta 1869:

¹⁶⁵ Nikula II nide 1971, 410.

¹⁶⁶ Päivärinta 2009, 17.

¹⁶⁷ Nikula 1972, 283.

¹⁶⁸ <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=79291&lan=FI>, luettu 8.3.2013.

”Kuulutuksia.

Turun kaupungille viime marraskuun 15 p:nä vahvistetun pofisisäännön 45 &n johdosta saa pofisikamari tämän kautta ilmoittaa yleisölle, että kaupungin Maistraatti alla mainittuja tarkoituksia varten on määrännyt seuraavat paikat, nimittäin: torikauppaa varten: Aleksanterin- ja Nikolaintorit; hewoskauppaa varten markkinoina: Kupittaankedon; waattetten monglauskauppaa varten: rakentamattoman oson tonttia n:o 1, 21 korttelissa 7 kaupunginosaa; pienen tawaran monglauskauppaa varten: Aleksanterin- ja Niokolaintorit sekä rannat siltain wieressä ja kalasatamassa;...”¹⁶⁹

Ajalle tyypillisenä torikauppaa koskevia sääntöjä rikottiin yleisesti. Jo vuonna 1725 kaupunginviskaali Nils Gaedich kertoi porvarien käyneen Aninkaisten tullin luona vimmatua taistelua ruiskuormista ja kiskoneen jopa aidanseipäitä aseikseen. Kaupunginviskaali, jonka hoidettavaksi hankaluudet kuuluivat, näytti olleen avuton yleisen kurittomuuden edessä. Porvari Henrik Tolpoa syytettiin määräysten rikkomisesta, kun hän oli Hämeen-tullin luona pysäyttänyt joitakin talonpoikia ja houkutellut nämä ajamaan kuormansa suoraan appensa taloon. Esaias Wechter -niminen mies puolestaan valitti, että kauppiaille oli tullut tavaksi lähettää apulaisia tulliporveille odottamaan talonpoikia. Hänenkin oli nyt pakko lähettää renkejään samalla tavalla talonpoikia vastaan.¹⁷⁰

Uudet määräykset markkinoiden lopettamiseksi astuivat maassamme voimaan vuoden 1867 alusta. Maistraatti anoi kaupunkilaisten kehotuksesta syysmarkkinoiden palauttamista, ”jollei muuten niin yksipäiväisiksi”. Perustelut olivat moninaiset ja oikeutetutkin, mutta muutosta ei tullut. Markkinoiden sijaan saatiin mm. Mikkelissä kaksipäiväiset toripäivät. Myöhemmin nämä toripäivät määriteltiin yksipäiväisiksi. Vieraat kauppiat oli suljettu pois näiltä markkinoilta.¹⁷¹

Tarkkana tuli olla torin tuotteita ostettaessa. Tätä kuvaa Åbo Tidningar 29.12.1856 varoitellessaan torin leivistä, erityisesti Raision ja Liedon ”akkain” leipomuksista. ”Raision, Maarian ja Liedon akkain leipä on vastenmielistä, jauhotettua, huonosti paistettua ja tahmeaa”, kuten lehti uutisessa todetaan:

¹⁶⁹ Sanomia Turusta, 31.12.1869.

¹⁷⁰ Nikula II nide 1971, 410.

¹⁷¹ Varsta, 1946, 146.

*"Torgbrödet. Wi hafwa nämnt et par ord om bagarbrödet i Åbo och våra ord hafwa icke alldeles förflyktigats, enär på många håll bagarbrö det begynner blifwa bättre gräddadt och mindre poröst (- owigligt). Återstor att nämna om torg brödet. Köparen, nb. den som will ha ett godt bröd och icke med flit will att brödet skall wara dåligt, på det aptiten hos tjenstefolket måtte minstas, bör härwidlag hålla ögonen uppe. Finska allmogen har den löjlige tro, att brödet icke har wälsignelse med sig om det icke duktigt mjölas utanpå. Följden häraf är att gräddningen förhindras...."*¹⁷²

Sääolosuhteet vaikuttivat paljon entisaikojen markkinoiden onnistumiseen. Sateessa tai rännässä liikkuminen tuon ajan tiestöt ja kulkuvälineet huomioon ottaen oli hankalaa. Huono sää vähensi aina markkinoille osallistujien määrää, ja se kävi ilmi myös markkinauutisessa Sanomia Turusta 19.1.1858:

*"Heikinmarkkinat eilen ja tänäpä nä owat niin huonot, ettei huonompia muisteta. Wähä wäkeä ja vähä tavaraa, ainoasti puuastioita ja muuta puutavaraa on joksikin koolta. Syy wäen wähyteen on aivan huono keli, jonka vuoksi muutamat owat rattailta tulleet talwimarkkinoille, joka ei usein liene tapahtunut. Nisujauhhot maksoivat 8 r. 50 kop. tynnyri, rukiit 6 rup., rukiinjauhhot 6 r. 30 ja 6 r. 50. Woi on ylitä kallista ellei kalliimpaa kuin muullosti maksain 3 r. 50 ja 4 rup. leiwiskä; palwattu naudan liha 1 r. 20 k.; palwattu lampaan liha 2 r.; suolattu sian liha 2 r.; suolatut silakat 50 k.; pellavat 2 r. ja 2 r. 70; siiat 1 r. 59 k.; heinät 16 ja 20 k. leiwiskälstä; tuoreet mateet 6 k.; hauet 4 k.; humalat 20 k. naulalta; kaurankryynit 28 k. kappa; kattopäreet 15 k. vähemmästä kimpusta; wiinakannu 80 k."*¹⁷³

1 tynnyri = 4vakkaa = 30kappaa = 146,5 litraa; leiwiskä = 20 naulaa = 8,5 kg; naula (pauna) = 425g; nelikko = 31,4 litraa (Suomessa 41,2 litraa); kappa = 4,6 litraa; kannu = 2,6 litraa.

4.6. Tapahtumia toreilla

Autonomisen Suomen alkuvuosikymmeninä paraatit toreilla oli yksi Venäjän vallan esitelyn muoto. Niitä pidettiin Turun palon jälkeen keskustoriksi nousseella Aleksanterintorilla. Paraatit ja muut joukkotapahtumat olivat torien markkinatapahtumien veroisia tilaisuuksia. Niitä vastaavat nykyisiä sotilasparaateja. Syyskuun 3. päivänä 1851 Venäjän keisari ja keisarinna vierailivat Turussa. Monipuolisen ohjelmaan kuului mm. Suomen "Bataljoonan" katselmus Aleksanterintorilla, kuten oheinen lehtiutinen kuvaa:

"Turusta 3p. Syyskuuta nousi aurinko ihanasti ruskottavalle taiwaalle, heittäen suloisia säteitään kirrkaalla loisteella ylitse maan ja mantereen, ikäänkuin muistuttaen

¹⁷² Åbo Tidningar 29.12.1856.

¹⁷³ Sanomia Turusta 19 .1.1858.

meitä merkitsemään tätä päivää. Se oli päivä, jona meidän Armolliset Ruhtinasparimme: Wenäjän Keisari ja Keisarinna, wiiskolmatta vuotta takaperin ruunattiin Wenäjän maan Keisariksi ja Keisarinnaksi, ja Suomen Suuri-Ruhtinaaksi ja Suuri-Ruhtinattareksi. Kukin tietää miten iloisesta ja tärkeästä arvosta tämä päivä oli niin Wenäjän Keisari-Ovallalle kuin myös Suomen Suuri-Ruhtinaskunnalle.

Kiitollisuudella sydämissä siis jokainen tahtoi wietttää tätä päivää juhlanä; ja sen tekivät meidänkin kaupunkilaisemme. Kaikki koulut, erityiset työpaikat ja Kaup-papuodit olivat sinä päivänä suljetut, ja ihmisiä juhlapuvussaän astuskeli joukottaisin piikin kaupungin katuja. Kello noin 11 ennen puolta päivää wietti täällä oleva Suomen Bataljoona Aleksanderin torilla arwoimen taivaan alla, ja suuren kansan saapuvilla ollessa, Jumalanpalvelusta. Wirren weisattua, esiin tuli Kirkkoherra Erlin ja selitti muutamilla sydämmellisillä sanoilla miten Juhlallisesta arvosta tämä päivä oli kaikille Suuren Ruhtinaskunnan alamaisille, ja kehoitti kaikkia yhtä uskollisesti ja rauhallisesti, kuin tähänkin saakka, elämään ja olemaan Suomen maan armollisen Esiwallan alla.”¹⁷⁴

Teksti osoittaa, miten suomalaiset lehdet kunnioittivat ja osaltaan palvoivatkin keisaria, Suomen Suuriruhtinasta.

Markkinoihin verrattavia tapahtumia torilla olivat myös palokuntajuhlat. Harri Kalpa kertoo Aleksanterintorilla vietetystä VPK:n 40-vuotisjuhlista mm., miten väkeä oli ahtanut torille kuin markkinoille, nyt vain pyhäpukimissaan ja jatkoi:

”Tuona aurinkoisena elokuun sunnuntaina torille ”Waelsivat kaupungin patrisiaatin edustajat, tehtailijat G. A. Lindblom, kauppaneuvos Ernst Dahlström, konsuli John Julin ja tehtailija Fredric Rettig etunenässä, kaikki shaketeissaan ja silintereissään terwehtien kohiteliaasti päivänwarjoillaan keikisteleviä mamselleja. Tänne kerään-tyivät Puolalanmäen matalaharjaisten werstaiden isännät ja oppipojat parhaat yllään, tänne kokoontuivat W. L., B. Strandellin ja J. E. R. Nordströmin puotipojat rohdingöksyissään ja löysivät parhaat paikat isäntiensä kaupalliikkeiden portailta Wenäjän Kirkkokadun ja Kauppiaskadun kulmauksessa.”¹⁷⁵

Vähitellen 1800-luvulla suomalaisten suhtautuminen autonomiaan oli muuttunut lojaa-likksi. Merkittävä ilmaisutapa tästä oli osallistuminen keisari-instituution hyväksymiseen. Hallitsijan tuli näyttäytyä kansalle tai ainakin jollakin tapaa muistuttaa olemassaolostaan tasaisin välein. Tällaisia olivat mm. kruunajaiset ja häät.¹⁷⁶ Kruunajaisten vuosipäivät

¹⁷⁴ Suometar 30.9.1851

¹⁷⁵ Kalpa 1971, 38.

¹⁷⁶ Sanomia Turusta: Sekasanomia 19.9.1851.

olivat miltei yhtä tärkeitä kuin itse kruunajaisetkin. Turun Aleksanterintori oli kuin luotu tällaisia tilaisuuksia varten. Tori oli näin luomassa yhteenkuuluvuuden tunnetta suomalaisten ja venäläisten välille. Vuonna 1851 tuli kuluneeksi 25 vuotta siitä, kun Nikolai II:n kruunattiin Venäjän keisariksi. Tätä juhlittiin Turussa torilla. Kaupungissa majoillut pataljoona vietti jumalanpalvelusta paljaan taivaan alla. Tapahtuman johdosta saivat väkijoukot illansuussa ihastella ilotulista. Myöhemmin tapausta kunnioitettiin valaistuin ikkunakynnyksillä.¹⁷⁷ Itse keisarin saapuminen Turkuun oli tietenkin juhlinnan kohteista suurin. Merkittävä tapahtuma oli myös uuden keisarin, Aleksanteri II:n, saapuminen kahden veljensä kanssa Turkuun 26.3.1856. Sanomia Turusta kertoo seikkaperäisesti tästä vierailusta numerossaan 1.4.1856:

"Keisarillinen Majesteetti

ja Hänen korkeat veljensä, Keisarilliset korkeudet Isoruhtinat Nikolai ja Mikael Nikolajewitsch, Eksellenssi Suomen ministriwastasihteeri greiwi Armfelt, Suomen generaliguwernööri Berg, greiwi Adlerberg, baron Tiewcn ja useampia seurassa tckiwät Turun kaupungille kunnian tullessansa tänne. Nämät korkeat matkustajat lähtiwät Pietarista pitkäperjantaina maaliskuun 21 p. kello 2 jpp., tuliwät Wiipuriin samana päivänä kello 9 ehtoolla ja wiipyiwät siellä kolme tiimaa, tuliwät Helsinkiin pääsiäisaamulla kello 2, lähtiwät sieltä kello 12 yöllä keskiwiikkoa vastaan ja ennättiwät Turkuun kello 1 jpp. keskiwiikkona korkiasti toiwotussa raittiudessa. Uudenmaan tullissa otti porwaristo ja ääretöin kansan paljous nämät korkeat wieraat vastaan raikkailla hurrahuudoilla. Guwernörin asunnon, entisen akadmialalon edessä, joka oli Keisarillisen Majesteetin asumaksi määrätty, odottiwät näitä korkeita matkustajia sotawäen ja ammatin wirkamichet ja kunniawartiat, jotka Majesteetia terwehdittyänsä antoi mennä kotiinsa. Porstuaan tuftuansa lauoiwät walitut äänet terwctuliaisiksi "Wärt land. Hetken kuluttua käwi Keisari Grekan kirkossa ja sieltä palatessansa kaupungin tuomiokirkossa, jossa papisto arkipispalta johdatettuna otti vastaan Majesteetin; Urkuparwelta weisattiin ja soitettiin sopiwa wirren wärsy ja kirkosta lähteissä Wenäjän kansalaulu."¹⁷⁸

Aleksanterintori palveli myös Ortodoksikirkon juhlatilaisuuksia, ikään kuin kirkon laajentumana. Saavutettuja sotavoittoja juhlittiin torilla. Siellä kokoonnuttiin Krimin sodan menestyksen johdosta. Torstaina 27.3.1856 oli vuorossa sotajoukkojen katselmus torilla:

"Tuorstaina antoi Majesteetti eteensä asettaa usioita sodan ja ammattien wirkamichia ja walituita maan neshältä säädystä. Kello 12 aikaan katsahti Keisari

¹⁷⁷ Sama.

¹⁷⁸ Sanomia Turusta 1. 4.1856.

sotajoukkoa Uudella torilla ja lähti siitä silmäilemään kaupungin ympäristöä. Myös tänä iltana oli kaupunki hupawalossa, vaikka ei sitä noudattanut niin aiwan kaunis ilma kuin edellisenä iltana; mutta ihan sekin kaunis. Samana iltana oli porwaristo seurahuoneessa toimittanut balin, jossa Forfiat keisarilliset wicraat myös ofeskeliwat kello 9/4 aina kello 10 1/2 asti. Keisarillinen Majestceti ja hänen korkiat wcfjensä johdattawat polonesissa usioita kaupungin frouwaswäcstä. Kello 11 illalla lähti tämä korkia seura matkustamaan Tamprecelle Hämeenlinnaan, Haminaan ja Wiipurin kautta taas Pietariin”¹⁷⁹

Sotajoukkojen katselmuksen jälkeen keisari tutustui lähemmin kaupunkiin. Hän vieraili myös kirkoissa sekä osallistui kunniaksensa järjestettyihin tanssiaisiin. Näin kruunajaiset, häät, sotien voitonjuhlat ja keisariperheen vierailut oli Aleksanterintorin juhlahetkiä ja verrattavissa kaupungin markkinatapahtumiin.¹⁸⁰

4.7. Autonomian aika markkinoiden parasta aikaa

Kuten jo aiemmin on todettu vuonna 1801 lakkautettiin kaikki lähellä rannikkoa ja kaupungeja olevat markkinat. Itse Turun markkinatilanteeseen uudistukset eivät paljoakaan vaikuttaneet. Monet lopetetut maaseutumarkkinat toivat lisäväkeä Turun markkinoille. Suomen sota puolestaan aiheutti epävarmuutta markkinatoimintaan. Sodan sekasortoinen aika vaurioitti hetkeksi koko maan kauppaa. Rauha toi sitten mukanaan eräitä taloudellisia muutoksia. Tullirajat poistettiin ns. Vanhan Suomen rajoilta. Suomen talousseura yritti saada vapauksia perustaa kaupapuoteja lisää, mutta keisari jäi odottelevalle kannalle asian suhteen. Markkinoita jatkettiin autonomian ajan alkupuolella Ruotsin vallan aikaisen järjestelmän mukaan entiseen malliin. Kokonaisuudessaan tilanne johti niin Turussa kuin erityisesti sisämaassa markkinoiden ”kulta-kaudeksi” nimettyyn aikaan. Väinö Voionmaan mukaan voidaan nyt puhua jopa markkinoiden loistokaudesta. Eri-tyisesti tämä piti paikkansa sisämaan kaupunkien markkinoiden osalta. Puhtaasti maaseudulla pidetyt markkinat sen sijaan menettivät taloudellisen merkityksensä. Lakkauttamisen jälkeen oli jäljellä enää tusinan verran tärkeitä maaseutumarkkinoita. Voionmaa intoutui ylistämään autonomian alkuajan sisämaan kaupan markkinoita.¹⁸¹ Miten Turun markkinat kehittyivät näinä muuttuvina aikoina? Vaikka Turun paloa seurannut aika hetkeksi pysäytti markkinoiden kehityksen, ne jatkoivat kasvuaan 1860-luvulle saakka.

¹⁷⁹ Sama.

¹⁸⁰ Päivärinta 2009, 66-67.

¹⁸¹ Väinönpää 1994, 51.

Vuonna 1809 tapahtui Suomen valtiollisessa elämässä merkittävä murros, kun monisatavuotinen yhteys Ruotsin katkesi. Suomen historia jatkui autonomisena Suuriruhtinaskuntana ja Venäjän keisarista tuli Suomen suuriruhtinas. Valtiollista valtaa Suomessa käytti keisarin nimissä toimiva kotimainen senaatti. Keskeisimmät asiat jouduttiin alistamaan keisarin hyväksyttäväksi. Muutosvaihe ei paljoakaan koskettanut tavallista kansaa. Ruotsin lait pysyivät voimassa ja Ruotsin raha säilyi maksuvälineenä vielä kolme vuosikymmentä. Kirkoissa sen sijaan rukoiltiin siunausta ja terveyttä uuden hallitsijan, keisarin nimeen.¹⁸²

Suomen sodan seuraukset olivat vaurioittaneet maan kauppaa. Paitsi sotaan liittynyttä ryöstelyä ym. vahingontekoa, talonpoikien tavarankuljetuksissa ilmeni vaikeuksia, jolloin he joutuivat laiminlyömään peltoviljelyään. Suurin vahinko oli kuitenkin markkinoiden kieltäminen vuonna 1808. Talonpoikien ja kaupunkien porvarien onneksi markkinatoiminta pääsijatkumaan jo seuraavana vuonna. Turun osalta tämä toiminta jatkui entisellään, kunnes 1827 kaupunkia kohtasi uusi koettelemus, pohjoismaiden suurin tulipalo. Vuonna 1821 oli Suomen talousseura esittänyt toiveen saada perustaa kaupapuoteja vähintään kymmenen peninkulman päähän rannikkokaupungeista ja vähintään viiden peninkulman päähän sisämaan kaupungeista. Keisari arveli asian vaativan perustuslain muuttamista ja vaativan valtiopäivien siunausta. Näin asia jäi ”pöydälle” odottamaan seuraavia valtiopäiviä, jotka kokoontuivat kuitenkin vasta 1863-64.¹⁸³

Tilanteen säilyminen entisellään Suomen suuriruhtinaskunnassa merkitsi varsinkin sisämaan kaupungeille elpyvää markkina-aikaa. Puhtaasti maaseudulla pidetyt markkinat menettivät merkitystään, kun osa niistä lakkautettiin. Eräät kaupunkimarkkinat sen sijaan elivät nyt kulta-aikaansa.¹⁸⁴ Suomen historiassa 1860-lukua pidetäänkin suurena vedenjakajana, joka käänsi kehityksen uusiin uomiin.

Markkinoiden kukoistukseen 1800-luvun alkupuolella vaikuttivat säilyneet etuoikeudet ja alkaneen teollistumisen sekä parantuneiden kulkuyhteyksien aiheuttama vaurastuminen. Sisämaan kaupunkien taloudellinen asema oli vielä 1800-luvun alkupuolella heikko. Kauppaa harjoitettiin lähinnä välityskauppana merikaupunkien kauppiaiden lukuun. Tässä tilanteessa markkinoista tuli sisämaakaupunkien porvareille pelastava rengas. Kauppi-

¹⁸² Vainionpää 1994, 24-27.

¹⁸³ Sama, 50.

¹⁸⁴ Vainionpää 1994, 50.

aat saattoivat hankkia kohtuullisen elannon pitämällä hyvät markkinat kotikaupungissaan ja kiertämällä markkinoilta toisille muualla maassa.

Voionmaa kertoo tästä ajasta:

"Markkinat olivat sisämaan kaupan ja liikkeen suuri voimapyörä: ne panivat rahan kiertämään, ne määräsivät ja tasoittivat hinnat, niissä oli maalaisella melkein ainoat tilaisuutensa ansaita rahoja veroihinsa ja käsityöläisellä saada kaupaksi tuotteensa, joita pieni kotikaupunki yksin ei jaksanut kuluttaa, niissä teki kauppias suurimmat ostonsa ja myyntinsä. Talonpoika oli markkinamies, käsityöläinen markkinatyöläinen, ja kauppias markkinakauppias. Sen mukaiset olivat ajan kauppatavat, ja kauppamatkat kulkivat markkinoilta markkinoille. Ne olivat sen aikakauden vapaakaupan ja vapaan kilpailun edustajia, ja niissä voitti se, joka jaksoi ensin kulkea: eipä ihmettä, että kaikkien virkeiden kauppiaiden ja liikemiesten vuodesta kelpo kappale kului maantiellä, markkinoilta markkinoille ajaessa."

Lähde: Vainionpää Jussi: *Markkinat Suomessa keskiajalta talvisotaan*, Pori 1994, 66.

Markkinat toimivat edelleen 1800-luvun maataloustuotteiden hintojen määrääjinä sekä verotuksen hintatietoluettelon pohjana. Tavaraa ostettiin ja myytiin markkina-aikojen ulkopuolellakin niihin hintoihin, jotka markkinoilla olivat määräytyneet.¹⁸⁵ Myös Jussi Vainionpää pitää 1800-luvun alkupuolta markkinoiden kukoistuskautena ja se *oli kuin kesän viimeinen lämmin päivä ennen väistämätöntä syksyä*. 1850-luvulla havaittiin, että kesämarkkinat vetivät Turun markkinoista eniten kävijöitä. Tällöin esim. Turun satamaan eräille kesämarkkinoille ahtautui 706 suu-rempaa ja pienempää laivaa.¹⁸⁶ Mm. Mikkelin kaupungin markkinat elivät tuolloin loisto-kauttaan, vuosina 1838-1867, josta Martti Varsta on laatinut oman tutkielmansa. Muina legendaarisina markkinoina noilta ajoilta on Anianpellon, Hämeenlinnan ja Kuopion markkinat

Markkinat saivat jatkua Suuriruhtinaskunnassa Ruotsin vallan ajoilta peräisin olevin etuoikeuksin. Rovaniemen markkinoiden kultakausi alkoi vuonna 1881, pian näiden markkinoiden perustamisen jälkeen. Tästä on Jouko Heinonen tehnyt seikkaperäisen selvityksen kirjassaan *Rovaniemen markkinat*. Iskelmän ja elokuvan muodossa Rovaniemen markkinoista tuli myöhemmin eräänlainen lappilaisuuden tunnuskuva.

¹⁸⁵ Vainionpää 1994, 49-51.

¹⁸⁶ Nikula 1972, 285.

4.8. Markkinoiden kansanjuhlan luonne

Markkinat 1800-luvulla olivat todellisia kansanjuhlia. Silloin kaupunkiin saapui väkeä lähitienoilta kauppamaan tuotteitaan sekä ostamaan tavaroita kaupungista. Syysmarkkinoista oli muodostunut suuri tapahtuma, johon tultiin pitkienkin matkojen päästä. Maa-laiset ostivat markkinamatkallaan mm. lääkkeitä vuotuiseen tarpeeseensa. Tavallisin lää-keostos oli mikstuura sekä hokmannin ja mustaparran tipat ja pirunpaska. Markkinat oli-vatkin kaiken kattavaa juhlaa. Maaseutulaiset viihtyivät paikalla parikin päivää. Hevosia säilytettiin etupäässä kauppiaiden talleissa. Väki piipahti myös Hippodromin hevos-markkinoilla, sirkuksessa tahi karusellissa, joita oli pystytetty mm. Tuureporinkadun var-relle.¹⁸⁷

”Markkinoita oli vuodessa useita. Syysmarkkinat olivat aina vuoden suurim-mat markkinat. Niille tultiin pitkienkin matkojen takaa ja kauppiaat toivat joka lajia tuotetta myytäväksi. Kauppatori, puutori ja kirkkotori tuomiokirkon rappusiin saakka oli markkinapäivinä ahdettu täyteen ajopelejä ja myyntipöytiä. Kesäaikana myös kalaranta Pinellan alapuolella oli markkinapaikka. Joki oli aivan ummessa veneistä, joista ostettiin talviset silakat, savustetut lam-paanlihat, marjat, omenat ym.

Tarjolla oli puusaaveja ja voipytyjä, pyykkisaaveja, pärekoreja sekä vihtoja ja luutia. Oli kotona kudottuja kankaita ja mattoja, rekivällyjä, karvalan-kavaatteita ja rattaita sekä kirkkorekiä, hevosvaljaita ja länkiä.

Saaristolaiset toivat suolakalaa ja silakoita. Joka talouteen ostettiin yleensä kerralla kokovuotiset silakat. sillä silakkaa syötiin ympäri vuoden niin rikkaam-pien kuin köyhempienkin kodeissa..”¹⁸⁸

4.9. Turun markkinat ulkomaalaisten silmin

Turun syysmarkkinoilla 1764 kauppasi tukholmalainen hatunverhoilijankisälli Sven La-gervallin tuotteitaan. Hänen valikoimaansa kuului hattuja, peruukkipusseja, olkahihnoja ja eräitä muita ylellisyystavaroihin kuuluvaa tuotetta. Italialainen P. Settani tarjosi vuo-den 1769 syysmarkkinoilla karttoja ja kuparipiirroksia. Tukholmalainen Johan Bagge ja vaimonsa Juliana myivät 1780 markkinoilla koristetavaroita. Tällaiset ylellisyystavarat herättivät harvinaisuudellaan suurta huomiota.¹⁸⁹ Näiden tavaroiden myötä Turku oli lähellä länsimaista kulttuuripiiriä, mikä tiedostettiin laajalti Suomessa.

¹⁸⁷ Kallioniemi 2004, 104-105.

¹⁸⁸ Sama, 104.

¹⁸⁹ Nikula 1966 II nide, 414.

Turun markkinoita kuvaavat myös monet ulkomaalaiset matkailijat. Kesällä 1760 Turun markkinavieraiden joukossa ollut A.A. Hülphers -niminen henkilö kertoo Turun markkinaelämästä:

*”Eteenpäin pääsi vain vaivoin liikkumaan, niin suuri oli tungos kaduilla, eikä vielä missään Ruotsin markkinapaikassa ole nähty enemmän väkeä. Mutta lukuun ottamatta muutamia kaupungin käsityöläisten kojuja ei ketään vieraita myyjiä näkynyt. Iltapuolella kaupankäynti lakkasi ja saaristosta saapuneet talonpojat lähtivät veneillään rannoilta. Tällöin lukuisat soutajat tarjosivat kukkulalta katsottuna mitä viehättävimmän näkymän.”*¹⁹⁰

Edellinen kertomus todisti Turun markkinoiden silloista laajuutta. Vuonna 1774 puolestaan eräs toinen matkailija kuvasi Turun kesämarkkinoita seuraavasti:

*”Täällä pidetään nyt suuria vuotuisia markkinoita, ja viime tunnin olen huvitellut katselemalla huoneeni ikkunasta kolme- tai neljäätuhatta koolla olevaa suomalaista talonpoikaa, jotka muodostavat omalaatuisen näkymän maalaisissa tamineissaan.”*¹⁹¹

Turun markkinat oli siis jo varhain tunnettu ”kansainvälisyydestään”, mikä loi niille mainetta myös 1800-luvulla.

5. KANSANJUHLAN VIEHÄTYS: OSALLISTUMISMOTIIVIEN ANALYYSI

5.1. Markkinoiden luonteesta

Maakaupan vapautumisen jälkeenkin Turun Kauppatori säilytti asemansa maalais- tuotteiden myyntipaikkana, ja vielä vuosisadan vaihteessa kaupunkilaiset ostivat pääosan elintarvikkeistaan torilta maaseudun tuottajilta. Pappissääty oli vuoden 1863-64 valtiopäivillä esittänyt tarpeettomiksi katsottavien markkinain lakkauttamista. Senaatti tiedusteli tämän johdosta eri paikkakunnilta mielipidettä asiasta. Turun kaupunki päätti, että pidetään markkinakysymystä pohtiva yleinen raastuvankokous. Sanomalehti uutisten mukaan osanotto kokoukseen oli kuitenkin laimeaa, ja kokouksessa mukana olleiden mielipiteet olivat erisuuntaisia. Toiset halusivat tykkänään lopettaa markkinat, toiset puolsivat Heikin- ja syysmarkkinoiden pitoa ja kolmannet kannattivat myös juhannusmarkkinoiden järjestämistä. Enemmistö oli kuitenkin kaksien markkinoiden kannalla. Sen johdosta, että pappissäädyn tavoitteena oli sijoittaa markkinat keskelle viikkoa lepopäivän pyhittämiseksi, Turun maistraatti ehdotti talvimarkkinat pidettäväksi

¹⁹⁰ Sama.

¹⁹¹ Sama.

tammikuun kolmantena arkikeskiviikkona ja syysmarkkinat syyskuun toisen arkikeskiviikkona. Markkinoiden määrää vuodesta 1868 supistettaessa jäivät jäljelle vain Heikinpäivän talvimarkkinat ja syysmarkkinat. Edelliset tammikuulla pidettävät markkinat osoittautuivat suosituimmiksi, koska reellä kulku tammikuulla helpotti markkinoille tuloa. Näin oli aina rautatien valmistumiseen saakka. Edellisten lisäksi tulivat suosituiksi eläinmarkkinat, joita alettiin pitää vuodesta 1881 alkaen touko- ja lokakuussa.¹⁹²

5.2. Sosiaaliset tarpeet

Kaupanteko oli alun alkaen markkinamatkojen perimmäinen syy. Markkinoiden jälkeinen sunnuntai oli sitten tavallisesti vierailujen aikaa. Se edusti markkinoiden sosiaalista puolta. Myös palveluväelle markkinat olivat juhlaa ja sosiaalista kanssakymistä. Monasti he olivat jo pestautuessaan sopineet markkinavapaastaan, jotta voisivat tarvittaessa käydä ”pestuumarkkinoilla”. Vielä 1800-luvun alussa nämä markkinat olivat yleisiä. Tavallisin pestipäivä oli syyskuun toinen sunnuntai. Muutkin sunnuntait tuon jälkeen olivat sopivia tähän tarkoitukseen. Mahdollisesta uudesta työpaikasta piti olla varmuus ennen palveluväen vuosipäivää, jota vietettiin aiempina aikoina Mikkelinä.¹⁹³ Turun matkalle oli varustauduttava huolellisesti. Eväitä tuli varata riittävästi pidempääkin markkinamatkaa ajatellen.¹⁹⁴

5.3. Uutuuksiin tutustuminen

1800-luvun loppupuolta kohden edettäessä väkeä kävi markkinoilla ehkä enemmän kuin koskaan ennen. Sieltä levisi uusia kululustavaroita talonpoikien talouteen. Vielä vuosisadan puolessa välin talonpoikien kulutustavaroista valtaosa oli viljelty tai tehty kotona tai vaihdettu muilta talonpojilta. Ostotavaroita oli vanhastaan suola, rauta, viina, hopea- ja kultaesineet ja ostokankaat. 1700-luvulla markkinoilla oli lisäksi myynnissä tee, kahvi, sokeri, suklaa, mausteita ja viinejäkin. Monia näitä ostivat etupäässä vallasväki.¹⁹⁵ Kulutustavarat löysivätkin aluksi tiensä ”herrasväen” ja tilallisten piirin. Vasta 1870-luvulla ne tulivat tilattoman väestön ulottuville. 1800-luvun alusta lähtien elintason kasvun myötä levisivät myös maaseudun talouksiin lasi- ja posliinitavarat.¹⁹⁶ Markkinoiden merkitys kasvoi 1850-luvulta alkaen, kun väestölle alettiin tarjota uusia kulutustavaroita.

¹⁹² Jutikkala 1957, 338.

¹⁹³ <http://wuodenkierto.blogspot.fi/2010/09/pestuumarkkinat.html>, luettu 8.3.2013.

¹⁹⁴ Ranta, 1975, 375.

¹⁹⁵ Heinonen, 1984, 31.

¹⁹⁶ Heinonen, 1984, 31.

5.4. Elämyksiä markkinoilta

Markkinoilla kävijät kokivat monenlaisia elämyksiä. Nuorisoa kiinnosti erityisesti markkinoiden huvitukset. Myös vanhempi väki yhtyi mielellään huvitteluun, kun kauppa-asiat markkinoilla oli hoidettu. Ulkomaiset kankaat sekä erilaiset korutavarat herättivät ihastusta markkinoilla. Opetetut eläimet, nuorallatanssijat ja ilveilijät keräsivät katsojia. Soitoniekkvoja ja laulajia kuultiin useilla markkinoilla. Myöhemmin tulivat mukaan karusellit sekä monenlaiset muut huvipelit.

Markkinat oli myös palvelusväen odottama tapahtuma, sillä arjen aherruksen kaivattiin elämään vaihtelua. Huvitteluun vaan usein liittyi myös viinan nautinta, jolloin riehaannuttiin mekastelemaan. Viinaa pidettiin jo varhain markkinoiden suurena haittapuolenä. Jo vuonna 1694 Turun raastuvanoikeuden eräiden riidanalaisten markkinoiden lakauttamista käsiteltäessä todettiin:

”ne ovat nuorisolle sopivia juopottelemiseen sekä siitä johtuviin tappeluihin ja meluamiseen”¹⁹⁷.

Maaseudulta tulleet ostivat markkinamatkoilla mm. lääkkeitä koko vuoden tarpeeksi. Näiden lääkkeiden sanottiin tepsivän jopa ”pahan silmää ja noituutta” vastaan. Parhaita lääkkeitä olivat kuitenkin vanhanajan viina, terva ja sauna. Varsinkin markkinat Kirkkotorilla olivat suurta juhlaa. Maaseutulaiset viihtyivät usein pidempäänkin markkinoilla. Markkinoiden aikana väki saattoi käydä myös Hippoksen hevosmarkkinoilla tai Tuureporinkadun karusellissa ja sirkuksessa.¹⁹⁸

Markkinat oli myös innoituksen lähde monille lehtiä avustaville ”runonikkareille”. Heidän tuotoksissaan ilmeni markkinoiden ydinkohdat niin hyvässä kuin pahassakin. Markkinoiden merkitystä 1800-luvun elämänmenossa omalta osaltaan todistaa myös ammatitirunoilijoiden kiinnostusta aiheesta. Parhaimmat tuotokset tältä alueelta syntyivät kirjallisuuteemme 1800-luvun loppupuolella. Markkinoiden henki olikin tuolloin vielä sama kuin kautta koko 1800-luvun.

Asikkalassa, jossa *Anianmarkkinoita* on pidetty, on hyvin pitkät markkinaperinteet, sillä asiakirjojen mukaan jo vuonna 1728 siellä pidettiin ensimmäiset Anianpellon markkinat.

¹⁹⁷ Sama, 23.

¹⁹⁸ Kallioniemi 2007, 104-105.

Entisajan markkinoista on siirtynyt monia perinteitä nykymarkkinoille. Aleksis Kiven runonäkymä Anja-neidosta Anjanpellon markkinoilla on tullut meille tutuksi.¹⁹⁹ Hänen Anjanpelto-runostaan huokuu tietty kaihomieli, vaikka päällimmäisenä kaikuu kova melu ja pauhu:

*Täksin markkinoille Anjanpellon
Syyskuun päiväl armahal;
Ihanasti vaalea ja tyyni
Taivas päällään kaarteli.
Kellastunut, äänetön kuin hauta
Oli Tapiolan kaupunki.*

*Milloin seisoin mäel korkealla
Kaukarantaan katsahdoin,
Milloin laaksois hymyvissä kuljin,
Huuhelivat paimenet
Niinpä vaelsin mä Anjanpeltoon
Hämeenmaitten kultasilla teil.*

*Seisoin viimein markkinoitten pauhus,
Harput soi ja kanteleet.
Poika ruskea Germaniasta
Leiskui harpun helinä,
Vaimo vakaa Pohjanlahden ranteilt
Soitti kanteletta lempeää.*

*Soitto hymisi ja rattaat ryskyi,
Orhit hirsuut komeast;
Silloin näin mä ihanaisen immen,
Nuoren Hämeen-tyttären;
Mailman hyörinää hän katsahdelti
Otsal vakaal, suulla hymyväl.*

*Näinkö koskaan imeä niin kaunist?
Oi! en elon saarel tääl;
Kuni aamun valo koillisessa
Hänen poskillans oil kelmeyt;
Hänen purpuraisil huulillansa,
Mikä autuaitten hekuma!*

Häntä katsahdellen matkan päästä

¹⁹⁹ <http://runosto.net/aleksis-kivi/kanervalan-anjanpelto/>, luettu 8.3.2013.

*Uneksuen seison mä,
Autuaaksi tuntuu tämä hetki,
Tuskalliseksi tuntuu se;
Povi polttaa, aatos harhailleevi,
Hämäryys ja valo vaihtelee.*

*Mutta katos neito näöstäni,
Kansan joukkoon peittyi hän,
Enkä löydä enään haamuansa²⁰⁰
Anjanpellon ihanal,
En tän mailman turul lakealla
Silmiansä tähtiparii nää.*

*Soitto pauhasi ja orhit hirmuit
Anjanpellon markkinoil;
Sinne tänne käyskelin mä kauvan
Tlimeellisis aatoksis,
Katsahtelin löytääkseni neitoo,
Mutta turhaan kiehtoi silmäni.”*

201

Seitsemän veljesten joulunvietossa mainitaan myös Anjanpellon markkinat:

*»Anjanpellon markkinoilla
Oltta, viinaa juotiin,
Mustan härjän hinnalla,
Nuot kihlakalut tuotiin,
Tuotiin, tuotiin;
Mustan härjän hinnalla
Nuot kihlakalut tuotiin».²⁰²*

Muutkin kirjailijat ja runonikkarit tarttuivat 1800-luvun loppupuolella usein markkina-aiheeseen. Heidän kynästään syntyi monenlaisia markkinarunoja ja -kertomuksia. Myöskin sanomalehtien toimittajat ja avustajat käsittelivät kirjoituksissaan markkinateemoja. Juhani Aho kuvaa pienoisoromaanissaan *Muudan markkinamies* markkinoiden vapaaehtoista järjestyspatrullia näin:

”Patrullit ne on ystävällistä väkeä vaikka niin pelottavan ankarina ja totisina astuvat, kiiltävät vaskipoletit rinnassa ja paksut pahkakepit kädessä. Ei ne mitään paha tarkoita, vaikka kaikki vapaamieliset markkinamiehet niitä kovin kammoavat. Jokaisen itseensä uupuneen ne taattuun kortteeriin toimittavat,

²⁰⁰ [http://www.hamewiki.fi/wiki/Aleksis_Kivi_\(Alexis_Stenvall\)](http://www.hamewiki.fi/wiki/Aleksis_Kivi_(Alexis_Stenvall)), luettu 7.3.2013.

²⁰¹ <http://runosto.net/aleksis-kivi/kanerval/aanjanpelto/>, luettu 8.3.2013.

²⁰² <http://www.digipaper.fi/klassikot/145/index.php?pgnumb=129>, luettu 21.4.2013

*ettei olisi tarvis yöksi hankeen nukahtaa ja sukulaiset ja tuttavat löytäisivät, kun aamulla etsivät...*²⁰³

Paremmiin kirjailijana tunnettu Joel Lehtonen toimi vuosina 1902-1903 Mikkelin Sanomien toimittajana. Häneltä ilmestyi vuonna 1912 runoelma Mikkelin markkinoista. Nämä vuosisadan alkuun sijoittuvat laatukuvat löytyvät kokoelmasta *Markkinoilta*. Seuraavassa Lehtosen herkullisia kuvauksia vuosisadan vaihteen markkinahumusta eli runot *Viimeisenä markkinapäivänä* ja *Torilla*:

Viimeisenä markkinapäivänä

*Maaliskuinen armas päivä paistaa
yllä kaupungin, miss' ennen muinen
nuorra pentuna, ylöppilaana
monet riemut: eessä punssikullan
'Tikkemiesten Klubilla', mi löyhki
suruisesti tomult', tupakilta,
sekä sihteerinä vanhoillisen
lehden, jossa pakanoiden eestä
puukailin pakanalähetystä,
eestä noitten mustain pakanoiden,
minä, oiva lehtineekeri.*

*Maaliskuinen armas päivä paistaa.
Tuttu on tuo matalainen kylä,
joss' ei elääksensä ihmislapsen
muuta voi kuin juoda kuollaksensa;
vanha tuttu siellä on olven tuoksu;
tuoksu karvarein ja parkkinahan
sekä neitosien liinapäitten
helmain Köfnin-vedet hempeät.
No niin. Päivä armas puolin paistaa:
puoli taivasta on kirkas, mutta
toisen puolen kätkee pilven siimes,
joka seuloa hiljallensa lunta,
heittelee kuin kyyhykyyn valkean
untuvata torin aukealla,
jossa kirjavat nyt karusellit
ja muut markkinametelit pauhaa.
Oaan ne karusellit, verkalleen ne*

²⁰³ Vainionpää 1994, 82.

*elämöi ja tuolla suruisella torin-aukealla,
sillä viimeinen on riemun päivä:
kolmen ilon päivän laitimmainen
näillä Mikkelin markkinoilla.
Soivat pilven alla kaikenlaiset
pillit, rummut. Karusellit kiertää,
kolme koreata heijakkata:
yksi torin päässä pohjoisessa
keikkuu, kiljuelee 'Glada änkaa',
toinen etelässä elämöipi
vetäin villin 'Vegetariaanin';
kolmas lännessä taas koivuun alla
oudon, muukalaisen marssin puhkuu,
niinkuin elefvantti toittottais.
Mutta keskimailla karusellein,
siell' on teltat, kojut markkinain.²⁰⁴*

Tässä runossa Lehtonen loihtii esille kaikki markkinatorin tuoksut ja äänet. Se loi hienon kuvan 1800-luvun markkinoista - kuvan, joka jäi vallitsemaan pitkälle koko noista ajoista.

Torilla-runo puolestaan antaa kuvan torin tavaravalikoimasta sekä siitä, miten kauppiaita oli kauempaakin kuin lähiseudulta:

Torilla

*Siellä kansa verkalleen jo kulkee,
sillä viimeinen on riemun päivä.
Verkalleen jo aivan laiska-tahtiin
ohi punapartain lefuryssäin,
kovin kirpeältä lemuvaisten,
punapartain niinkuin ketunnahkat
hartioilla hoikan turkissaksan.
Ohi rinkeleitten, kuormien jo
vajavaisten, joissa paistaa rippeet
kellertävät, ofjen-tuoksuvat.
Ohi tattarien vinosilmäin
jotka idän karttuuneja kauppaa,*

²⁰⁴ http://www.mikkeli.fi/fi/sisalto/03_mikkeli_tieto/02_historia/06_taloushistoriaa/08_mikkelin_markkinat, luettu 8.3.2013.

*vakaana myös ohi eläintelttain,
joista inhiakka käy ketunhaisu,
ohi länkien ja rattaiden
miettiväisnä, noiden kolmen verkan
karusellin rummutessa,
sillä viimeinen nyt on jo riemun päivä.
Tuskin katsovat he muukalaista,
rengaskorva Italian miestä,
joka huutaa tekokukkasia,
kaikki puhitahinta selluloosaa.
Niinpä raukesti, laiskan tahtiin,
kulkee huokaelleen vieno kansa
lumihiihtaleiden keskellä,
jotka kiiluu päivänpaistehessa,
kun on toinen puoli taivahasta
sininen, mut toinen pilvessä.²⁰⁵*

Sanomia Turusta julkaisi vuonna 1861 alla esitetyn runon, joka oivasti kuvasti kirjoittajan näkemyksiä markkinoista - niin pahassa kuin hyvässäkin.²⁰⁶

*”Markkinoilla häijyn hengen
palwelusta tehdään,
Koska siiwot ihmisetkin
ilkiänä nähdään.*

*Markkinoilla juomaritkin
pahuutensa näyttää,
Kuin he kanssa karwaskullan
hullun päänsä täyttää.*

*Markkinoilla varkahia
usioita näkee,
Kuin he kättään salaisesti
toisen taskuun kätkee.*

*Markkinoilla koossa nähdään
hewoishujareita,
Ilkiöitä, heittiöitä,*

²⁰⁵ http://www.mikkeli.fi/fi/sisalto/03_mikkeli_tieto/02_historia/06_taloushistoriaa/08_mikkelin_markkinat
Lehtonen Joel, runoelma Mikkelin markkinoista, 1912, luettu 8.3.2013.

²⁰⁶ Sanomia Turusta 20.9.1861.

köyhien pettureita.

*Markkinoilla hewosetkin
ruoskaa saamat maistaa,
Että alta mäkiwöitten
werinaarmut paistaa.*

*Markkinoilla huoruuskin
on suuren wallan saanut,
Kunniansa kukoistuksen
moni siellä maannut.*

*Markkinoilla koreutta
harjoitetaan wallan;
Sepä monen kunniaan tuo
häwityksen hallan.*

*Heitetään pois, Suomenkansa,
markkinoiden juoksu!
Siellä hehkuu monenlainen
pahennuksen tuoksu.*

*Kun waan aina keskeltämme
hyvät tawat hohtaa,
Kyllä sitten esivaltaa
kunnialla kohtaa.*

J. K. -nen” ”²⁰⁷

Korkeamman luokan huvittelua Turussa tarjosi 1800-luvun alkupuolella ravintola Seurahuone, ”Socis”. Siellä järjestettiin vuonna 1812 mm. keisaritanssiaiset. Paikalla oli keisari Aleksanteri I, joka veti tanssiaistilat täyteen turkulaisneitoja ja vanhempia daameja. Tilaisuus oli huipputapaus Turussa. Yksi Turun vanhemmista vielä nykyään toimivista ravintolaista oli Pinella, joka rakennettiin vuonna 1848, Nils Henrik Pinellon toimesta. Alun perin se sijaitsi nykyisen Porthanin patsaan kohdalla, mutta siirrettiin myöhemmin lähemmäs jokea. Kuuluisaksi se tuli, kun turkulaiset taiteilijat 1900-luvun vaihteessa alkoivat kokoontua sen ”Punaisessa huoneessa”.²⁰⁸ Muutaman purkuaikeen jälkeen se saatiin uudelleen avattua vuoden 2011 alkupuolella nykyaikaiseksi ravintolaksi saneerattuna museolaitoksen hyväksymien suunnitelmien mukaan.

²⁰⁷ Sanomia Turusta, 18.9.1863.

²⁰⁸ Kallioniemi 1998, 36-38.

6. MARKKINOIDEN HYÖDYT JA HAITAT

6.1. Maakaupan lakkauttamisvaatimuksia

Vähitellen 1700-luvun kuluessa maaseudun lukuisista markkinoista oli nähty olevan enemmän varjo- kuin hyötypuolia. Ne antoivat kauppiaille takaportin harjoittaa maakauppaa sekä viedä tavaroita pois kaupunkilaisten ulottuvilta. Vanhan merkantilistisen järjestelmän mukaan kaupankäynnin olisi pitänyt tapahtua vain kaupungeissa. Kustaa III:n hallitessa maaseutukauppaa järjestettiin uusiin muotoihin. Pitkällisen käsittelyprosessin jälkeen markkinoiden pitoajat järjestettiin niin, että kauppiat ja käsityöläiset voivat helposti kulkea markkinoilta toiselle. Turun osalta tuli vain vähän muutoksia markkinaluetteloon. Markkinapäiviä vuodessa oli yhteen laskien runsaan kuukauden verran. Eipä ihme, että paikalliset asukkaat samoin kuin kaupungin viranomaiset kokivat markkinat suureksi häiriötekijäksi. Huijauksia ja tullikavalluksia vastaan ei myöskään löydetty vastakeinoja. Samalla, kun oltiin maaseutumarkkinain lakkauttamisen kannalla, vaadittiin kaupankäynnin vapautusta. Siinä ehdotettiin, että markkinoita voitaisiin pitää silloin, kun markkinapaikalta olisi yli kuusi peninkulmaa (peninkulma = 10 virstaa eli 10,7 km) lähimpään kaupunkiin. Hallitus hyväksyi mainitun mietinnön sisällön. Kaupakollegio lähetti asiasta kiertokirjeen, jossa maaherroja kehoitettiin ilmoittamaan, mitkä markkinat olisi syytä säilyttää.²⁰⁹

6.2. Markkinoiden vahingollisuudesta

Sanomia Turusta -lehdessä 22.3.1861 käytettiin voimallinen puheenvuoro markkinoiden kyseenalaistamiseksi. Siinä tuotiin hyvin seikkaperäisesti julki markkinoiden arveluttavat hyödyt.

"Markkinain vahingollisuudesta.

Markkinoista kaupungeissa on niitä näitä puuhattu ja kirjoitettu sanomalehdissä. Kenelle niistä hyötyä on, emme taida oikein käsittää, sillä maamiehet saavat muulloinkin tavaransa myydyksi ja usein parempaan hintaan, ja ostavat kauppiamiehiltä tarvittavansa. Krouvarit taitavat olla ainoat, jotka markkinoista hyötyvät, sillä heidän tavaransa silloin käy kaupan ja sitä seuraa juopumus, huoruus, pahat taudit, jumalatoimien meno, hewoisten räökkääminen sekä kaikkalainen muu raakuus ja saastaisuus..."²¹⁰ (vrt. liite 1)

²⁰⁹ Nikula 1971, 426-427.

²¹⁰ Sanomia Turusta 22.3.1861.

Tässä samoin kuin monissa muissakin lehtikirjoituksissa vuosikymmenten aikana kysyttiin, hyödyttivätkö markkinat ketään. Kansalaisilla oli pyrkimyksenä päästä markkinoille etupäässä huvittelemaan. Mielenkiintoista oli myös havaita, että rengit saattoivat markkinoiden aikaan ikään kuin ”lakkoilla”, silloin kun isännät sattuiivat pyytämään heitä välttämättömään työhön. Kerrotaan tapauksesta, jolloin rengit kotinurkilla ”markkinavaapaalla” ollessaan kieltäytyivät ryhtymästä toimiin hallayön varalta. Näin Sanomia Turusta kerrottiin tapauksesta 22.3.1861:

”... Niin muistan kuulleen muutaman isännän, kuin ehtoolla näki hallaksi hankkiwan, waatineen wäkensä perunanwarsia leikkaamaan, muttei millään kehoituksella saanut heitä siihen, eikä wierastakaan wäkeä kylästä, waan täytyi jättää perunawarrret hallan haaskattawiksi. Toinen taas waati kolmantena markkinapäivänä työhön renkiänsä, joista toinen oli kylässä markkinapöhnässä wielä; toinen oli toki kotona, muttei tahtonut työhön ryhtyä, waan pyysi huomisena saada toisen miehen palkata, joka sen työn tekisi, minkä hän tänäpänä olisi tehnyt...”²¹¹

Kirjoituksissa pahoiteltiin myös sitä, että palvelusväki vaati markkinalomaa mahdollisia työpesteauksia varten. Todettiin, että usein näitä vapaapäiviä ”käytettiin väärin”. Monissa muissakin 1800-luvun puolenvälin markkinoita koskevissa kirjoituksissa arveltiin niiden eläneen jo oman aikansa. Markkinoita ei Turussakaan enää puolustaneet kuin kaupungin porvarit ansaintamahdollisuuksiensa sekä itse kaupunki tulojensa kasvattamisen kannalta. Kaupankäynnille oli nyt alkanut löytyä muitakin väyliä kuin markkinat.

Sanomia Turusta kuvailee osuvasti 4.10.1861, miten markkinaväki palaa Raumalta kotipuoleensa. Tuotiin julki, miten rengit, piijat ja ”irtonainen” kansa, joilla ei ole mitään myytävää, pyrkivät markkinoille. Lehdessä kerrotaan myös, miten Ruotsissa on markkinat todettu vahingollisiksi ja ihmetellään, miksei markkinoiden ”hävittämisessä” meillä onnistuta.

Näin tultiin ”kärkyt kolisten” Rauman markkinoilta kotiin!

”Eurasta syyskuuni 4 p. ehtoolla. Kärkyt kolisewat, porokellot pauhaawat, juotot huijaawat ja kiljuvat, piiskat winkuvat; nyt palataan Rauman markkinoilta. Nämät markkinat olivat tälle paikkakunnalle erittäin siitä merkittävät, että sinne pyrkivät kontilliset ja kontittomat, trengit ja piijat, sekä muut irtonainen kansa ja nuori wäki, joilla tietävästi ei ole mitään myytävänä, ja hywän wähiän ostettavana, jota ei muulloin koska hywänsä saisi kaupungista ostaa. Mutta waiwainen se haltiawäki,

²¹¹ Sama.

kuin ei näille markkinakulkurerille anna hewostansa! Ei se kuinka ole hywässä huudossa.” ²¹²

Monet näkivät markkinoiden olleen heijastumia paavilliselta ajalta:

*” Markkinain vahingollisuudesta on sekä Ruotsista että Suomesta kyllä paljon kirjoitettu. Net saivat alkunsa paawin aikana, koska kansa kokoontui kaupunkiin juhlia wietttämään ja pyhiä kumartamaan ja uhrejansa uhraamaan. Silloin oli wähän maanteitä ja kaupunkeihin kulku oli waikua. Nyt owat asiat toisesta laadusta; sillä kyllä nyt pääsee kaupunkeihin koska tahansa ja saa tawaransa kaupaksi muilla aiwoilla.... Maakunnalle on se hyöty, että koska juotot juopunna tekewät puodeissa kauppoja, niin saawat tawallisesta maksaa kelpo hinnat.”*²¹³

6.3. Markkinoiden lieveilmiöitä

Sanomia Turusta 14.3.1862 kosketteli poliisi-ilmoituksissaan monia markkinoihin liittyviä tapahtumia. Siinä selostettiin 1860-luvun kämnerioikeudessa käsiteltyjä tapauksia. Monet näistä liittyivät toritapahtumiin tai markkinamatkojen yhteyteen. Rangaistukseksi rikkomuksista on etupäässä tullut sakkoa tai ellei rahaa löytynyt saattoi joutua ”wesikoppiin”. Turun poliisikamari tiedotti mm. Sanomia Turusta 14.3.1862 näin:

” Turun polisikamarin ilmoituksia. Kustaa Stenfelt siitä että Ryssän kirkkokadulla markkinapäiwänä oli lyönyt talonpoikaa Juha Anttilaa, Riittiön kylästä Rymättylän pitäjästä niin että Anttilan tuli weri nenästä ja suusta, ja tuomittiin Stenfelt katurauhan ja markkinarauhan rikkomisesta sekä tappeluksesta sakotettawaksi 25 ruplaan 92 kop. taikka joslei hänellä ole waroja sakkoa maksaa, wesikoppiin 16 päiwäksi.” ²¹⁴

Katu- ja markkinarauhan rikkominen oli yleinen rikos markkinoilla. Näitä rikoksia käsiteltiin huolella, koska ennen markkinoita oli julistettu markkinarauha. Näpistykset ja varkaudet kuuluivat myös markkinoiden häiriötekijöihin.

Suomen julkiset Sanomat puolestaan murehti äitejä, jotka joutuivat ”päästämään” tyttärensä yksin markkinoille:

²¹² Sanomia Turusta 4.10.1861.

²¹³ Sama.

²¹⁴ Sanomia Turusta.14.3.1862.

"Markkinoista.

Paljon on markkinoista valitettu, waan ei tuhannes osa ole tullut paperille. Wäkivalta, juopumus, warkaus ja monet rikokset ovat osittain mainitut ja saatu walkeuteen, mutta ne enemmät pimiällä ja salaa tapahtuneet owat jääneet pimeyteen. Kuinka monella tyttöparalla joka ihastellen mennessään wastaa kysymykselle, minne hän mänee: "Markkinallen, markkinallen!" – eikö ole syy takaisin kulkiessaan alakuloisesti wastata: markkinalta. Jos kohta hän ei ole juonut yhtäkään wiinaryyppyä – ainosti renskaa, niin hänellä woipi ilmoisen ikänsä olla paha muisto kufustaan. Jokaisen äitin, joka laskee tyttärensä yksinään markkinoille, ei pitäisi päästä sitä rikosta sakotta. I. F. L- g- m- ll." ²¹⁵

Tähti-lehti kirjoitti 21.7.1865:

"Turkulaiset tekivät eilen raastuvassa sen päätöksen, markkinoiden hävittämisen kysymyksessä, että kahdet markkinat pitäisi vuodessa pidettämän, nimittäin Heikinmarkkinat tammikuussa ja syysmarkkinat syksyllä".²¹⁶

Vuoden 1866 markkinoiden lakkauspäätöksen mukaan pois jäisivät Turun kesäkuun suvimarkkinat ja laskiaismarkkinat. Markkinat oli tiukasti sidotut aikaan ja paikkaan. Niinpä vuoden 1867 alusta lakkautettavaksi määrätty markkinat pysyivät tiukasti ihmisten mielissä. Markkinoille lähdettiin edelleen ikään kuin vanhasta muistista. Laki oli toinen kuin markkinakäytäntö. Tähti-lehden uutisissa 5.3.1867 todettiin "laskiaismarkkinatvinaan" nousseen haudastaan. Väkeä oli kohtuullisesti paikalla. Markkinoiden maininta allakassa oli varmasti edistänyt markkinaväen saapumista paikalle. Alla Tähti-lehden uutisointia markkinoista. Siinä todetaan laskiais- ja kesämarkkinoiden elävän, vaikka virallisesti ne oli päätetty lopetettavaksi. Väkeä oli laskiaispäivänä tullut paikalle jonkin verran enemmän kuin muina maanantaipäivinä. Kirjoittaja toteaa, etteivät määräykset markkinoiden lopettamisesta pitäneetkään kutiaan:

"Kotomaalta

Turussa. Eilen, laskiaismarkkina-wainaan aatona, oli 4 asteen lämpöä ja satoi wettä. Wainaan muistoksi oli kaupunkiin tullut wäkeä wähän koommalta kun muina maanantaina. Hamppua ja pellawia, joita ei muuloistin nähdä torilla kun markkinoina, oli nyt waikk'ei niin koolta kun sillon.

²¹⁵ Suomen julkisia Sanomia 23.8.1860.

²¹⁶ Tähti-lehti 21.7.1865.

Julimme tässä sanoneeksi laskiaismarkkinoita wainaaksi, sentähden kun ne kesämarkkinat mennyt vuonna määrättiin lopetettavaksi. Mutta mitä meitin sanoistamme on kosk'ei tämän wuotiset Almanakatkaan, suomalainen ja ruotsalainen, näy huoliwan tuosta kiellostä mitään, waan molemmat yhdestä suusta julistawat markkinat Turussa 5 päiw. maaliskuussa ja 18 päiw. kesäkuussa...”²¹⁷

Syysmarkkinat vuoden toisena virallisena markkinana näyttää keränneen vuonna 1867 kohtalaisesti väkeä. Vähän ihmeteltiin, että rahaa ostoksiin riittää, vaikka elettiin katoaikoja. Erityisesti sitä näytti riittävän viinaan, koska humalaisia hoiperteli kaduilla. Syynä tähän oli katuvarsille syntyneiden puotien tarjonta. Katovuoden hätä ei siis näkynyt markkinoilla, jota kirjoittaja hämmästelee.²¹⁸ Katovuoden seurauksia odoteltaessa lehdissäkin ihmeteltiin rahojen riittämistä markkinoiden ”iloöljyihin”:

”Syysmarkkinoilla Turussa menneellä wiikkoa oli jotensakin paljo kansaa kokoontunut sekä maa- että merimatkoilta; kaikenlaista tawaraa oli myöskin runsaasti myytävänä, paitsi ruiswifjaa oli vähän ja se kallista. Rahaa ei suinkaan moneltakaan puuttunut, sillä se kumminkin näytti, koska oikein koolta markkinamiehiä nähtiin humalassa hoipertelewan, ja hywin wilkas kauppa sanottiin käyneen kaupunkimme wäkiwiinapuodeista, joita aina uusia ilmaantuu, ja joissa sitä iloöfjyä sitte tislattuna pulloittain myydään. Sattumuksesta nähtyäni kuinka aina kolme nelfjä miestä kerrallansa kokoontuiwat johonkin äärepaikkaan pulloansa suutelemaan, johtui mieleeni, ettei waan siltä näytä että katowuosi owillemme kolkuttaa...”²¹⁹

Nimimerkki ”Turkulainen” toimitti 24.9.1867 Tähti-lehteen selostuksen Turun syysmarkkinoista. Se antoi oivan kuvan tuon tästä tapahtumasta. Muuten näyttivät markkinat täyttävän paikkansa, paitsi että viinan käyttöä paheksuttiin. Siinä tuotiin julki myös erilaisia ”kohtauksia”, joita viinan käyttö sai aikaan.

”Aivan todeksi luulen, ettei hätä katowuodesta monellekaan tulisi olemaan niin tuntuwa, kuin se nyt uhikaa, jos ei tuota rommia, viinaa ja olutta niin yfönmäärin nautittaisi; ja ompa peräti ihmeteltävää, kuin ei kansamme itse huomaa, kuinka suuren wahingon ja turmion se näittein juomain yföllisellä nauttimalla päällensä wetää. Wäkewien juomain tawattomasta nauttimisesta nähtiin myös markkinoilla useita kohtauksia, kuinka esimerkiksi rannassa juopunutta miestä yfös joesta traksitessa toinen jo oli sinne putoomaillaan j.n.e. Eräältä juopuneelta sanottiin saappaatkin jaloista wiedyksi. Warkaita oli kanssa hywin koolta ilmaantunut markkinoilla, koska

²¹⁷ Tähti-lehti 5.3.1867.

²¹⁸ Sanomia Turusta 11.1.1867.

²¹⁹ Tähti-lehti 24.9.1867

monen ihmisen kuultin kukkaroansa kaipaawan...

Turkulainen. ^{”220}

6.4. Keskustelut markkinoiden tarpeellisuudesta 1800-luvulla

Markkinoiden tarpeellisuutta alettiin todenteolla miettiä 1860-luvulla. Lehtiin ilmestyi monipuolisia kirjoituksia markkinoiden merkityksestä. Moneen otteeseen 1700- ja 1800-luvuilla oli pohdittu näillä palstoilla, olivatko markkinat ollenkaan tarpeellisia. Markkinoilla käyttäytyminen poikkesi usein varsin paljon tavallisesti elämästä. Kun päästiin arjen kontrollista pois, nautittiin viinaksia ja yllyttiin riehakkaaseen markkinamenoon. Kristilliseen elämänmenoon tottuneet kauhistelivat tätä menoa. Lehtien palstoilla esiintyi kyllä markkinoiden puoltajiakin, varsinkin sen jälkeen kun asiaa oli käsitelty valtiopäivillä. Jotkut säädyistä olivat kuitenkin valmiit valtiopäivien kautta lopettamaan markkinat koko maassa. Kun asiaa oli maan hallituksen taikka valtiopäivien toimesta selvitelty, siitä syntyi laajaa keskustelua sanomalehdissä. Toimittajat käsittelivät aihetta seikkaperäisesti, usein omakohtaisesti markkinoille osallistuen. Myös mielipidekirjoituksia ilmaantui lehtiin ja pakinoitsijoille aihe oli kiitollinen. Sanomia Turusta 22.3.1861 kerää yhteen kaikki markkinoiden tiedostetut haittatekijät. Kirjoittaja aloittaa kuitenkin tuomalla julki mahdolliset myönteiset tekijät. Hyötynä se, että maanviljelijät saavat tuotteensa kaupaksi, krouvarit viinaksensa myytyä jne.

Viimeksi mainitusta alkoivat kuitenkin monet vaikeudet. Rengit ja piiat kiiruhtivat markkinoille ja olivat siten poissa töistään useitakin päiviä. Markkinapäivinä työt seisahtuivat vaati työnantaja mitä tahansa. Euralainen kirjeenvaihtaja kertoi 4.10.1861 Sanomia Turussa papista, joka sijoitti markkinatkin perkeleen valtakuntaan:

”Parikymmentä ajastaikaa sitten lausui eräs pappi saarnassansa: ”ei perkele ole missään niin suuressa wallassa, kuin kirkkoa rakentaissa, papin waalissa, naimisen kaupoissa ja markkinoilla.” Tienekö tosi?

Nyt pian lähestyy waliokunnan kokous. Eikös tässä kokouksessa olisi tuumiteltawa markkinain häwittämisestä. Olisi siitä luullakseni suuri hyöty koko Suomen maan kansalle, huutakoot kaupunkilaiset mitä tahansa

- r - d - g. ^{”221}

²²⁰ Tähti-lehti 24.9.1867.

²²¹ Sama 24.9.1867.

Oli syntynyt asetelma maalaiset ja kaupunkilaiset, edelliset vastustivat markkinoita ja jälkimmäiset kannattivat. Kuten olemme havainneet 1800-luvulla - sekä alkupuolella että puolivälin jälkeen - oli lehdistössä paljon markkinoita arvostelevia mielipidekirjoituksia. Ilmeisesti meno markkinoilla oli useasti hälyttävän railakasta ja lisäksi niiden alkuperäinen idea olla tavarainvaihtopaikka sekä hintatason näyttäjä oli haalistunut. Ohessa huvittava Tähti-lehden hyökkäys Åbo Underrättelserin markkinoita arvostelevaan kannottoon,:

”Åbo Underrättelsers ja Hämäläinen

Markkinat owat nostaneet suuren möyhyn markkinoitten ofosta maassamme eritoten Turussa. Siepaten tulisesti suuren ruoskan käteensä ja riimoen sillä wihasesi joka taholle ympärillensä, kirkasee: pois kaikki markkinat kaupungistamme sitä pikemmin kun paremmin! Mitä täällä teette? Teistä ei ole muuta kun pahennusta. Te wandaliseraatte koko kaupunkimme, panette paljon wäkeä joutilaina kaupunkeja käymään, jotka ryyppäilemisillensä tuottawat härsyttelewiä muistoja mieleeni...” ²²²
(vrt. liite 2)

6.5. Vuoden 1866 markkinajärjestely

Yleisökirjoitukset 1860-luvulla toivat julki sen, etteivät kaupungit enää saaneet markkinoista sitä hyötyä, mitä alun alkaen oli tavoiteltu. Kaupungit eivät kirjoittajien mielestä suinkaan olleet rikastuneet markkinoista. Jos edistymistä oli tapahtunut, se oli johtunut kauppaliikkeiden synnystä, elinkeinovapaudesta ja käsityötaidon kehityksestä.

Todettiin myös, että uuden sääntelyn johdosta nyt oli Turussakin päästy kuusista markkinoista kahteen. Vuoden 1801 sääntelyn mukaan markkinoita olisi saanut olla enää kahdet, mutta siitä säännöksestä oli lipsuttu. Erään kirjoittajan mielestä nyt toteutettava kahden markkinain -menettely oli paikallaan, mutta parempi olisi ollut lopettaa kaikki markkinat ja sallia talonpojille joka päivä samanlainen markkinavapaus kuin markkinoilla. Tämä olisi ollut kirjoittajan ratkaisu, jota monet yhteiskunnan intressipiirit myös kannattivat.²²³ Valtiopäivien vihdoinkin kokoonnuttua tuli siellä esille vaatimus siitä, ”että yleiset markkinat on poistettava.”²²⁴ Vuosien 1866-67 valtiopäivillä riitti markkinajärjestelyistä keskustelua ennen ja jälkeen. Keisarillisen majesteetin päätös julkaistiin mm. Suometar- lehdessä 19.11.1866 ja Sanomia Turussa 23.11.1866.

²²² Tähti-lehti 11.8.1865.

²²³ Sanomia Turusta 23.11.1866.

²²⁴ Varsta 1946, 141.

Asiaa esitteli valtiopäivillä Messukylän kirkkoherra Josef Grönberg, rovasti ja maisteri. Ensiksi hän kertoi asiansa säätynsä täysistunnossa. Perusteina hän toi julki maakaupan vapauttamisen ja markkinain siveellisen elämän lopettamisen. Jollei markkinoita voitaisi yleisesti lopettaa, tulisi ainakin lailla kieltää isäntien ja palvelusväen väliset sopimukset markkinalomista. Pappissäädyn valitusvaliokunta yhtyi Grönbergin näkemyksiin ja esitti ”osittain kaikkien, tosin harvojen kesämarkkinain ja useimpien syysmarkkinoiden lakkauttamista”. Talvimarkkinoita valiokunta piti kuitenkin tavaranvaihdolle ja rahaliikenteelle merkityksellisinä. Valiokunta kehotti säätyjä

*”anomaan, että markkinain pito sallittaisiin vain tarkoituksenmukaisen järjestys- ja siveellisyyspoliisivalvonnan alaisena sekä että markkinat sunnuntai- ja juhlapäivien rauhan vuoksi määrättäisiin joko keskiviikoksi tai torstaiksi”.*²²⁵

Säädyt eivät katsoneet voivansa yhtyä palvelusväen markkinointimatkojen kieltoon. Mietinnön ponsissa ehdotettiin lakkautettavaksi noin 25:t markkinat. Tuomiorovasti Renvall sen sijaan piti koko anomusta tarpeettomana. Pappissääty ei voinut täysin hyväksyä kumpaakaan tehtyä ehdotusta. Porvarisäädystä mielipiteet asiasta vaihtelivat riippuen siitä, oliko kyseessä oman alueen markkinoista vai ei.²²⁶

Sanomia Turusta kirjoitti 23.11.1866:

*”Maamme markkinahistoria on, niin kuin hyvin tiedät, monen vuosisadan ikänen. Näiden alkuperäinen tarkoitus näkyy olleen kaupungeja waurastuttaa. Maakunta ei saanut tawarakauppaa tehdä kaupungeissa muulloin kuin markkinapäiwinä, Ja tästä luultiin wuotawan kaupungeille sanomaton hyöty ja siunaus. Aika riennollansa on osoittanut peräti toista. Kaupungit eiwät ole toivotussa määrässä edistyneet, ei ainakaan markkinain seurauksesta....”*²²⁷

Pappissääty päätti hylätä alkuperäisen ehdotuksen ja näin tekivät myös ritaristo ja aateli. Kun vielä talonpoikaissäätökin monien vaiheiden jälkeen irtaantui anomuksesta, jäi pappissääty yksin anomuksen taakse. Senaatti päätti asiasta 31.10.1866. Ja sen päätös oli pappissäädyn anomustakin ankarampi. Sen mukaan toinen puoli Suomen markkinoista,

²²⁵ Varsta 1946, 142.

²²⁶ Sama, 142-143.

²²⁷ Sanomia Turusta 23.11.1866.

päätettiin lopettaa. Ehkä tuomiokapitulien ja lääninhallitusten kannat olivat johtaneet tähän ratkaisuun.²²⁸ Varsta toteaa tästä:

”Lähes vuosisatainen oli ollut kaari 1700-luvulla (voi sanoa jo 1773) alkaneesta yleisestä markkinajärjestelystä v:n 1866 ratkaisuunkin. Oli yritetty, muuttamalla yksityismarkkinat vapaiksi (1788-1801), tehdä palvelus sisämaan kansalle sen tuotteiden myöntitilaisuuksien ja kauppatavarain ostomahdollisuuksien parantamiseksi...”²²⁹

Kirjoittaja Sanomia Turusta -lehdessä toteaa, että nyt on päädytty virallisesti yksiin markkinoihin. Tätä hän pitää suurena edistysenä. Parempi tosin olisi ollut lakkauttaa kaikki markkinat ja näiden sijaan taata maakunnan talonpojille markkinavapaus kaupungeissa, kuten nyt on ollut vain markkinoilla.²³⁰

Suuresta markkinajärjestelystä syksyllä 1866 antaa Suometar-lehti 19.11. laajan selvitksen. Se käsittelee perinpohjin markkinoiden tilaa ja se tuo julki niiden haitalliset vaikutukset.²³¹

Tekstin johdannossa todetaan perusteluina:

”Markkinoiden vähentäminen.

*Tässä alempana luettawa hallituksen päätös lakkauttaa noin toisen puolen maassamme tähän asti pidetyitä markkinoita ja tulee epäilemättä ilolla vastaanotetuksi jokaiselta siweyttä ja siwistystä rakastamalta kansalaiselta, ken wäihänki tuntee markkinain todellista luontoa useimmassa paikassa. Että niitä ei ole woitu kokonaan joka paikassa lakkauttaa, on luonnollista, koska ne siellä täällä, warsinki harwem-
paan asutuissa maakunnissa, wielä owat tarpeelliset; waan kuitnkin olisi ehkä wielä muutamia woitu lakkauttaa.*

Jokainen laitos, mikä ei perustu todelliseen tarpeeseen, osoittaa itse parhaiten tarpeettomuutensa, ja waikka se alusta pitäen olisi ollut kuinka hyödyllinen tahansa, woivat ajan waiheet kuitenki tehdä sen aiwan hyödyttömäksi. Tämmöiset wanhentunect, hyödyttömiksi joutuneet laitokset woivat olla wahingolliset monessa suhteessa, kuin niitä ylläpidetään waikkeiwät enää wastaa tarkoitustansa. Näin on markkinainki laita useammassa paikassa, missä erityiset syyt eiwät anna niille merkitystä. Waan jos tämä on ollut jo kauwan todeksi tunnustettu seikka, niin

²²⁸ Varsta 1946, 145.

²²⁹ Sama.

²³⁰ Sanomia Turusta, 11.1.1867.

²³¹ Suometar 19.11.1866.

*tästedes kokemus tulee sen vielä paremmin osoittamaan, kuin wireämpi liike, laajennettu elinkeinowapaus, paremmat kulkuneuwot, maakauppiaat ynnä monet muut uudemman ajan tuotteet yhä enemmän vähentävät markkinain merkitystä.*²³²

Turun ja Porin läänin osalta markkinaluettelo määrättiin seuraavaksi:

”Keisarillinen Senaati on tahtonut sallia että sanotun vuoden alusta markkinoita toistaiseksi pidettäköön alla nimitetyillä paikoilla ja niille määrättyinä kuukausina ja viikonpäivinä, milloin pyhäpäivää jonakin arkipäivistä ei satu, ja siis, muuttamalla mitä siitä vuodeksi 1867 jo on määrätty, mainittuna vuonna alettakoon seuraamina aikoina, nimittäin:

Turun ja Porin läänissä:

<i>Turussa torstaina tammikuun</i>	<i>17 p.nä</i>
<i>ja tiistaina syyskuun</i>	<i>17 p.nä</i>
<i>Naantalissa torstaina lokakuun</i>	<i>3 „</i>
<i>Udessa kaupungissa tiistaina lokakuun</i>	<i>8 „</i>
<i>Raumalla torstaina syyskuun</i>	<i>26 „</i>
<i>Tampereella keskiwiikkona helmikuun</i>	<i>6 „</i>
<i>Uskelassa. Salonsillalla tiistaina lokak.</i>	<i>8 „</i>

„ 233

Lehdistössä pohdittiin 1800-luvun loppupuolella edelleenkin kysymystä, ovatko markkinat nykymuodossaan ollenkaan tarpeelliset. Valtiopäivillä 1865-66 tehdyt lakkauttamispäätökset eivät tyydyttäneet niitä, joiden mielestä markkinat olivat käyneet tyystin tarpeettomiksi. Heidän mielestään markkinoilla tarjottiin kansalle vain huvituksia ja niillä vietettiin säädytöntä elämää. Markkinoiden keskittyminen joihinkin harvoin kuukausiin kasvatti niiden osanottajamääriä, ja sen tähden väkeä saapui runsaammin myös Turun markkinoille.²³⁴

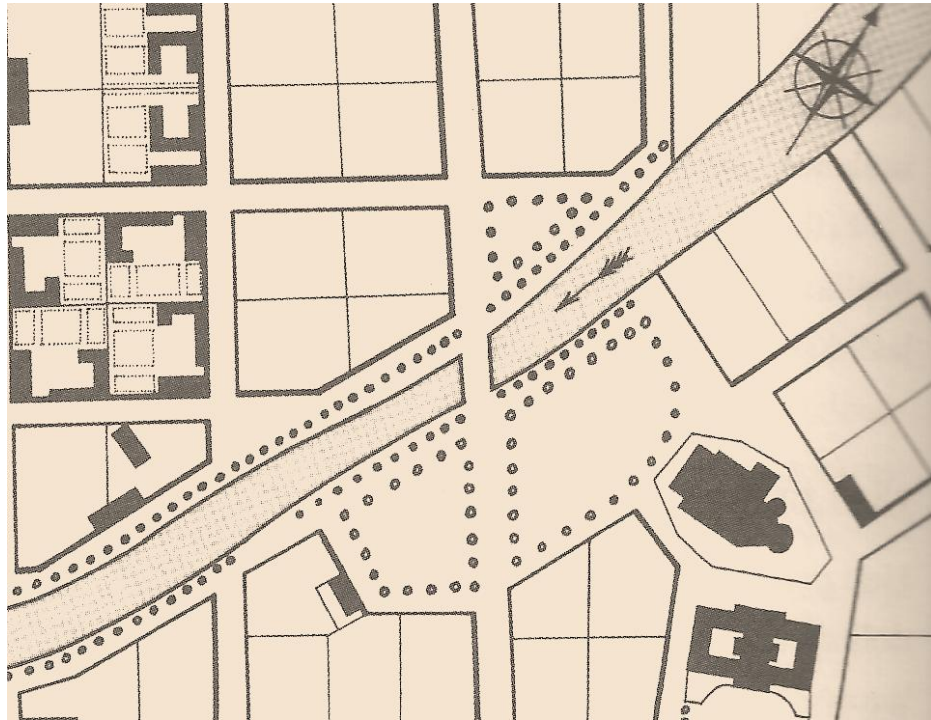
6.6. Turun päätorit 1800-luvulla

Millaisia toreja Turkuun on aikojen kuluessa syntynyt? Jo esihistoriallisella ajalla kaupaa käytiin tiettyinä aikoina tietyillä paikoilla. Tavoitellessaan välityskaupan keskittymistä tapulikaupunkeihin pyrki kruunu rajaamaan maalaisten kaupankäynnin maaseudulla markkina-aikoihin ja kaupungeissa toreille.

²³² Suometar 19.11.1866.

²³³ Sama.

²³⁴ Jutikkala 1957, 337-342.

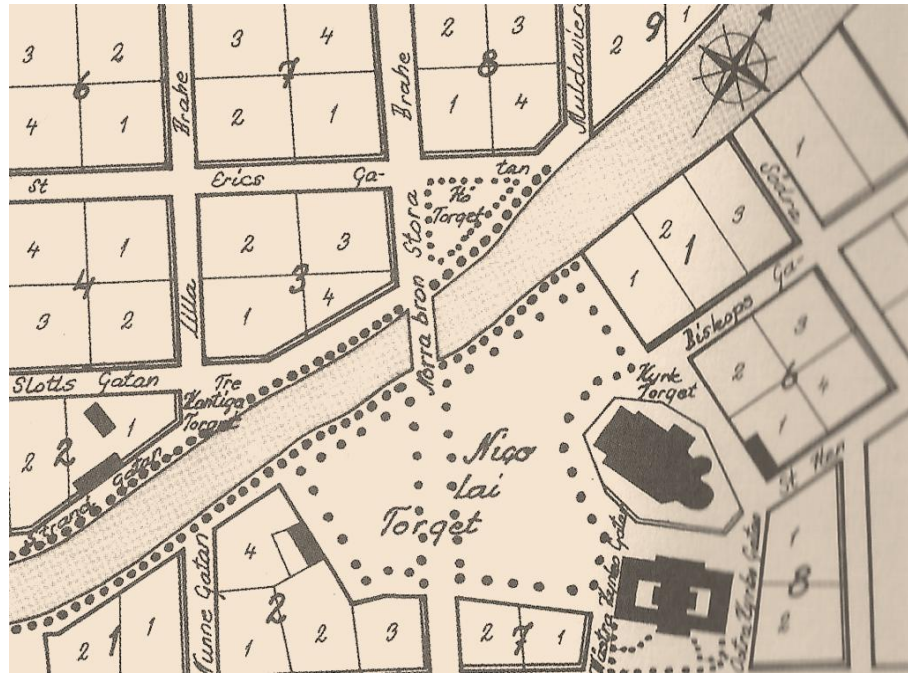
Vuoden 1828 vahvistunut asemakaava.²³⁵ Siinä näkyy Nikolaintorin rakennuksista vapaa alue.

Maakaupan vapautumisen jälkeenkin tori säilytti asemansa maalaistuotteiden myyntipaikkana ja vielä 1800-1900 lukujen vaihteessa kaupunkilaiset ostivat pääosan elintarvikkeistaan torilta suoraan maaseudun tuottajilta. Torimyynti antoi maalaisväestölle mahdollisuuden markkinoida tuotteitaan suuremmalle ostajakunnalle paremmalla hinnalla kuin oman paikkakunnan myynnissä.

Alun alkaen Tuomiokirkon ympäristö palveli monia tapahtumia. Turun tuomiokirkkotorin markkinatoiminnan keskuksena olemisen päättyi Turun paloon 1827. Palon jälkeen pääosa Tuomiokirkon ympäristöä muutettiin vuonna 1837 puistoalueeksi. Näin Palon jälkeen päätoriksi kasvoi Aleksanterintori, nykyinen Kauppatori, mutta kauppaa käytiin myös Puutorilla ja Vanhalle suurtorille rakennettiin nykyiset Brahen ja Porthanin puistot, jotka saivat nimensä alueille pystytettyjen patsaiden mukaan.²³⁶

²³⁵ Turun katuja ja toreja, Turku 2011, 90.

²³⁶ Toreilla ja turuilla 2004, 3-4.

Nikolaintorin seutu vuoden 1838 kaavassa. ²³⁷

7. LOPPUPÄÄTELMÄ

Markkinoiden eräs tärkeä merkitys oli antaa verotuksen pohjaksi tuotteiden hinnat. Ne olivat tärkeitä niin verottajalle kuin verotettavalle. Markkinoilta saatiin selville kulloisetkin tuotehinnat. Tuotteiden tori- ja markkinahinnat antoivat pohjan verohintaluetteloille. Verotuksen pohjana oli vielä 1800-luvullakin tuotteiden verohinnat. Ne vahvistettiin vuosittain ja niistä laadittiin luettelo. Markkinat olivat siis verottajalle tärkeitä niin kauan kuin verotus pohjautui markkinahintoihin. Toinen markkinoiden päämerkitys oli antaa talonpojille sekä muillekin toreilla ja markkinoilla kävijöille tuntuma siitä, millaisilla hinnoilla kannatti käydä kauppaa.

Markkinat olivat kaupungille ja sen kauppiaille tärkeä tulonlähde, joten oli ymmärrettävää, ettei myöskään kaupungin johto hanakasti käynyt markkinoita lopettamaan. Näin viranomaiset pyrkivät työntämään markkinoiden uudelleen järjestämistä tuonemmaksi. Jo 1800-luvun alussa oli yritetty puuttua asiaan, mutta järjestely-yritykset olivat osittain valuneet hiekkaan. Vasta 1863-64 valtiopäivien jälkeen oltiin valmiita puuttumaan toden teolla asiaan. Saatiin aikaan uusi markkinajärjestely, joka astui voimaan vuoden 1867 alusta. Tapausta lehdistö käsittelikin varsin seikkaperäisesti. Turkuun jäi tämän jälkeen kahdet vuosittaiset markkinat, ja useimmat maakunnan markkinoista

²³⁷ Turun katuja ja toreja, Turku 2011, 91.

lakkautettiin. Markkinat olivat kuitenkin niin syöpyneet kansan mieliin, että niitä edelleen järjestettiin ”vanhasta” muistista. Vaikka lakkautetuista markkinoista ei enää tiedotettukaan sen ajan tärkeimmässä tiedotusvälineessä, vuosittaisessa almanakassa, kansa edelleenkin saapui totuttuihin aikoihin markkinoille. Kansan markkinainto säilyi edelleen voimakkaana niin, että Turunkin markkinoiden ”kulta-aika” jatkui lähes entisellään. Pikku hiljaa lopetetut markkinat kuitenkin hiljenivät ja jonkinlaista rauhoittumista tapahtui.

Aina 1800-luvun alkupuolelta lukien lehtikirjoitukset olivat tuoneet julki markkinoiden varjopuolia. Toimittajien kirjoituksin ja ”kristillissiveellisten” mielipideilmaisuin vaadittiin markkinoiden lopettamista taikka saattamista muuten asiallisempaan järjestykseen. Markkinoiden huvipuoli ja viinasten nautinta olivat johtaneet rettelöinteihin, joita valvomaan eivät edes ylimääräiset ”kasakkapatrullit” riittäneet.

Miksi Turun markkinat sitten olivat maankuulut? Se johtui Turun asemasta maan johtavana kaupunkina. Markkinat olivat syntyneet siellä vuosisatojen kuluessa ja Turku oli markkinoiden järjestäjänä edelläkävijä koko maassa. Ulkomaiset kauppayhteydet toivat markkinoille kaukaisia kauppiaita. Turun markkinoiden sisältö koostui monista tekijöistä. Ne olivat iskostuneet ihmisten mieliin jo nuoresta pitäen tapahtumina, joissa hoidettiin ”pestuut” tuleviin työpaikkoihin ja josta löytyi viihdettä sekä monia huvituksia, mitkä toivat tuulahduksia ulkomailta saakka.

Vuoden 1867 alun uusista järjestelyistä huolimatta markkinainto säilyikin vilkkaana aina maamme itsenäistymiseen saakka ja vielä senkin jälkeen. Lähtö Turun markkinoille oli aina ollut tapahtuma, jota valmisteltiin pitkään. Markkinamatka jätti monenlaiset muistot, joillekin hyvät ja eräille harmilliset. Tässä oli aineksia kutsua tuon ajan markkinoita ”kultaisiksi” ja muistella niitä kaiholla.

Paradoksaalista oli, että erityisen paheellisiksi parjatut ja tehtävänsä suorittaneiksi tuomitut markkinat vielä 1800-luvun lopullakin vetivät väkeä koolle. Vaikka tehdastuotteiden tarjonta supistikin käsityöpohjaisten tuotteiden kauppaa, käytiin edelleen innolla markkinoilla. Vaikkei markkinoiden eräs tärkein aihe - tuotteiden hintojen määrittely - enää ollutkaan tarpeen, markkinat kiinnostivat ihmisiä. Markkinoiden alkuperäinen ydinajatus oli tehnyt tehtävänsä, joten niiden olisi pitänyt väistyä lopullisesti. Kuitenkin niistä oli jäänyt jäljelle jotain tärkeää, oli tarjolla hupia ja sosiaalisia kontakteja, ja sitä hän yleisö kaipasi.

*Torit, joilla 1800-luvulla pääosa Turun markkinoista pidettiin.*²³⁸

8. LÄHTEET

Alkuperäisaineisto:

Digitaalinen historiallinen sanomalehtiarkisto

Åbo Tidningar	1820-1861
Turun Wiikko-Sanomat	1820-1831
Åbo Underrättelser	1824-1910
Suomen Julkisia Sanomia	1856-1865
Suomen Wirallinen Lehti	1866-1910
Suometar	1847-1866
Sanomia Turusta	1850-1903
Turun Lehti	1882-1900
Tähti-lehti	1863-1867
Uusi Aura	1897-1912
Turun Sanomat	1905-1910
Tähti	1863-1867
Suomen Julkisia Sanomia	1856-1865

²³⁸ Sama.

Tutkimuskirjallisuus:

Alanen, Aulis J: *Suomen maakaupan historia*, Jyväskylä 1957.

Astuvansalmelta ATK-aikaan. Mikkelin läänin historian opetuspaketti. Tauno Piilola, Martti Pänkäläinen ja läänin kouluosaston työryhmä. Mikkelin lääninhallitus, Mikkelin läänin maakuntaliitto. 1987.

Björkvist, Heimer: *Prisnivån i Finland 1809-1822, Åbo 1972-1974*.

Energian hinta 1800-1998, *Kauppa- ja teollisuusministeriön tutkimuksia ja raportteja 12/1999*, toimittaja Timo Myllyntaus. 1999.

Gardberg C.J.: *Turun kaupungin historia 1100-1366*, Turku 1971.

Heinonen, Jouko: *Rovaniemen markkinat*. Lapin maakuntamuseon julkaisuja I, Hämeenlinna 1984.

Heino, Jyrki: *Kellari*, Juva 2012, 59.

Hynninen Eemil, *Ulkotyöväen palkkasuhteen kehitys Suomen suurimmissa kaupungeissa 19 vuosisadalla ennen elinkeinovapautta*, Helsinki 1924.

Jutikkala, Eino: *Turun kaupungin historia 1856-1817*, Turku 1937.

Jutikkala, Eino: *Suomen talonpojan historia*. Toinen uudistettu ja lisätty painos. Turku Helsinki 1958.

Johansson, V.F., *Verohinnat Suomessa vuosina 1731-1870, Markegångspris i Finland åren 1731-1870. Tilastokatsauksia 1926:7, s. 30.37, 1926:8*.

Järvinen, Ilkka: *Lähihistorian lähikuvia, Turkulaista muistitietoa 20. vuosisadalta*. Turku 2003.

Ikonen, Väinö: *Vanhaa Suomen Turkua*, Turku 1936.

Lehtonen, Joel: *Markkinoilta*, Helsinki 1912.

Kallioniemi, Jouni: *Kaikkien aikojen Turku*, Turku 1992.

Kallioniemi, Jouni: *Kaikkien aikojen Turku*, Turku 2004.

Kallioniemi, Jouni: *Entisajan arkea ja juhlaa*, Hämeenlinna 2004.

Kallioniemi, Jouni: *Elämää Suomen Turus, Tarinoita entisajan Turusta, turkulaisista ja turkulaisuudesta*, Hämeenlinna 1998.

Kallioniemi, Jouni: *Piänt firinä Suomen Turus*, Hämeenlinna 2000.

- Kallioniemi, Jouni: *Entisajan arkea ja juhlaa. Turlulaisperinnettä ja perinteistä*, Hämeenlinna 2004.
- Kallioinen, Mika: *Kauppias, kaupunki ja kruunu*, Helsinki 2000.
- Kalpa, Harri: *Muuttuva kaupunki, Turku eilen ja tänään I*, Turku 1969.
- Kalpa, Harri: *Muuttuva kaupunki, Turku eilen ja tänään II*, Turku 1971.
- Kalpa, Harri: *Muuttuva kaupunki, Turku eilen ja tänään III*, Turku 1976.
- Klinge, Matti: *Keisarin Suomi*, Helsinki 1997.
- Kortteli täynnä elämää, Turun Vanha Suurtori, *Turun maakuntamuseon julkaisuja 2*, Vammala 2002.
- Kuujo, Erkki: *Turun kaupungin historia 1366-1521*. Turku 1981.
- Kuujo, Erkki: *Entisajan Mikkeli, Mikkelin kaupungin vaiheita 1838-1917*, Mikkeli 1971.
- Laaksonen, Tarja-Tuulikki: *Mikä on vanha Suurtori? Turun keskiaikaisen kaupunki-keskustan merkitys vuoden 1827 paloon*. Proseminaarityö Turun yliopisto 1986.
- Lahtinen, Rauno: *Turku 1911 Elämää sata vuotta sitten*, Turku 2010.
- Latvakangas, Eva: *Turku muuttuva kaupunki osa I*, Raisio 2011.
- Latvakangas, Eva: *Turku muuttuva kaupunki osa II*, Raisio 2012.
- Lehtonen, Joel: *Markkinoilta*. Helsinki 1912.
- Lepokorpi, Nina: *Turun vanhan Suurtorin kenttätutkimuksia. Raportteja 6*, Turku 1984.
- Muuttuvaa Mikkeliä. *Mikkelin kaupungin historia II 1918-1986*. Kirj. Erkki Kuujo - Kyösti Väänänen - Matti Lakio - Esa Hassinen. Sisälähetysseuran kirjapaino Raamattutalo, Pieksämäki 1988.
- Nikula, Oscar: *Turun kaupungin historia 1521-1600*, Turku 1987.
- Nikula, Oscar: *Turun kaupungin historia 1721-1809, II nide*, Turku 1971.
- Nikula, Oscar: *Turun kaupungin historia 1809-1856*, Turku 1972.
- Närvänen, Emma: *Kun kahvia juotiin salaa. Kahvi Suomessa ja Turussa Ruotsin ajan lopulla*, Suomen historian pro gradu -tutkielma, Turku 2012.
- Peltonen, Matti, *Ölvänner och brännvinsbröder : Alkoholens roll i byteshandeln mellan bönder på den finska landsbygden under självhushållningstiden, Alkoholpolitik - Tidskrift för nordisk alkoholforskning Vol 2 (1985): 83-90*.

Perälä, Tauno: *Turun esikaupunkien historia*, Turku 1951.

Pipping, Hugo: *Myntreformen år 1865*, Helsingfors 1928.

Päivärinta, Sari: *Foorumi kansaa kihinäisillään. Turun Aleksanterintori tapahtumien näyttämönä 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla*, gradutyö Turun Yo:n Kulttuu-rihistoria, 2009.

Ranta, Raimo: *Turun kaupungin historia 1600-1721. Ensimmäinen nide*. Turku 1975.

Saarivirta, Niilo: *Entinen Oulujoki.*, Oulujoki Osakeyhtiö, 1954.

Sandström, Åke: *Plöjande borgare och handlande bönder. Mötet mellan den europeiska urbana ekonomin och vasatidens Sverige*, Stockholm 1996.

linkki:

<http://hgo.diva-portal.org/smash/get/diva2:208399/FULLTEXT01>

Suomen taloushistoria I, agraarinen Suomi, kirj. Eino Jutikkala ym. ; toim. Eino Jutikkala, Yrjö Kaukiainen, Sven-Erik Åström. Tammi 1980.

Suomen taloushistoria II, teollistuva Suomi, kirj. Eino Jutikkala ym. ; toim. Eino Jutikkala, Yrjö Kaukiainen, Sven-Erik Åström. Tammi 1980.

Suomen historian pikkujättiläinen, päätoimittaja Seppo Zetterberg, Porvoo 1987

Soikkanen, Timo: *Akateemine huumori Auran rannoil, osa II*, Turun Yliopisto 2010.

Tallqvist, J.V.: *De stora vågrörelserna i prisens historia. Kap. i-vii, ekonomiska Samfundets Tidskrift (1920-1923)*.

Taloushistoriallinen tutkielma. Kustantanut Mikkelin kaupunki. Keravan Kirjapaino, Kerava 1946. Wirilander, Hannele, Mikkelin pitäjän historia vuoteen 1865. Julkaissut *Mikkelin maalaiskunta, Mikkelin maaseurakunta*. Länsi-Savo Oy, Mikkeli 1982.

Tommila, Päiviö: *Suomen historiankirjoitus*. Tutkimuksen historia. Porvoo 1989.

Tommila, Päiviö ja Ranta, Raimo (toimitt.): *Kaupunkihistoria ja sen tutkimus*, Turku 1972.

Toreilla ja turuilla, *Turun kaupunginkanslian asianhallintaryhmän näyttelyesite*, toimittaja Tarja Ollila, Turku 2004.

Turun katuja ja toreja, *nimistöhistoriaa keskiajalta nykypäivään*, Turku 2011.

Turun historiallinen arkisto 33, Turun kulttuurihistoriaa, toimituskunta Vilho Niitemaa, Oscar Nikula.

Turun seitsemän vuosisataa, toimittanut Eero Kuparinen, Turku 1984.

Juva Einar W: *Turun synty*, Kuopio 10.7.1998.

Turun historiallinen arkisto 33, Turun kulttuurihistoriaa, toimituskunta Vilho Niitemaa, Oscar Nikula ja Tapio Sormunen, Turku 1979.

Uotila, Kari: *Turun raatihuoneen rakennushistoria lis tutkielma 1991*.

Vanha Suurtori, Yleissuunnitelma. Turku 30.9.1983

Varsta, Martti: *Mikkelin kaupungin markkinat loistokautenaan 1838-1867*, Kerava 1946.

Vainionpää, Jussi: *Markkinat Suomessa keskiajalta talvisotaan, Pori 1994*.

Virrankoski, Pentti: *Suomen taloushistoria keskiajasta atomiaikaan*, Keuruu 1975.

Vuorinen, Aimo: *Turku kauppakaupunkina Ruotsin vallan loppukautena II, Ulko- ja kotimaankauppa*, Helsinki 1966.

Åström, Sven-Erik: *Majmiseriet. Försök till en komparativ och konceptuell analys. Historisk Tidskrift för Finland 1977: 90—108*.

Aikakauslehdet:

Suomen Turku 2009/1: Pinellan historiaa, Jussi Nurmi, ss. 4-5.

Suomen Turku, Turkuseuran jäsenlehti, 2/2009, 3.

Yleisteokset:

Iso tietosanakirja, Otava 1931-39..

Digitaalinen aineisto:

Wikipedia:

<http://fi.wikipedia.org/wiki/Tuhkakeskiviikko>, luettu 10.3.2013.

http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomen_Pankki#Historia, luettu 8.3.2013.

Nettiviitteet:

<http://www.lions.fi/district107-a/TurkuAninkainen/Historia%20silakkamarkkinat>, luettu 10.3.2013

<http://www.vaakahuone.fi/fi/info/>, luettu 8.3.2013.

<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=79291&lan=FI>, luettu 8.3.2013.

<http://wuodenkierto.blogspot.fi/2010/09/pestumarkkinat.html>, luettu 8.3.2013.

<http://runosto.net/aleksis-kivi/kanervalan-anjanpelto/>, luettu 8.3.2013.

[http://www.hamewiki.fi/wiki/Aleksis_Kivi_\(Alexis_Stenvall\)](http://www.hamewiki.fi/wiki/Aleksis_Kivi_(Alexis_Stenvall)), luettu 7.3.2013.

<http://runosto.net/aleksis-kivi/kanervalan-anjanpelto/>, luettu 8.3.2013.

<http://www.digipaper.fi/klassikot/145/index.php?pgnumb=129>, luettu 21.4.2013.

9. LIITTEET

Liite 1

Markkinoista kaupungeissa on niitä näitä puuhattu ja kirjoitettu sanomalehdissä. Kenelle niistä hyötyä on, emme taida oikein käsittää, sillä maamiehet saamat muulloinkin tawaransa myydiksi ja usein parempaan hintaan, ja ostamat kaupiamiehiltä jälleen tarwittawansa. Krouwarit taitamat olla ainoat, jotka markkinoista hyöttyvät, sillä heidän tawaransa silloin käy kaupan ja sitä seuraa juopumus, huoruus, pahat taudit, jumalaloin meno, hevoisten rääkkääminen sekä kaikkalainen muu raakuus ja saastaisuus. Paitsi tätä waatiwat pawweluswäki kaupungin ympäristöllä wiiteen, kuuteen, wielä kymmeneenkin peninkulmaan asti wapautta markkinapäiwinä mennäksensä kaupunkiin juomaan ja ilakoimaan heidän ymmärryksensä ja mielensä jälkeen taikka ollaksensa kotona laiskuudessa, juomingissa, ky-länkulussa ja muussa irstaisuudessa. Ja niin pyhinä nämät markkinapäiwät pitäwät, etteiwät henkensä haastella silloin työhön ryhtyisi; pelkääwät muka häwäisewänsä markkinapyhyttä, jos silloin omaan eli muitten työhön tarttuisiwat. Niin muistan kuulleen muutamän isännän, kuin ehtoolla näki halaksi hankkiman, waatincen wäkensä perunawarsia leikkaamaan, muttei millään kehoituksella saannut heitä siihen weipä wierastakaan wäkeä kylästä, waan täytyi jättää perunawarret hallan haastattamiksi. Toinen taas waati kolmantena markkina päiwänä työhön trcnkiänsä, joista toinen oli kylässä markkinapöhinässä wielä; toinen eli toki kotona, muttei tahtonut työhön ryhtyä, waan pyysi huomisena saada toisen miehen palkata, joka sen työn tekisi, minkä hän tänäpänä olisi tehnyt. Se on katoliikan opin hapatusta, joka mielet wielä viehättää, sillä sen kautta o, wat markkinat alkunsa saaneet. Muttei ainoastansa lrcngit ja piiat tule siitä »vimmatuksi, wieläpä maakunnan kiintonaisctkin jäsenet, jotka ahneutena ja tarkkuutena pitäwät silloin työtä tehdä. Ja wiimcisillä joulumarkkinoilla Tampereella näin omilla silmilläni huulipartamichia komiassa pukimessa, supinahkaturkissa, jotka niin markkina-ifosta oliwat riiswaantuneina, jotta luikaten kilpaa ajeliwat hewoisillansa waltamaanticellä kaupungin ulkopuolella suureksi haitaksi vastaan tulewaisille. Oli siinäkin raakuutta jos muutakin irstaisuutta. Suotawa olisi sentähden, että markkinat, nämät raakuuden ja irstaisuuden ylläyttäjäät lakkautettaisiin; maakunnan siweydelle ja raittiudelle olisi siitä paljon hyötyä ja voittoa, enkä luulisi wahinkoa siitä kellenkään

Hämeenkyröstä helmikuussa -f-n²³⁹

²³⁹ Sanomia Turusta 22.3.1861.

Entinen Akatemiantalo. J. J. Reinbergin litografia vuodelta 1852. Valokuva Turun maakuntamuseo/Pekka Kujanpää.

Täältä nykyiseltä Hämeenkadulta johti kadut Tuomiokirkon ympäristön markkina-alueille. Tämä Reinbergin litografi antaa mielikuvan tilanteesta ennen suurta paloa.